

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jaroslav Machýček

Hospodářský a sociální život ve Valašském Meziříčí v letech 1939–1945

Economic and social life in Valašské Meziříčí in years 1939-1945

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Janě Čechurové, Ph.D za ochotný přístup a cenné rady, které mi věnovala v průběhu psaní této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V

dne

podpis

Abstrakt (česky):

Bakalářská práce přibližuje hospodářský a sociální život ve Valašském Meziříčí v letech 1939–1945, středně velkém moravském městě, které se během těchto let stalo pohraniční oblastí protektorátu Čechy a Morava. Práce je rozdělena do kapitol, z nichž se každá věnuje určitému tématu hospodářského a sociálního života.

Zahrnut je problém tzv. náhradní existence pro obyvatele, kteří zde našli na přelomu let 1938/1939 azyl, dále se zaměřuje na problematiku školství, kultury, hospodářské výstavby, průmyslového podnikání a židovské otázky. Rozebrána je také tematika místního odboje dělící se ve městě na dvě etapy – organizovaného odboje a partyzánského odboje.

Práce celkově analyzuje vliv politických systémů v letech 1938 – 1945 na městský život ve Valašském Meziříčí jak v sociálním, tak i v hospodářském sektoru. Tyto změny v tomto zkoumaném období velmi zásadně ovlivnily životní situaci všech skupin obyvatel, kteří zde žili, studovali nebo pracovali.

V této práci byly využity všechny dostupné prameny. Převážně se využívají archivní materiály ze Státního okresního archivu ve Vsetíně a Zemského archivu v Opavě. Bohaté množství informací se také nalézá v odborné literatuře týkající se především historie města Valašské Meziříčí.

Abstrakt (anglicky):

The bachelor thesis describes the economic and the social life in a Moravian town called Valašské Meziříčí during the years 1939 – 1945, which became a border town of the Protectorate of Bohemia and Moravia in those years. The thesis is divided into chapters, each of which is focused on a specific theme of the economic and the social life.

The problem so-called the substitute existence for inhabitants, who found the asylum at the turn of the year 1938 there, is involved as well as the issues of education, culture, commercial constructions, industrial business and the Jewish question. Also discussed is the topic of the local resistance dividing into two stages – the organised resistance and the guerrilla resistance.

The bachelor thesis analyzes the effect of political systems in 1938 – 1945 on the urban life in Valašské Meziříčí in the social and the economic sector. These changes in that period influenced the lifestyle of all groups of residents who lived, studied and worked there.

In the thesis all available sources of information were used, mainly archival materials from Státní okresní archiv in Vsetín and Zemský archiv in Opava. The historical literature is full of information focused especially on the history of the town Valašské Meziříčí.

Klíčová slova (česky):

Valašské Meziříčí, 1939-1945, Valašsko, Hospodářský život, Sociální život, Školství

Klíčová slova (anglicky):

Valašské Meziříčí, 1939-1945, Wallachia, Economic life, Social life, Education

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Od vzniku Valašského Meziříčí do roku 1939	11
2.1	Založení města	11
2.2	Doba předbělohorská.....	12
2.3	Valašská povstání	12
2.4	Od roku 1648 do konce první světové války	15
2.5	Od vzniku Československa do roku 1938	18
2.5.1	Volby do obecního zastupitelstva za první republiky.....	19
2.6	Rok 1938.....	20
3	Hospodářství	22
3.1	Hospodářství v okrese Valašské Meziříčí	22
3.2	Stavební práce ve Valašském Meziříčí po roce 1938	25
3.3	Průmysl ve Valašském Meziříčí	28
4	Sociální život ve městě v letech 1938 - 1945	31
4.1	Druhá republika a okupace ve Valašském Meziříčí.....	31
4.2	Uprchlícké obyvatelstvo, vyhlášení protektorátu Čechy a Morava	32
4.3	Správní aparát ve Valašském Meziříčí.....	36
4.4	Německé obyvatelstvo	37
4.5	Život ve Valašském Meziříčí v protektorátní době.....	38
5	Školství	42
5.1	Školy na území města do roku 1950	42
5.2	Vývoj školství na území okresu Valašské Meziříčí.....	44
5.3	Školy ve Valašském Meziříčí během protektorátu.....	46
5.3.1	Obecné školy	46
5.3.2	Měšťanské školy	47
5.3.3	Hudební škola.....	48
5.3.4	Moravský zemský ústav pro hluchoněmé	49
5.3.5	Odborná škola pro zpracování dřeva	50
5.4	Protektorátní léta na gymnáziu ve Valašském Meziříčí	50
6	Kultura	56
7	Židé v dějinách Valašského Meziříčí	59
7.1	Židovské obyvatelstvo Valašského Meziříčí do roku 1938.....	59

7.2	Židé ve Valašském Meziříčí v době okupace	61
8	Odboj.....	68
9	Závěr	73
10	Prameny a literatura	76
11	Přílohy	

1 Úvod

Bakalářská práce na téma „Hospodářský a sociální život ve Valašském Meziříčí v letech 1939-1945“ se věnuje východomoravskému městu, které se v tomto období stalo městem pohraničním. Od podepsání mnichovské dohody byla severní část okresu odtržena od Československa. Po osamostanění Slovenského štátu se východní část okresu stala také hraniční zónou.

Téma této práce jsem si vybral z toho důvodu, abych přiblížil život ve Valašském Meziříčí během války. Dosud nebyla vydána literatura souhrnně informující o tomto městě během protektorátního období. Existuje sice velké množství vydaných publikací, které město přibližují z různých úhlů pohledu, avšak žádná se přímo nesoustřeďuje na život ve městě v letech 1939-1945.

Ve své práci jsem se pokusil o představu života ve Valašském Meziříčí během válečných let. První kapitola se věnuje historii města obecně od jeho vzniku až po počátek okupace v roce 1938. Větší část textu náleží valašskému povstání během třicetileté války. Toto období je v dějinách Valaška jedním z nejvýznamnějších.

Obsahem následující kapitoly je hospodářství ve Valašském Meziříčí. Během protektorátních let se kompletně změnila struktura hospodářství. Zesílilo zbrojení a změny nastaly i ve stylu práce dělnického obyvatelstva. Na jednu stranu v protektorátu získávalo určité výhody oproti ostatním, naproti tomu se jeho pracovní doba postupně zvyšovala z důvodu větší produktivity práce. Krátce se věnuji ekonomice obecně a poté přiblížím hospodářský život ve městě z pohledu stavebního, kdy vznikaly nové stavby, ale také z pohledu dělnického obyvatelstva, jeho doby práce a platů. Zmíněny jsou i nejvýznamnější podniky ve městě, které pro místní obyvatelstvo měly velký význam.

V další kapitole rozebírám sociální život ve městě. Speciálně se věnuji konci roku 1938, kdy po okupaci město zažívá velký příliv obyvatel z okolních okresů. Věnuji se problematice bydlení, získávání domovského práva, správnímu aparátu a následně životě ve městě během okupačních let až do konce války.

K sociálnímu životu se váže také školství, které má ve městě dlouholetou tradici. Krátce popisují školství do roku 1938 na území okresu Valašské Meziříčí a pokračují

popisem jednotlivých škol ve městě s detailnějším popisem gymnázia Františka Palackého, která se řadí mezi nejvýznamnější školy.

K této kapitole se váže další, která se věnuje kulturnímu životu ve městě. Ta však není rozsáhlá, jelikož dějiště kultury se během války přesunulo spíše do vedlejšího okresního města Vsetín, které se muselo potýkat s ještě většími problémy s přílivem obyvatelstva a také se silnou skupinou dělníků, jelikož ve Vsetíně měla sídlo Zbrojovka, vyrábějící střelivo pro armádu.

V předposlední části své práce, přiblížím židovské obyvatelstvo v dějinách města, kde první podkapitola bude o židovském obyvatelstvu Valašského Meziříčí do roku 1938 a následně o problematice Židů během protektorátu. Židovská komunita sice zde nebyla příliš velká, ale tito obyvatelé měli také podíl na hospodářském a sociálním rozvoji města.

Poslední kapitolu zakončuji odbojem. Odboj ve městě měl dvě fáze. První z nich v letech 1939-1942 byl odboj ve formě organizace Obrany národa, která však byla zlikvidována. Od roku 1943 se však v místních lesích formuje nový odboj – partyzánský. Partyzánský odboj se spíše přesouval do místních lesů, avšak ve městě existoval ještě odboj železničářů, kteří provedli několik úspěšných sabotáží.

Pro mou práci byly nejvíce využívány archiválie v okresním archivu na Vsetíně. Archivní fondy nabízejí velké množství materiálu, které se týkají hlavně sociálního života ve městě v tomto období. Využíval jsem zápisů z městské kroniky, okresního úřadu Valašské Meziříčí, ale také školních záznamů, které jsou zde uloženy. Některé kroniky jsou stále k nalezení v místních školách

Pro získání informací z oblasti hospodářského sektoru bylo potřeba využít materiálů Zemského archivu v Opavě. Nejvíce jsem využil fondy, které se věnovaly Českomoravským sklárnám ve Valašském Meziříčí, jež byly v této době nejvýznamnějším zaměstnavatelem.

V neposlední řadě jsem využíval odbornou literaturu, která se věnovala tomuto městu. Cenným zdrojem informací je kniha Okres Vsetín, která se všeobecně věnuje historii a současnosti měst a obcí v okrese. Informace ohledně školství jsem našel v mnoha publikacích, které vydaly samy školy působící ve městě. Nejrozsáhlejší almanachy, které pomohly k tomuto bádání, vydalo gymnázium Františka Palackého ve Valašském Meziříčí. Z obecné literatury jsem k této kapitole využil knihy Školství

v období protektorátu. K židovské otázce vztahující se přímo k městu byla vydána literatura s názvem Židé v dějinách Valašského Meziříčí popisující životy rodin, kteří ve městě žili od 15. století. Z hospodářských a sociálních dějin Valašského Meziříčí jsem rovněž využíval několik místních publikací, jako jsou Historie a současnost podnikání na Vsetínsku, Valaškomeziříčsku a Rožnovsku, Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853-1948, Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí, Obyčeje a lidové tradice na Valašsku či Historie a současnost sklářské tvorby na Zlínsku.

V rámci mého zkoumaného období vznikla celá řada literatury, která se vztahuje k mé bakalářské práci. Nejvíce jsem čerpal z knih Velké dějiny zemí koruny české XV, Školství v období protektorátu, Druhá republika, Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence, Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 – 1945, Zákonné bezpráví: Židé v protektorátu Čechy a Morava a další, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

2 Od vzniku Valašského Meziříčí do roku 1939

2.1 Založení města

Vznik a vývoj města Valašského Meziříčí je komplikovaný tím, že se původně jedná o dvě odlišná sídla, která byla spojena až ve 20. století. Do roku 1924 je tedy třeba rozlišovat, ve které části se odehrává určitý vývoj událostí.¹

Doposud nevyjasněnou otázkou stále zůstává datum vzniku. Jedna z mnoha prací Eduarda Domlůvily o valašskomeziříčském okrese, vydaná v rámci Vlastivědy moravské, uvádí první název Valašského Meziříčí do roku 1275 a později také v letech 1286 a 1287. U Krásna nad Bečvou dává vznik v roce 1287. Tato období však nemusí být přesná. Dnes se uznávají data vzniku podle Ladislava Hosáka, který udává data 1297 (u Valašského Meziříčí) a 1299 (u Krásna nad Bečvou).²

Spory jsou hlavně způsobeny situací, kdy Eduard Domlůvil argumentuje listinou, ve které je zmíněno sídlo Schonstatt. Avšak problém nastává v tom, že nelze s určitostí přiřadit tento název jednoznačně k jednomu či druhému městu. Také se však může jednat o to, že původně vznikla pouze jedna osada a následně se rozdělila na dvě samostatné jednotky, to je ale nepravděpodobné.³

Osobně se přikláním k verzi, že Eduard Domlůvil má pravdu, protože ve středověku se často používala přídavná jména pro názvy obcí. Například to mohlo tedy označovat Meziříčí pod Rožnovem nebo Meziříčí nad řekou Bečvou. Meziříčí bude skutečně tímto názvem, protože to určuje i pečeť z roku 1565, na které je napsáno SIGILLVM CIVIVM DE SCHOENSTATT.

Je ale zřejmé, že se pohybuje v teoretické části, je třeba proto uznávat oficiální vznik, který je podložen přesnými informacemi a to jsou tedy roky 1297 a 1299.

¹ Ve své práci budu do roku 1924 rozlišovat, zda se jedná o Valašské Meziříčí (zkráceně Meziříčí) a Krásno nad Bečvou (zkráceně Krásno). Po roce 1924 se sice Krásno nad Bečvou připojilo k městu Valašské Meziříčí a oficiálně tento název města zanikl, ale i po tomto roce zůstává název jako místní část města. Terminologie je v tomto směru mnohdy nepřesná, jelikož mnohé místní obyvatelstvo i firmy mluví o Krásnu nad Bečvou jako o samostatném městu.

² BALETKA, Ladislav – DEMEL, Jiří: *600 let města Valašského Meziříčí: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*. Příloha ke zpravodaji města Valašského Meziříčí ročník, Valašské Meziříčí 1970.

³ Je málo pravděpodobné, že by se jednalo o jiný název měst než nynější Valašské Meziříčí nebo Krásno nad Bečvou. V okolí je sice několik obcí a měst, které jsou starší, avšak ty svůj původ názvu mají jasný. Například Rožnov pod Radhoštěm (vznik 1267, název Rosenow), Vsetín (vznik 1297 – 1308, název Setteinz), Branky na Moravě (vznik 1270, název Branech).

2.2 Doba předbělohorská

Městečko Meziříčí zpočátku nejspíše patřilo pánům z Krásna, jelikož se roku 1348 připomínají bratři Choten, Vrš, Stonař a Bušek z Krásna, kteří vlastnili lenní statky v Meziříčí. Roku 1376 se ale kroniky zmiňují o člověku jménem Jeneč ze Strebec, který prodal Oldřichovi z Kortelangen městečko Meziříčí. V průběhu dalších desetiletí se vystřídaly desítky majitelů městečka. Na počátku 16. století se takřka celé území okresu ocitlo v rukou šlechty. Významným majitelem lenního statku Meziříčí se stal až roku 1534 Jan z Pernštejna, který také držel rožnovské panství. V roce 1538 za Jana z Pernštejna se začala stavět jedna z nejvýznamnějších památek ve městě – zámek Žerotínů. V roce 1550 připadlo léno olomouckému biskupu Janu Dubravskému, který o čtyři roky později opět městečko prodal bratrům Janu, Karlovi a Bernardovi ze Žerotína. 15. října 1561 již celému panství vládne pouze Bernard ze Žerotína. Žerotínové byli v průběhu staletí nejvýznamnějším rodem, který Valašské Meziříčí vlastnil.⁴

2.3 Valašská povstání

Porážka na Bílé hoře⁵ a následná dlouholetá válka ovlivnila také dějiny Valašska velmi výrazným způsobem. Moravský tábor reprezentoval olomoucký biskup a kardinál František z Ditrichštejna,⁶ který měl na starost velké statky hlavně v oblasti Mikulova. I když na Moravě platila vcelku velká tolerance vůči nekatolíkům, přesto byla snaha celý lid pokatolčit.

To se začíná dařit do doby, než Ladislav Velen ze Žerotína⁷ provede v roce 1619 úspěšné povstání v Brně. Informace o úspěšnosti akce se dostanou i na Valašsko, kde je následně vyhnána katolická vrchnost. František z Ditrichštejna byl odstraněn ze své funkce a Morava se stávala protikatolickou oblastí. Avšak po tragicky prohrané bitvě na Bílé hoře

⁴ Baletka, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 855-856.

⁵ UHLÍŘ, Dušan: *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*, Brno, AVE 1998.

⁶ František z Ditrichštejna (1570 – 1636) – biskup olomoucký a významný moravský politik v 17. století. Hlavní zastánce rekatolizace na Moravě a důležitý rádce panovníků Rudolfa II., Matyáše, Ferdinanda II a Ferdinanda III. Na jednu stranu stál na straně poddaných, obzvláště když se jednalo o míru robotních dávek, ale negativně se zasloužil o konfiskaci nekatolického majetku a nastolení jediného katolického vyznání víry.

⁷ Ladislav Velen ze Žerotína (1579 – 1638) – moravský šlechtic, olomoucký hejtman, moravský zemský hejtman, vůdce nekatolického odboje na Moravě. Po bitvě na Bílé hoře donucen k emigraci a bojoval na straně Dánů a Švédů. Po porážce ustoupil do Poznaně, kde zemřel.

se situace změnila. Původní majitelé získali zpátky svůj majetek a František z Ditrichštejna dostal zpět svou pozici.

Valaši se však nechtěli s tímto stavem smířit, a tak se přihlásili k mohutnému povstání. K první rebelii došlo v prosinci 1620, kdy Valaši zaútočili na hrad Lukov, kde se právě nacházela císařská posádka. V lednu 1621 více než 5 000 povstalců začalo útočit na císařské vojáky v Malenovicích, následně zabrali obce Vizovice, Zlín, Kelč a také Meziříčí, které jako jediné mělo hradby a tak byla možnost se bránit.⁸ Avšak nadšení nezůstalo příliš dlouhé. Již 9. března 1621 vtrhlo do Meziříčí císařské vojsko. Vojáci byli sice v menším počtu, avšak svou výzbrojí značně převyšovali sílu protivníka. Povstalci se museli ukrýt do nedaleké vesnice Křivé,⁹ kde se schovávali do místních stodol, které však byly zapáleny. Další část se snažila utéct přes nedaleký kopec Štěpánov do lesů, avšak než se stačili přemístit, tak přes 300 osob bylo zmasakrováno. I když povstání v Meziříčí neuspělo, tak podobná akce se vydařila o 20 kilometrů dále v Hranicích, kde bylo město povstalci ubráněno.¹⁰

Válka pokračovala na jiné části fronty a to vpádem Dánů.¹¹ Valaši však byli již připravenější než v předchozích letech. Císař nemohl nijak zabránit aktu, kdy se opět povstalcům podařilo dobýt Meziříčí a vyhnat všechny ty, kdo sympatizovali s císařem. Situace však opět netrvala dlouho, protože předpovědi, že Dánové i s pomocí sedmihradského knížete vyhrají, se nepotvrdily. Celý úspěch totiž spočíval na rozpadu habsburské monarchie a to se nezdařilo. Obyvatelé Meziříčí byli donuceni podepsat v roce 1627¹² smlouvy, které zaručovaly věrnost císaři. Na oplátku jim byly odpuštěny rebelie, kterých se účastnili.¹³

Nová situace opět nastala ve 30. letech 17. století, kdy hospodářství krachovalo kvůli neúrodě. V této oblasti byla většina obyvatelstva závislých na zemědělské činnosti, která byla už tak kvůli vysoké nadmořské výšce složitá. Jan hrabě z Rottalu, který vystřídal

⁸ KMENT, Zdeněk: *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*, Protis, Valašské Meziříčí 2011, str. 135-138.

⁹ Dnes Podlesí – místní část města Valašského Meziříčí.

¹⁰ DOSTÁL, František: *Valašská povstání 1620-1644: z bojů východomor. venkovského lidu pod jménem Valachů*, Městský národní výbor Vsetín, Vsetín 1966.

¹¹ Dánská válka – v rozmezí let 1625 – 1629.

¹² V tomto roce se poprvé používá slovo „Valach“, které bylo zmíněno v Anglii. Jan Amos Komenský tento název ještě nepoužívá, i když tento kraj jistě znal. První soupisy Valachů vznikly v roce 1644.

¹³ ŠTIKA, Jaroslav: *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valaška a také o karpatských salaších*, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 2007, str. 93-145.

Dittrichštejna, musel v roce 1638 čelit novému povstání kvůli hladomoru. V roce 1638 byly ustanoveny tzv. portáše, což byli věrní Valaši, kteří měli hlídat místní lesy a likvidovat povstalecké skupinky, avšak to se absolutně nedařilo, což dokládá taky jejich konec o 4 roky později.¹⁴

Poslední, třetí lidové povstání, které bylo svou rozsáhlostí největší a nejnámější, proběhlo v letech 1642-1644 za švédské okupace.¹⁵ Švédové bojovali proti Habsburkům již dříve, avšak nyní obsazovali česká i moravská města.

Předtím, než se švédská armáda přiblížila k území Valašska, došlo zde k přepadení, které bylo největší za celé období třicetileté války. Dne 9. června 1642 byl přepaden poddanými z Meziříčí císařský plukovník Jan von Winz,¹⁶ který byl oloupen o 10 000 zlatých a o další velmi cenné věci v hodnotě takřka 150 000 zlatých.¹⁷ Existují rozporuplné názory na to, co se stalo s loupežníky, kteří byli později chyceni za krádež tohoto majetku. Byly zajaty dvě desítky osob, které byly vyslýchány, ale nikdy se nezjistilo, jak k přepadení opravdu došlo.

V roce 1642 se bez boje vzdala Švédům Olomouc, což bylo pro povstalce znamením, že o sobě mají dát opět vědět. Portášům byla okamžitě zakázána služba pod pohrůzkou smrti.¹⁸ Během krátké chvíle se vynořila myšlenka spojit se s Švédy. Opět se místní obyvatelé velmi spoléhali na zahraniční výpomoc. Švédská armáda byla dobře vyzbrojena a měla tedy potenciál zvítězit. Od podzimu 1643 se čekala pomoc od Jiřího I. Rákócziho s vojskem, aby pomohlo Švédům. Avšak nastaly problémy a Rákóczi nepřijel, navíc Dánové najednou změnili stranu a bojovali s císařským vojskem, takže i Švédové měli problémy. Pozice švédských sil na Moravě byla kritická a tak byl Torstenson donucen

¹⁴ MALÍŘ, Jiří: Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, str. 5-15.

¹⁵ Bylo to již v poslední fázi 30. leté války, kdy Švédové zabírali značnou část českého a moravského území. Švédské tažení začalo v roce 1642 invazí přes Slezsko na Moravu, kde se jejich základnou stala Olomouc. V roce 1645 se konala bitva u Jankova, kde Švédové vyhráli. Dalším cílem byla Vídeň, avšak při svém tažení museli překonat další velké město a to bylo Brno. Díky tomuto neúspěchu se museli vrátit zpět do své vlasti, avšak opět se vrátili v roce 1648, kdy nečekaně obléhala část Prahy. Po podepsání příměří se Švédové stáhli, avšak odvezli značnou část historických artefaktů, které se již do Česka nepodařilo vrátit.

¹⁶ Plukovník Winz byl usídlen v panství v Odrách i se svou manželkou. Tento muž chtěl najít v Odrách poklidný život. Jelikož Odersko a okolní části byly již drancovány Švédy, rozhodl se o přesunu do klidnějších Uher. Jedna z mála cest, kterou se dalo projít, vedla přes Valašsko, které už v té době bylo opět nebezpečné.

¹⁷ BALETKA, Ladislav – DEMEL, Jiří: *600 let města Valašského Meziříčí: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*. Příloha ke zpravodaji města Valašského Meziříčí ročník, Valašské Meziříčí 1970.

¹⁸ MALÍŘ, Jiří: Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, str. 5-15.

omezit tyto síly nebo je úplně stáhnout. Ustoupili z celé Moravy a nechali si jen Olomouc a Fulnek. Od té chvíle bylo pouze otázkou času, kdy přijdou císařská vojska a zničí povstalce.

Za porušení společenského feudálního řádu a slibu z roku 1627 hrozilo úplné vyhlazení vesnic, ve kterých se nacházeli povstalci. I Rákóczi se přimlouval za rychlý útok na povstalce. Císař se ještě pokoušel s Valachy domluvit, avšak ti to i v roce 1644 rázně odmítali. 14. ledna 1644 se Rottal dohodl s generálem Kryštofem Adolfem z Buchheimu na konkrétním plánu trestné expedice. Nápor měl být veden třemi různými proudy, a to z Meziříčí, Holešova a Uherského Brodu. Vůdcové povstalců nejspíše špatně odhadli nápor, který se na ně chystal, a proto vůbec nechtěli jednat. Nevěděli, jak velká armáda se k nim vlastně blíží, ani že přichází ze tří směrů. Zimní počasí navíc více přálo útočníkům než obraně Valachů. Zprávy o počtech se značně rozcházejí, Generál Buchheim před císařem prohlásil, že jich tam bylo přes tisíc, ovšem Rottal uvádí kolem 250 a zbytek že uprchl do lesů. Většina dopadených povstalců byla odsouzená ke krutým trestům.¹⁹

Valašsko bylo následně v 17. století ještě několikrát zdecimováno útoky cizích vojsk. V roce 1663 vpadla na Moravu vojska Tatarů a Turků. Tento rok se do dějin místního kraje zapsal černým písmem, jelikož více než 40 000 osob bylo odvečeno do otroctví a škody přesáhly milióny zlatých.²⁰ Po roce 1670 pustošila zdejší kraj ještě turecká a uherská vojska a počátkem 18. století začali Valašsko drancovat hordy Kuruců. Také období pruských válek bylo pro Valašsko nepříjemné. Tady ale Valaši ukázali věrnost císařovně a bojovali na její straně.²¹

2.4 Od roku 1648 do konce první světové války

Přelom v rozvoji kraje, ale i měst Meziříčí a Krásna započal ve druhé polovině 19. století po revolučním roce 1848.²² Zemědělci byli zbaveni roboty a v monarchii se otevřely nové názorové proudy. České národní hnutí sice dramaticky neuspělo, vyvstaly však první

¹⁹ DOSTÁL, František: *Valašská povstání 1620-1644: z bojů východomor. venkovského lidu pod jménem Valachů*, Městský národní výbor Vsetín, Vsetín 1966.

²⁰ ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha, Libri 1998, kapitola VII. Český stavovský stát a Habsburkové.

²¹ KMENT, Zdeněk: *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*, Protis, Valašské Meziříčí 2011, str. 138-143.

²² ŠTAIF, Jiří: *Revoluční léta 1848-1849 a české země*, Praha, Historický ústav akademie věd, 1990.

požadavky české politiky. Nástup tvrdého absolutismu pod vedením Bacha ale učinil dalším revolučním snahám přítrž.

Po vydání Říjnového diplomu v roce 1860 nastalo uvolnění a česká politická scéna se začala opět probouzet. Obě města měla svá specifika, vázající se k životu občanů. Zatímco Krásno nad Bečvou se stalo průmyslovou oblastí, kde vznikaly například Reichovy sklárny,²³ tak Valašské Meziříčí bylo kulturním městem rozvíjející vzdělanost a činnost spolků.

Prvním spolkem na Valašsku se stalo v roce 1853 Casino, což byl zábavní a čtenářský spolek.²⁴ Byl sice německý, ale hojně navštěvovaný také Čechy. V polovině 19. století byla tato oblast osídlena téměř výlučně českým obyvatelstvem. Ve Valašském Meziříčí tvořilo německé obyvatelstvo drtivou menšinu, která se do městského života tolik neangažovala.

Po roce 1860 začaly vznikat čistě české spolky a během čtyřiceti let jich zde vniklo několik desítek. Na počátku 20. století zde působilo více než 60 uskupení všelijakého typu (náboženské, politické, obchodní). V roce 1863 se zde postupně rozvíjela také myšlenka Sokola. Měšťan František Barvič, který se znal osobně s Miroslavem Tyršem, přinesl do Meziříčí nové myšlenky a ideály. Díky rychlému průběhu organizačních záležitostí vznikl o rok později spolek Sokol.²⁵

Ve městě byla nejpočetnější střední vrstva obyvatelstva a drobných řemeslníků. Díky velkému působení místních organizací však docházelo k častým sporům jak mezi nimi, tak i mezi samotnými členy určitého uskupení. Řada nesvárů byla způsobena tím, že někteří byli členy několika spolků současně, neboť i mezi spolky působila konkurence.

Osobností 19. století, která se zasloužila o nebývalý rozvoj města, byl Alois Míkyška.²⁶ Zasadil se o výstavbu železničního koridoru přes Valašsko, který je dodnes

²³ MANA, Jiří: *Historie skláren na Moravě*, Valašské Meziříčí, Občanské sdružení Valašské Athény 2006.

²⁴ KMENT, Zdeněk: *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948*, Valašské Meziříčí, Echo Valašska 2008.

²⁵ DEMEL, Jiří: *Sokol nad Bečvami: historie a současnost tělovýchovné jednoty Sokol ve Valašském Meziříčí 1864-2004*, Valašské Meziříčí 1994.

²⁶ Alois Míkyška nebyl sice rodilý Meziříčan, ale přistěhoval se v roce 1863. V témže roce se stal předsedou čtenářského spolku a během následujících čtyř desetiletí významně ovlivňoval kulturní i politické dění ve Valašském Meziříčí. Jako jediný advokát v okolí velmi dobře zapůsobil a uměl vyřešit mnohé problémy přesahující hranice města. V letech 1874 – 1885 se stal za Valašsko poslancem zemského sněmu a v letech 1879-1891 poslanec říšské rady. V roce 1889 byl zvolen starostou města Valašské Meziříčí. Jeho hlavní myšlenky jak v působení poslance, tak i starosty bylo k přispění zlepšení životních podmínek v celém kraji.

významným uzlem na Slovensko. Díky tomuto uzlu se postupně stávalo město přístupnějším. Postupně se totiž přistavovaly další železniční tratě do Rožnova pod Radhoštěm, Kojetína a Ostravy. Jeho hlavní myšlenky jak v působení poslance, tak i starosty směřovaly k zlepšení životních podmínek v celém kraji. Zasloužil se o otevření několika škol, zprovoznění občanské záložny, ale také nových kulturních prvků.

Školství bylo v těchto letech na velmi vysoké úrovni. V roce 1871 bylo otevřeno třetí nejstarší gymnázium na Moravě, které se mohlo chlubit českým vyučovacím jazykem.²⁷ O dva roky později vznikla Odborná škola pro zpracování dřeva, což byla první uměleckoprůmyslová škola na moravském území.²⁸ Těsně před sebevraždou Mikyšky se začalo učit v Učitelském ústavu, kde o čtyři roky později mohly studium navštěvovat i dívky, což byl další primát. Díky této reformě se ženy snáze dostávaly na vysoké školy.²⁹ V roce 1908 byla založena Rudolfem Schlattauerem³⁰ Zemská gobelínová a kobercová škola. Později se tato škola přejmenovala na Dílny uměleckých řemesel a dnes je známá jako Moravská gobelínová manufaktura.³¹

Sedm let před válkou byl tento kraj významný ještě jednou věcí, a to zvolením T. G. Masaryka poslancem za Valašsko do vídeňské říšské rady.³²

Po atentátu na následníka trůnu v Sarajevu se však celá situace dramaticky změnila. Ze škol se stávaly lazarety, gymnaziální studenti museli zasedat v provizorních budovách. Ze sokola Bergera, který byl do této doby velký vlastenec, se najednou stal Němec

Získal také ohromnou poctu od cara Mikoláše II. Díky vysvěcení pomníku vojákům zemřelých během napoleonských válek získal 30. dubna 1902 řád sv. Stanislava II. třídy. Avšak Mikyškův konec se tragicky blížil. Už o rok později zjistila kontrola v Občanské záložně, kterou měl na starost on sám obrovské nedostatky a chybějící finance. Jelikož Mikyška nebyl schopen finance navrátit zpět a vše urovnat do původního stavu, tak se 4. září 1903 ve svém domě, který se nacházel v Brňově (dnes místní část) zastřelil. Všichni, kteří měli uložené peníze v této záložně, tak o ně přišli a zůstali na mizině. Dodnes je tedy velmi kontroverzním občanem tohoto města. Na jednu stranu se významně podílel na zvýšení kultury, vzdělanosti a také k bohatému podnikání. Avšak jeho temná stránka je zničení Občanské záložny, kdy se všechny plány mnoha malých podnikatelů zhroutily, způsobilo to, že je i dnes mnohými považován za jednu z negativních osobností tohoto města.

²⁷ *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996, str. 8.

²⁸ DEMEL, Jiří a PASTORČÁK, Josef. *Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí*, *Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku*, Valašské Meziříčí, Střední průmyslová škola stavební 1994, str. 7

²⁹ VANČUROVÁ, Silvie: *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903-1948* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2008, str. 6

³⁰ Akademický malíř Rudolf Schlattauer (1861 – 1915) – Výtvarný umělec, který založil již v roce 1898 v obci Zašové gobelínovou manufakturu a o 10 let později ji přesunul do Valašského Meziříčí, kde se úspěšně rozvíjela a funguje dodnes.

³¹ ŠOPÁK, Pavel: *Řeč vláken*, Praha, Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2008.

³² DEMEL, Jiří: *Valašské Meziříčí: 1969*, Valašské Meziříčí, Městský národní výbor 1969.

podporující válku. Na nádraží se začali objevovat první ranění vojáci, kteří vyprávěli své kruté příběhy z války. Vedle hlavního nádraží vzniklo ještě jedno, určené pro raněné vojáky, kteří potřebovali okamžitou pomoc.

Kromě nemocí, které se vyskytovaly v mnohem větší míře než před válkou, sužoval obyvatele Valašského Meziříčí hlad. Děti, většinou než šly do školy, musely chodit do několika kilometrů vzdálených vesnic pro základní suroviny.³³ Když v roce 1918 zavládl konečně mír, skončilo nejen utrpení vojáků na frontě, ale také hladomor.

2.5 Od vzniku Československa do roku 1938

Nejdůležitější věcí po vzniku republiky bylo udržet veřejný pořádek a to i po skončení války. Z několika front se totiž vraceli vojáci do své vlasti. V celém okrese nastal zmatek, a tak se vytvořila tzv. národní stráž, která chránila pořádek. Ve Valašském Meziříčí, kde se za války používalo několik budov jako nemocnice, se tyto nemocnice přebudovaly na kasárny a vzniklo posádkové velitelství.

Po rozpuštění národních výborů vznikla okresní politická správa a od roku 1929 okresní úřad. Už v prosinci 1918 padl návrh, aby se Valašské Meziříčí spojilo s Krásnem nad Bečvou a vzniklo tak jedno město. Paradoxem bylo, že Krásno si první podalo u ministerstva vnitra návrh o připojení, avšak poté ji stáhlo, a když tu samou žádost podalo Valašské Meziříčí, nastaly v Krásně velké protesty. Avšak tato situace netrvala dlouho, protože z obou radnic stále sílily hlasy pro sloučení. Žádost byla poslána již oběma stranami 24. října 1922 s tím, že datum sloučení připadne na 31. července 1923.³⁴ Oficiálně se tak stalo až 1. ledna 1924.³⁵

Bylo třeba vyřešit ještě několik záležitostí, mj. otázku železničních zastávek. Každá část měla svou vlastní stanici, které byly od sebe vzdáleny asi dva kilometry. Po několikaletých dohadech bylo rozhodnuto, že se obě zruší a vyroste nová železniční

³³ BALETKA, Ladislav – DEMEL, Jiří: *600 let města Valašského Meziříčí: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*. Příloha ke zpravodaji města Valašské Meziříčí ročník, Valašské Meziříčí 1970.

³⁴ DEMEL, Jiří: *Valašské Meziříčí: 1969*, Valašské Meziříčí, Městský národní výbor 1969, *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002.

³⁵ <http://www.valasskemezirici.cz/doc/1092/>.

budova, která bude výhodná pro obě části města. Plán se podařilo zrealizovat až v roce 1938, kdy bylo nové vlakové nádraží slavnostně otevřeno.³⁶

Významným prvkem dvacátých let 20. století byl také rozvoj kinematografie. Vývoj kina zde ve městě probíhal už od roku 1912, kdy se konalo první krátké filmové představení.³⁷ Tyto záležitosti obstarával místní Sokol do roku 1941, kdy jeho činnost byla zastavena. Rozvoj si také vyžádal modernizaci a zvýšení kapacity diváků. V roce 1927 se schválila výstavba nové budovy kina. Jediným, kdo podal protest proti tomuto rozhodnutí, byl římsko-katolický farní úřad.³⁸ Nebylo to však z náboženských důvodů, ale spíše z konkurenčních, jelikož katolická církev byla spřízněna mnohem blíže s organizací Orel, která žádala také o licenci provozovat kino, ale nebylo jí vyhověno. Avšak po dalších jednání došlo k dohodě a 1. dubna 1928 došlo k otevření kina, které ve stejné budově funguje dodnes.³⁹

2.5.1 Volby do obecního zastupitelstva za první republiky

První volby do obecních zastupitelstev se konaly 15. června 1919. V obecních volbách ve Valašském Meziříčí vyhrálo Sdružení občanských stran (13 mandátů), následované Československou stranou lidovou (10 mandátů), Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou (5 mandátů) a Československou národně sociální stranou (2 mandáty).⁴⁰ V obecním zastupitelstvu vytvořili koalici Sdružení občanských stran se sociálními demokraty. V roce 1923 podal demisi starosta města Chramosta, který patřil do klubu národních demokratů. Na jeho místo nastoupil ing. Bořivoj Weltrubský, člen živnostenské strany. Nové obecní volby se konaly až po sloučení obou měst v roce 1924 a výsledky byly následující. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (2 mandáty), Československá národně socialistická strana dělnická (7 mandátů), Židovská strana (1 mandát), Živnostensko-obchodnická strana středostavovská (5 mandátů), Československá strana socialistická (2 mandáty), Československá národní demokracie a

³⁶ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

³⁷ První filmové představení se v českých zemích konalo v Karlových Varech roku 1896, avšak první stálé kino bylo otevřeno v Praze v roce 1907. Rozmach filmového průmyslu se však uskutečnil až za první republiky a následně ve 30. letech při využívání zvukových filmů.

³⁸ ŠIGUT, František: *Dějiny farnosti Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Valašská knihovna a kamenotiskárna 1940.

³⁹ ČÍP, Martin: *Zapomenuté kino: Historie prvního stálého kina ve Valašském Meziříčí v letech 1927 – 1952* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2009, str. 53

⁴⁰ Pomkla, Marek.: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 244.

sdružení pokrokoví voliči (5 mandátů) a Československá strana lidová (14 mandátů). Těchto 7 stran se sdružilo do 4 bloků, ve kterých byla samostatná Československá strana lidová (14 mandátů), agrárně-živnostenský blok (7 mandátů), socialistický blok s 9 mandáty a národně demokraticko-židovský blok (6 mandátů). Zvolen byl opět starosta ing. Bořivoj Weltrubský, který musel po roce kvůli stížnostem na porušování zákonů rezignovat. V nových volbách starosty se díky skvělé taktice lidovců postavil do čela města člen lidovců Josef Strnadel.⁴¹

Obecní volby v roce 1928 dopadly podobně, kdy vyhrála Československá strana lidová se 13 mandáty a opět to stačilo k tomu, aby starosta města mohl pokračovat i v následujícím období. Do těchto voleb zasáhly dvě nové strany – KSC a Národní strana práce, avšak jen pouze druhá jmenovaná získala 3 mandáty, které nijak neovlivnily rozdělení míst v zastupitelstvu.

Volby v roce 1932 byly ve Valašském Meziříčí poslední prvorepublikové. Na konci roku 1937 byly sice volby vypsané, ale netýkaly se tohoto města. Počet voličů národně socialistické strany i sociální demokracie. V těchto volbách opět zvítězila Československá strana lidová, kdy získala v republikových obecních volbách 11 mandátů.⁴² Do čela starosty města se postavil její kandidát Ladislav Štorkán, který starostou zůstal i protektorátní době.

2.6 Rok 1938

Rok 1938 se odehrával ve znamení dějinných zvrátů, které neměly v historii Československa obdoby.

1. února 1938 probíhala v okrese Vsetín noční cvičení protiletectvé obrany a další se konala po celé Moravě 27. dubna 1938. Začínalo se také s pořádáním kurzů a přednášek, kterých se účastnilo i obyvatelstvo. V klidu a uspořádaně proběhlo povolání jednoho ročníku zálohy do zbraně při mobilizaci 21. května 1938. Ostrahy různých objektů se zúčastnili také členové různých organizací, jako byl Sokol či Orel.⁴³

⁴¹ Tamtéž, str. 246.

⁴² Tamtéž, str. 254.

⁴³ Tamtéž, str. 270

Politické napětí vyvrcholilo ve druhé polovině roku, kdy Hitler přikročil k připojení Sudet k Německu. Dne 14. září 1938 Hodžova vláda přijala Hitlerovy, Chamberlainovy a Daladierovy požadavky o odstoupení pohraničních oblastí. To rozzuřilo obyvatele a 22. září 1938 se konala manifestace. Ve Valašském Meziříčí byla situace taková, že se spontánně začaly shromažďovat davy lidí a starosta Ladislav Štorkán musel vyzývat občany ke klidu.

Ve večerních hodinách v rádiích mohli obyvatelé slyšet slova Edvarda Beneše, který utvrzoval národ, že se ustupovat nebude.⁴⁴ I když město vydávalo uklidňující prohlášení, tak se i přesto začalo jednat o krizovém plánu. Zastupitelstvo města žádalo, aby každý dům měl plynovou masku, pro případ chemického útoku. I když gumárenská budova na výrobu těchto ochranných pomůcek byla v nedalekém Zubří, mohla jich dodat pouze 50 kusů.⁴⁵ Ostatní vyrobené množství musela továrna dodat do dalších měst a obcí.

O pouhé dva dny později začala mobilizace, která byla přijata s velkým nadšením. Ještě předtím, než oficiálně započala, tak se vyklidily školy na příjezd záložníků. V této době se vyučování přerušilo do doby, než se situace vyřeší.⁴⁶

Po osudném 30. září však bylo jasné, že se Československo v mnohém změní.⁴⁷ Odstoupení pohraničí se dotklo i okolí Valašského Meziříčí. Například obec Hodslavice, která byla rozdělena na českou a německou část.

Dvacetileté oslavy vzniku republiky byly většinou rušeny, avšak ve Valašském Meziříčí se i přesto konaly. Nešlo však o akci, kde by se něco slavilo, spíše se pokojně protestovalo proti událostem, které se v posledních týdnech udály.

Druhá republika neměla dlouhého trvání. Během března následujícího roku vzniklo nové území – protektorát Čechy a Morava a s ním i nové kapitoly dějin celého českého národa a Valašského Meziříčí.

⁴⁴ SOkA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

⁴⁵ SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

⁴⁶ SOkA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

⁴⁷ Podepsání Mnichovské dohody. Text: <http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>.

3 Hospodářství

3.1 Hospodářství v okrese Valašské Meziříčí

Mnichovskou dohodou přišlo Československo o své pohraniční území, které patřilo k nejvíce industrializované oblasti našeho státu. Český hospodářský sektor byl v době druhé světové války propojen s Německem.

Metod, díky kterým docházelo v českých podnicích ke germanizaci, bylo několik. Do podniků se dosazovali němečtí důvěrníci, využívalo se proniknutí německého kapitálu, ale také konfiskací.⁴⁸ České podniky, které se původně nezaměřily na válečnou produkci, přeorientovaly svou výrobu. Díky tomu dokázalo mnoho českých podniků nadále prosperovat. Názorným příkladem může být firma Baťa. Její zaměření se ve válečných letech přeměnilo na pracovní a vojenskou obuv, která byla na trhu žádaná.⁴⁹

V ekonomice protektorátu se postupně začínalo projevovat řízené hospodářství. Tržní mechanismus se podřizoval moci centrálně řízených orgánů. Autonomní protektorátní správa podléhala ústředním místům v Berlíně, jejich pověřencům, říšskému protektorovi a dalším hospodářským orgánům.⁵⁰ Československo bylo na konci třicátých let jedním z největších exportérů zbraní a munice. Vojenský materiál tak byl pro Německo zcela klíčovým. Adolf Hitler nespoléhal na to, že Češi by mohli bojovat na frontách, ale věděl, že český dělník je velmi schopný pracovník.⁵¹ V okrese Valašské Meziříčí byla zcela orientována na válečnou výrobu firma Mikrofona ve Valašském Meziříčí a Gumárny v Zubří.

Již před okupací dojížděl na základě mezinárodních smluv pevně stanovený počet dělníků do Německa. V prvních měsících okupace šlo ještě o dobrovolné vycestování, avšak z pokynů Zemského ústředního úřadu z 24. dubna 1939 se uvádí:

⁴⁸ HOLUBOVÁ, Michaela: *Ekonomický vývoj v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2011, str. 25.

⁴⁹ Tamtéž, str. 22.

⁵⁰ GEBHART, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země koruny české XV.*, Paseka, Praha 2006, str. 229

⁵¹ DOLEŽAL, Zdeněk, *Pracovní právo v protektorátu Čechy a Morava* (diplomová práce), Masarykova univerzita, Brno 2012, str. 13.

„nezaměstnaní pobírající podporu v nezaměstnanosti se musí dostavit k najímání všichni... odmítne-li nezaměstnaný přijmout nabízenou práci v Německu, musí počítat s důsledky příslušných právních norem v oboru péče o nezaměstnané...“⁵²

Bylo zřejmé, že tímto krokem se snaží Němci v protektorátu snížit jak nezaměstnanost a ušetřit tak finance na podporu v nezaměstnanosti, tak i získat dělnickou sílu v samotném Německu. Ve Valašském Meziříčí bylo do 30. března 1939 najato 154 osob, které měly pracovat v Německu. Největší rozmach pracovního nasazení v Německu nastal do roku 1942, kdy byl v celém protektorátu snížen stav dělníků.

Ačkoliv Valašské Meziříčí bylo velkým průmyslovým městem, tak i přesto se nemohlo vyrovnat sousednímu městu Vsetín, ve kterém se nacházela Zbrojovka. V rámci totálního nasazení ve Zbrojovce Vsetín pracovalo až 12 000 dělníků.⁵³ Největší firma ve Valašském Meziříčí zaměstnávala maximálně 900 dělníků.

Brzy po okupaci pohraničí nastaly první problémy s dělnickým obyvatelstvem. Problém v hospodářském sektoru byl s německým obyvatelstvem, které nežilo v Sudetech. Zemský úřad v Brně posílal na četnické stanice informace o tom, že se z českých továren schválně propouštěli němečtí dělníci mnohem více než Češi. V okrese Valašském Meziříčí jsou zaznamenány případy, kdy se z již sudetského Štramberku propouštěli Češi, kteří následně žádali o práci v továrnách ve Valašském Meziříčí. Na veřejnost prosakovaly informace o tom, že se nepropouštělo pouze z důvodů snížení stavu, ale na jejich místo byli okamžitě dosazeni Němci. Oficiální informace byla však důvěrná, a tak jen velice málo lidí vědělo, jaká je pravda. Hrozilo by totiž to, že by české obyvatelstvo mohlo začít protestovat. Valašské Meziříčí muselo Zemskému ústavu v Brně napsat, jak je to se situací v továrnách na území města. Oznámeno bylo, že v obvodě nenastal jediný problém s tím, že by byli propouštěni dělníci německé národnosti ve větší míře než Češi. Ve zdejších továrnách totiž pracovalo jen nepatrné množství Němců.⁵⁴

Váženým zásahem do práv zaměstnanců bylo nařízení ze dne 1. října 1940 o osmihodinové pracovní době. Podniky mohly nařídít svému zaměstnanci, aby denně odpracoval až dvě hodiny navíc. Pracovní doba byla prodlužována ještě dalšími

⁵² POMKLA, Marek.: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 275.

⁵³ JANIŠ, Dušan - Ladislav BALETKA: *Vsetín v době okupace* Muzeum regionu Valašsko, Vsetín 2012.

⁵⁴ Okresní úřad ve Valašském Meziříčí in. č. 1512, signatura VIII, číslo kartonu 989.

opatřeními, jako bylo například zkracování pracovních přestávek nebo omezení svátků.⁵⁵ Pracovní doba se upravovala také v soukromém hospodářství, kdy některým zaměstnancům mohla být pracovní doba zkrácená. Jako důvod tohoto opatření, které vzniklo v roce 1943, se uvádělo, že se jedná o udržení výkonnosti pracovních sil. V roce 1944 byl vydán oběžník upravující pracovní dobu pro ženy, těžce poškozené a méně výkonné osoby ve veřejné službě. Zaměstnankyně, které se musely starat o dítě mladší 14 let, nemusely vykonávat noční práce, práce o nedělích a svátcích. Zproštění práce byli také váleční invalidé z první světové války, invalidé, kteří brali alespoň částečnou rentu a ostatní osoby, kteří měly pracovní schopnost sniženou minimálně o 50%. 12. září 1944 vyšlo nové nařízení o zavedení 60ti hodinového týdne ve všech závodech soukromého hospodářství. Dále se vyřešila doba, kdy zaměstnanci museli část dne strávit v krytech. Tato doba se vyrovnávala dodatečnou prací v rámci platných předpisů o pracovní době.

Průmyslová produkce byla nejvýraznější v roce 1944, kdy během posledních pěti let průmyslová výroba vrostla o 18,2 %. I když záznamy o dalším hospodářském růstu v roce 1945 nejsou, lze odvodit, že další rok by měl již sestupnou tendenci. V roce 1945 se Německo připravovalo na konec války a tak by tato statistika zahrnovala pouze první polovinu roku. Následující tabulka ukazuje index hrubé průmyslové produkce a produktivity práce v protektorátu.⁵⁶

	1939	1941	1942	1943	1944
hrubá průmyslová produkce (mld. K)	41,6	44,5	54,7	62,1	65,1
index hrubé produkce v běžných cenách	100,0	107,0	131,5	149,3	156,5
index velkoobch. cen průmysl. surovin a výrobků					
březen 1939 = 100	109,2	138,5	142,2	144,3	144,6
1939 = 100	100,0	126,8	130,2	132,1	132,4
index hrubé výroby po vyloučení cenových změn	100,0	91,6	101,0	113,0	118,2
index zaměstnanosti dělnictva v průmyslu					
březen 1939 = 100	104,9	115,9	117,9	130,9	141,9
1939 = 100	100,0	110,5	112,1	124,8	135,3
index výroby na 1 dělníka	100,0	82,9	90,1	90,5	87,4

⁵⁵ ČAPKA, František: *Odbory v Českých zemích v letech 1918-1948*, Brno, Masarykova univerzita, 2011, str. 135-155.

⁵⁶ OLŠOVSKÝ, Rudolf: *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*, Nakladatelství politické literatury, Praha 1963, str. 529.

Z tabulky je patrné, že se v průmyslovém odvětví každý rok zvýšila hrubá průmyslová produkce. V průmyslu pracovalo v roce 1939 1 389 891 zaměstnanců. V roce 1942 je sice číslo o 73 000 pracovníků nižší, ale nelze to brát tak, že by průmyslová produkce klesala. Toto číslo je způsobeno tím, že mnozí pracující byli ve velkém posíláni do německého průmyslu. V následujícím roce se číslo pracujících opět posunulo směrem nahoru na 1 373 427.⁵⁷ I přes tento výkyv produkce šla nahoru. Již jsem zde zmiňoval, že se prodlužovala pracovní doba, takže zaměstnanci stihli za den vyrobit více, než by stihli v předchozích letech.

Nebylo však jednoduché přinutit českého dělníka k vyšší pracovní výkonnosti. Usmířit si dělnictvo se povedlo až Reinhardu Heydrichovi, pro kterého bylo důležité, aby byl v protektorátu klid a aby český člověk mohl pilně pracovat. Reinhard Heydrich zde použil známou taktiku „cukru a biče“. Jednalo se o to, dát českému dělníkovi určité výhody, které dřív neměl. V roce 1942 byla zřízena „Organizace Radost a práce“, která byla podřízena odborům. Jen během jednoho roku rozdala zdarma 200 000 lístků do kina, divadla a na fotbal. Pořádala divadelní představení přímo v továrnách, kterých se účastnilo na 35 000 lidí. Také byly tak zvané „zotavovací dny dělnictva“, kde na 7 000 dělníků mohlo odjet na dovolenou do bývalých luxusních hotelů, které byly předělány na zotavovny. Stranou nezůstala pracující mládež, ani ženy, které vykonávaly dělnickou práci.⁵⁸

3.2 Stavební práce ve Valašském Meziříčí po roce 1938

V roce 1938 bylo ve Valašském Meziříčí postaveno nové vlakové nádraží. Ve městě do tohoto roku fungovala nádraží dvě. Jedno se nacházelo v Krásně nad Bečvou a druhé ve Valašském Meziříčí. Obě byla od sebe vzdálena asi 2 kilometry. Nádraží však pro obyvatele města nebyla efektivní. Například, pokud někde chtěl jet z Rožnova pod Radhoštěm do Valašského Meziříčí, musel přestoupit v Krásně, koupit novou jízdenku a pokračovat dalším do druhé nádražní budovy. Navíc od roku 1924 byla města spojena,

⁵⁷ HOLUBOVÁ, Michaela: *Ekonomický vývoj v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2011, str. 25.

⁵⁸ ČAPKA, František: *Odbory v Českých zemích v letech 1918-1948*, Brno, Masarykova univerzita, 2011, str. 135-155.

proto se začalo uvažovat o postavení nové nádražní budovy, která by byla společná pro obě části. Po několikaletých dohadech se rozhodlo, že se postaví nová nádražní budova.

10. listopadu 1939 v ranních hodinách byla slavnostně otevřena nádražní budova. Hlavním architektem byl Bohumír Kupka,⁵⁹ který se nechal inspirovat olomouckým nádražím.⁶⁰ Podobně jako v Olomouci se ve Valašském Meziříčí rozjížděly vlaky do několika směrů. Byly vytvořeny tři nástupiště spojená podchodem, takže cestující nemuseli přecházet koleje. Prozatímním nedostatkem bylo, že na nástupištích chybělo krytí, takže v době deště cestující postávali v budově a čekali až do příjezdu vlaku. V této budově se nacházely dvě nádražní restaurace, čekárna, úschovna zavazadel, knihkupectví a trafika.⁶¹

Již po roce od otevření však nastaly první problémy. Nádraží bylo vytížené, jelikož pro vlaky směřující ze Slovenska to byla jediná trasa,⁶² která se dala projet bez toho, aby železniční doprava protínala oblast Sudet.⁶³ I když se počet vlaků zredukoval, tak se projeví díky velkému množství cestujících první problémy. Výtky jsou hlavně k nádražní restauraci a také k záchodům, kde přes stěny začala prosakovat voda.⁶⁴ V roce 1940 se objevují první plány na opětovnou přestavbu celého nádraží, které se však až do konce války nepodařilo realizovat.

Ke konci roku 1938 žilo ve městě okolo 9 000 obyvatel, ale vodovod a kanalizace existovaly zatím pouze v plánech. V červnu 1939 započala stavba kanalizace, která měla vyjít v první fázi na více než 1 milión korun.⁶⁵ Vypočetla se také celková stavební cena, která zahrnovala 28 200 km kanalizace tak, aby pokrývala celé město. Cena se vyšplhala na 9 920 000 K, kdy na 1 km připadá částka 351 K. Z jedné šestiny celkové částky, měli být povinni majitelé domů přispět.⁶⁶ Tuto stavbu se však také nepodařilo během období

⁵⁹ Bohumír Kupka se narodil 18. prosince 1900 ve Valašském Meziříčí, zemřel 19. května 1942 v Osvětimi. Byl profesorem Odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a architektem. Jedním ze členů odboje Obrana národa. Po zatčení a převezení do koncentračního tábora Osvětim, byl v roce 1942 popraven.

⁶⁰ *Almanach obětí nacismu v letech 1939 – 1945 v okrese Vsetín*. Vsetín b. d., str. 76.

⁶¹ *Noviny zpod Radhoště*, 11. listopad 1939, číslo 46, týdeník.

⁶² KREJČÍŘÍK, Mojmir: *Po stopách našich železnic*, NADAS, Praha 1991, str. 266.

⁶³ Košicko – bohumínská magistrála byla prořata a nebylo možné projet celou trasu bez toho, aby se vlaky ocitly na zahraničním území. Trať Horní Lideč – Púchov byla jedna ze dvou, přes kterou se dalo dostat z území protektorátu na Slovensko. Druhá železnice vedla tratí Kunovice-Újezdec u Luhačovic, Bojkovice, Bylnice, Vlárský průsmyk-Hornie Srnie. Postavena byla v roce 1937 ještě před rozpadem Československa. Nádraží ve Valašském Meziříčí bylo od září 1938 přetížené, jelikož část dopravy se přesunula přes tuto oblast směrem na Slovensko.

⁶⁴ *Lubina*, číslo 9, 1. březen 1940, ročník XXVIII.

⁶⁵ *Noviny zpod Radhoště*, 3. červen 1939, číslo 23., týdeník

⁶⁶ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88

protektorátu dokončit, jelikož ke konci roku 1943 všechny práce v této oblasti ve městě ustaly. Kanalizaci se povedla dokončit až po roce 1948.

Jednou z dalších velkých staveb, která se rozběhla na počátku 40. let, byla výstavba nové hlavní silnice spojující města Valašské Meziříčí a Rožnov pod Radhoštěm. Silniční sítě na Valašsku nebyly určeny pro průjezd těžkou technikou dále na východ. Bylo tedy třeba postavit novou silnici, která jednoduše spojila tato města a následně dále pokračovala ke slovenským hranicím. V červnu roku 1939 byla zahájena stavba nové silnice, která zaměstnala několik desítek lidí.⁶⁷ Práce však neprobíhaly bez problémů. Po několika měsících na okresní úřad přišla stížnost od 61 zaměstnanců z celkových 80, kteří za práci nedostávali slíbenou mzdu. Za den práce v terénních podmínkách si měli vydělat 23,40 K, dostávali však jen 18,40. Zaměstnavatel vše vyřešil tak, že vyhodil všech 61 dělníků a jako důvod se neobával napsat to, že chtěli lepší platové podmínky. Po prošetření celé události, kdy jasně pochybil zaměstnavatel, musel vzít všechny pracující osoby zpět a dát jim takový plat, jaký byl uveden ve smlouvě. Práce na nové silnici se zastavily v roce 1943, protože válečný průmysl dostal přednost. Hlavní tah z Valašského Meziříčí do Rožnova pod Radhoštěm se podařilo dostavět až po roce 1948. Mnohem hůř však dopadl osud dálnice, kdy Němci 1. prosince 1938 zahájili stavbu tzv. Sudetské autostrády. Na území protektorátu se začalo stavět v dubnu 1939, kdy započaly práce na dálnici spojující Vratislav s Vídní. 2. května 1939 byly zahájeny práce na protektorátní dálnici spojující Prahu, Brno a slovenské hranice. Práce probíhaly rychlým tempem, ale vlivem událostí stavební činnost utichla 30. dubna 1942. Po skončení války částečná činnost na pokračování výstavby dálnice pokračovala, ale v roce 1950 byla stavba z nezjištěných příčin ukončena.⁶⁸ Stavební práce byly obnoveny až v roce 1967.⁶⁹

V roce 1940 byl zveřejněn regulační plán města, který je vypracován na 50 let dopředu. Celkově se počítalo s růstem obyvatelstva, kdy by v roce 1990 žilo ve městě 17 500 obyvatel. Celková výstavba je směřována na tři velké etapy, kde se mělo vybudovat nové zahradní město, celkovou úpravu komunikace a veřejného prostranství. Na levém břehu řeky Bečvy se počítá se stavbou zeleného pásu od skláren až po soutok Rožnovské a Vsetínské Bečvy.⁷⁰ Dalším požadavkem bylo zachování parku Obora a také krásenského

⁶⁷ Noviny zpod Radhoště, 3. červen 1939, číslo 23., týdeník.

⁶⁸ HOŘENÍ, Jan - JANDA Tomáš - Lídl, Václav: 70 let dálnic ve fotografii, Ředitelství silnic a dálnic, Havlíčkův Brod 2009, str. 8.

⁶⁹ Tamtéž, str. 30.

⁷⁰ Lubina, rok 1940, číslo 32, 9. srpen 1940, ročník XXVIII.

parku, kde by se však počítalo s bouráním zámku Kinských.⁷¹ Vyřešení dopravní situace mělo být takové, že by se doprava kompletně přesunula mimo střed města. Počítalo se také s vybudování nové čtvrti v Krásně, kde by se přistavěly nové školy, kulturní dům a lázně. Průmyslová část města se měla vystěhovat až za nádraží, k Janyškově továrně nebo za sklárny. Žádný z těchto plánů se nerealizoval, jelikož protektorát nevydržel tak dlouhou dobu. Po roce 1948 se celé schéma plánu města změnilo. Pokud srovnám tehdejší plán a realitu dnešního města, tak je zcela jiná. Hospodářský ráz změnila výstavba Urxových závodů na okraji města.⁷² Tento továrenský komplex byl zásadní změnou po roce 1960, kdy se počet obyvatel zvýšil ze zhruba 16 000 v roce 1960 na 22 296 v roce 1970. K roku 1990, kdy podle plánu mělo žít ve městě 17 500 obyvatel,⁷³ zde reálně žilo již 28 175 obyvatel. Další plány na realizaci nových přírodních prostranství také nevyšel. Zůstaly sice zachovány parky, ale nové již nebyly nikdy přistavěny. Ke zbourání krásenského zámku se také nakonec nepřikročilo. V roce 1942 došlo k odkoupení zámku od posledního soukromého majitele. Prozatím se naštěstí počítalo s umístěním úřadů a muzea, než by došlo ke kompletnímu zbourání. Celková cena zámku činila 2 500 000 K. Celou částku půjčila spořitelna ve Valašském Meziříčí.

3.3 Průmysl ve Valašském Meziříčí

V roce 1855 nechal v Krásně nad Bečvou zřídit majitel valašskomeziříčského panství hrabě Evžen Kinský sklárny, které nechal vybavit nejmodernější technologií té doby. Novou sklárnu pronajal rodině Reichl, která měla s tímto hospodářským sektorem zkušenosti. Později rodina sklárny koupila a během několika dalších desetiletí došlo k velkému rozkvětu. Ve 30. letech 20. století vlivem hospodářské krize došlo k úpadku firmy a sklárny přešly pod správu Moravské banky. Následně akcionováním vznikla firma Českomoravské sklárny, a.s. Počet zaměstnanců se od této doby pohyboval mezi 500 – 900 pracovníky. Největší růst pracovních míst je zaznamenán ke konci roku 1938, kdy se z oblasti Sudet začalo do města přestěhovávat dělnické obyvatelstvo, které ztratilo svou práci. Na počátku roku zde pracovalo na 700 zaměstnanců. I přes nepříznivý vývoj událostí tento podnik prosperoval. Stal se totiž hlavním dodavatelem komponentů pro státní

⁷¹ KRAMÁŘ, Josef - DORČÁK, Pavel: *Zámek Kinských: Valašské Meziříčí – Krásno*, Valašské Meziříčí, Společnost ve Valašském Meziříčí, Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně, Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí 1998, str. 20.

⁷² GERICH, Vladislav: *Historie Urxových závodů ve Valašském Meziříčí*, DEZA, Valašské Meziříčí 1995.

⁷³ Lubina, 9. srpen 1940, číslo 32, ročník XXVIII.

železniční společnost. Během let 1939-1945 se počet zaměstnanců ve sklárnách ustálil.⁷⁴ Reichovy sklárny nezískaly během okupace velkou pozornost nacistického aparátu. Průmysl se od roku 1939 čím dál víc zaměřoval na válečný. Němci se tedy více soustředili na město Vsetín, kde byl zbrojní průmysl na vysoké úrovni. Místní zaměstnanci tedy nezískávali výhody, tak jako na Vsetíně. Po roce 1945 byly sklárny znárodněny a v březnu 1946 vznikl národní podnik Krásenské sklárny. Od roku 1948 se název ještě několikrát změnil. Sklárny fungovaly do roku 2003, kdy z důvodu poklesu exportu byla pozastavena práce a sklářská tradice v tomto městě úplně zanikla.

Jedním z dalších podniků, který sehrál velkou hospodářskou roli nejen na území města, byla Janyškova továrna na klobouky. Firma vznikla v roce 1923 a patřila mezi středně velké podniky. Tato továrna stabilně prosperovala i ve válečném období, ale v této práci ji zmiňuji i z oblasti sociálního hlediska, kdy se v jediné firmě na území města vyučovalo. Ke konci války navštěvovali budovu studenti místního gymnázia, kdy zde v odpoledních hodinách mohli pokračovat ve svém studiu. Nebyla to klasická školní výuka, jelikož denně měli možnost učit se asi 2 hodiny. Během této doby museli stihnout probrat všechny předměty, které by se normálně v ten den vyučovaly. Většinou výuka probíhala stylem, kdy se zadaly pouze domácí úkoly a následně se další den kontrolovaly. Z archivních materiálů se podařilo dohledat několik stížností dělníků, kteří se stěžovali na to, že musí pracovat přesčasy bez toho, aby jim byly hrazeny. Není ale známo, jak se zaměstnanci se zaměstnavatelem nakonec dohodli.⁷⁵

Průměrná týdenní dělnická mzda se pohybovala podle kvalifikace od 400 K do 700 K. Při desetihodinové pracovní směně si mohl soustružník ve zbrojním průmyslu vydělat týdně až 1 100 K. Měsíční služné učitelů a středoškolských profesorů se pohybovalo od 1 600 K do 5 000 K. Úřednické profese byly placeny hůře, klasický úředník si vydělal pouze od 600 K do 3 700 K. Ve Valašském Meziříčí se platy v některých místech pohybovaly v průměrných číslech, jak udává kniha. Například městský strážník Vojtěch Šindler měl k roku 1940 následující plat:

„Služné 10 056 K, strážní přídavek 1 800 K, činžovné 2 100 K, výchovné 1 200 K, příbytečné 1 320 K, celkem si tedy během roku vydělal 16 476 K, což bylo 1 373 K měsíčně.“

⁷⁴ Zemský archiv v Opavě, f. Českomoravské sklárny, a. s. Valašské Meziříčí.

⁷⁵ SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

Rozdíly v platech byly v některých městských funkcích. Někteří členové poroty, kteří posuzovali návrhy regulačního plánu města, dostávali na své účty bonusově i více než 2000 K, jeden člen dokonce získával měsíčně navíc 2956 K, což bylo na člena poroty i 3x víc, než dostávali v jiných městech.⁷⁶ Tyto velké platové rozdíly mohou být zapříčiněny korupcí, jelikož není běžné, aby si městský úředník mohl vydělat běžně tolik peněz.

Horší situace oproti statistikám byla v místních továrnách. Okresnímu úřadu přišla konkrétní stížnost starosty obce Veselá Ludvíka Bechného, který pracoval v Českomoravských sklárnách. Po Mnichovské dohodě byly platy sníženy všem dělníkům o 20 %. Dělník, který pracoval týdně 48 hodin + 10 hodin přesčas v neděli, dostával ke konci roku 1938 2,60 Kč na hodinu. Pokud si propočítáme jeho týdenní mzdu, činí pouze 150,80 Kč. Jedná se sice o rok 1938 a nejedná se o továrnu zaměřenou na zbrojní průmysl, ale v některých literaturách se uvádí, že si dělník mohl v protektorátní době za týden vydělat až 700 K. Pracovní ohodnocení ve sklárnách se pohybovalo pod průměrnou dělnickou mzdou. Je pravda, že po Mnichovské dohodě se celkově snižovaly mzdy až o 20 % a později opět rostly, ale rozdíl je i tak dost velký. Není tedy pravda, že by všichni dělníci v továrnách byli se mzdami spokojeni.

⁷⁶ Tamtéž, 102.

4 Sociální život ve městě v letech 1938 - 1945

4.1 Druhá republika a okupace ve Valašském Meziříčí

Československo se několik let před odstoupení pohraničí připravovalo k obraně před případným útokem ze strany Německa a přípravy ještě zintenzivnily po anšlusu Rakouska v březnu 1938.⁷⁷ Od dubna se po celé Moravě uskutečňovala cvičení protiletcecké obrany a demonstrovalo se za celistvost státu. Od poloviny června se ostrah důležitých objektů účastnili také členové organizací Sokol, Orel, DTJ. 24. září 1938 nastal den, na který čekala armáda. Vyhlášena byla všeobecná mobilizace a čekalo se jen na to, která strana zaútočí jako první.⁷⁸ Ve Valašském Meziříčí působil 40. pěší pluk pod velením plk. J. Matouška,⁷⁹ jenž byl součástí 2. armády, která měla bránit severní hranici Moravy od Králík po Jablunkovský průsmyk. Vše bylo zařazeno do 37. Hraniční oblasti, která patřila mezi nejmodernější armádu Československé republiky.⁸⁰ Československo dokázalo během pěti dnů shromáždit více než 1 000 000 vojáků, kteří byli připraveni bránit svou vlast. Nastalo však kruté vystřízlivění.⁸¹

Po podepsání Mnichovské dohody⁸² vlna nadšení a vlastenectví rychle opadla. Dne 28. října 1938, při výročí vzniku Československa, nastaly první případy protestů mezi

⁷⁷ Obrana Československa nebyla jednoduchá. Původně se mělo postavit těžké opevnění pouze na hranicích s Německem. Tato opevnění sloužila k tomu, aby udržela nepřátelské vojsko za hranicemi Československého státu, dokud nepřijdou na pomoc spojenci. Opevnění se stavěla v letech 1935-1938 v pohraničních oblastech a vybraných vnitrozemských přímkách, pokud by došlo k prolomení první obranné linie. Tím, že se Rakousko spojilo s Německem v jeden stát, začala být situace složitější, jelikož na jihu země nebyly původně v plánu žádná opevnění. V posledních dnech před Mnichovskou dohodou začínalo být zřejmé, že Československo by bylo ve válce bez svých spojenců, zejména Francie a Velké Británie. Okolní státy, kromě Rumunska se přidávaly k Německu, jelikož se chtěly přidat „k rozdělení kořisti“. Polsko mělo zájem zejména o Těšínsko a Oravu, Maďarcko chtělo jižní část Slovenska.

⁷⁸ Většina obyvatel Československa přijala mobilizaci s nadšením. Během 24 hodiny bylo více než 75% polovaných záložníků u svých vojenských útvarů. Celkem bylo povoláno 1 250 000 mužů. D dispozici měli 350 tanků, 5 000 dělostřeleckých hlavních a 950 bojových letounů.

⁷⁹ Josef Matoušek – narozen roku 1890 v obci Čertyně v okrese Český Krumlov. V roce 1912 odveden do rakousko-uherské armády. V roce 1915 padl do ruského zajetí, kde následně další dva roky strávil v zajateckých táborech. V roce 1917 vstoupil do čs. legií. Období první republiky strávil jako voják v Československé armádě, kde se postupně stal plukovníkem. V roce 1935 se stal velitelem pluku ve Valašském Meziříčí, kde zůstal do července 1939, kdy byl útvar zlikvidován. Koncem války se zúčastnil pražského povstání. Do výslužby odešel v březnu 1946.

⁸⁰ POMKLA, Marek: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 270.

⁸¹ JUNEK, Václav: *Druhá republika: nultá hodina*, Brno 2011.

⁸² Mnichovská dohoda byla dojednána 29. září 1938 v Mnichově. Zástupci čtyř velkých zemí – Velké Británie, Francie, Německa a Itálie se dohodli, že Československo musí do 10. října 1938 postoupit pohraniční oblasti obývané Němci Německu. Dopady na Československo byly katastrofální. Přišlo o 41 098

obyvatelstvem. Ve Valašském Meziříčí se stal případ, kdy si jeden německý občan toho dne vyvěsil říšskou vlajku, kterou mu však někdo zapálil. V tomto případě se není čemu divit, avšak přišla stížnost a k tomuto jednání zastupitelstvo muselo zareagovat. Starosta města Ladislav Štorkán zapálení vlajky sice odsoudil a slíbil, že se vynasadí vypátrat pachatele, připomněl ale také společné soužití Čechů a Němců za první republiky.⁸³ Oslavy 28. října 1938 se nekonaly, i když byly připraveny. Dle kroniky města se na oslavách měla podílet komunistická strana, ale tento zápis je lživý.⁸⁴ Strana byla zakázána ještě před tímto státním svátkem. I kdybychom brali v potaz to, že přípravy probíhaly ještě před zrušením strany, tak komunisté měli v zastupitelstvu pouze jeden mandát⁸⁵ a je nepravděpodobné, že by hlavní zásluhu na probíhajících oslavách měli právě oni.

4.2 Uprchlícké obyvatelstvo, vyhlášení protektorátu Čechy a Morava

Po obsazení pohraničí nastal příliv uprchlíků, které město jen těžce zvládalo. Na Valašskomeziříčsku se jednalo do 21. ledna 1939 o 1 633 osob, které utekly z okolních vesnic a měst. Ve zbytku Československa docházelo k postupnému přelidňování, jelikož čeští uprchlíci z pohraničních oblastí přechali do vnitrozemí. V Meziříčí nastalo první omezování vlastnictví, pronajímání a používání domů a bytů s vyhláškou z 12. října 1938.⁸⁶ Domovské právo bylo v této době velice důležitým činitelem k tomu, aby uprchlík

km² a 4 879 000 obyvatel. Hlavní silniční i železniční tahy byly v několika místech odříznuty z důvodu, že již procházely mimo Československé území.

⁸³ SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

⁸⁴ SOkA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

⁸⁵ *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002.

⁸⁶ Vyhláška okresního úřadu ve Valašském Meziříčí, číslo 4.100/3-II

Okresní úřad ve Valašském Meziříčí stanoví na základě § 9 odst. 1 vládního nařízení ze dne 12. října 1938, číslo 228 Sb. z. a n. o mimořádných opatřeních bytové péče, že opatření stanovená v §§ 1 až 6 tohoto vládního nařízení platí pro obec Valašské Meziříčí:

§ 1. Zrušiti byt připojením jeho nebo jednotlivých jeho částí k jinému bytu nebo k jiným místnostem, používatí bytu nebo jednotlivých jeho částí k jiným účelům než k bydlení, nebo míti v téže obci dva nebo více bytů jest dovoleno pouze se svolením okresního úřadu.

§ 2. Žádati za svolení ke zrušení bytu nebo k používání bytu k jiným účelům než k bydlení jest oprávněn vlastník domu, jiná osoba pak jen se souhlasem vlastníka domu.

§ 3. Vlastník domu jest povinnen neobydlené místnosti, které jsou způsobilé k obývání a kterých nepotřebujete pro sebe nebo své zaměstnance, pronajmouti k obývání a kterých nepotřebuje pro sebe nebo své zaměstnance, pronajmouti na příkaz okresního úřadu za byt do 15 dnů po právoplatnosti příkazu osobám,

1. které vykonávají v obci nebo z některé okolních obcí své povolání jako veřejní funkcionáři, jako státní nebo jiní veřejní zaměstnanci anebo jako zaměstnanci státních nebo jiných veřejných podniků a fondů,
2. které jsou majiteli nebo zaměstnanci důlního, továrního, živnostenského, zemědělského nebo obchodního v obci,

3. které se vystěhovaly z obsazeného území a jsou československými státními občany,
4. které mají v obci domovské právo.

§ 4. Nevyhoví-li vlastník domu příkazu podle § 3, určí do 8 dnů okresní úřad z osob uvedených v § 3 nájemníka, jemuž je vlastník povinnen byt pronajmouti.

z pohraničních oblastí získal Československé občanství. Valašské Meziříčí se stalo takřka pohraničním městem, které se náhle ocitlo blízko jak k sudetským hranicím, tak i později u hranic se Slovenským státem.⁸⁷ Město na získávání domovských práv začalo vybírat poplatky jak oficiální, tak i neoficiální cestou. Zprvu se jednalo o veřejná doporučení, aby žadatel složil 100 Kč do chudinského fondu. Mnozí žadatelé, kteří ze začátku nesplnili ani toto doporučení, byli odmítnuti. V dalších měsících se odehrávaly také případy, kdy úředník chtěl po žadateli úplatek. Do března 1938 se dokázalo vyřídit zhruba 80 žádostí o domovské právo. Tito lidé potom měli přednostní právo získat ve městě ubytování.⁸⁸

Valašské Meziříčí bylo jedno z nejvíce problémových měst ohledně sehnání místa pro uprchlíky. Ve většině okolních měst bylo možné najít zázemí během prvních dvou měsíců. Ve Valašském Meziříčí se zpočátku tvrdilo, že tato situace je jednoduše řešitelná, to však nebyla pravda. Několik lidí, kteří pracovali na nádraží ve Valašském Meziříčí, museli dojíždět až z Moravské Ostravy. Na úřad přicházely dopisy, psané v duchu bezvýchodné situace. Pokud město žádosti nevyhovělo, mohly se poslat stížnosti do Brna, či na ministerstvo. Nastávaly velké problémy a stížnosti, protože byty, které město slíbilo, jejich pronajímatelé nabídli mezitím už někomu jinému. Museli proto žádosti opět odmítat a vést všechny ostatní v evidenci. Nastaly ohromné dohady mezi okresním úřadem, který dokonce několikrát vyhrožoval, že pokud si bude daná osoba stěžovat na úřady vyšší instance, tak proti ní zakročí, nespecifikoval ovšem způsob zákroku.⁸⁹

Docházelo k prvním soudním procesům. Příkladem může být Vladimír Černoch, který se odstěhoval do Valašského Meziříčí k příbuzným. Avšak ti, i když údajně ústně

§5. Byl-li nájemník určen okresním úřadem podle ustanovení § 4 a nedojde-li mezi nájemníkem a vlastníkem domu k dohodě o výši nájemného, určí nájemné okresní úřad se zřetelem na obvyklou výši nájemného z bytů stejné velikosti, jakosti a polohy v obci, vyslechne podle potřeby příslušné organizace majitelů domů a nájemníků. Obvyklým nájemným nelze rozumětí nájemné z bytů, na něž se vztahují ustanovení zákona o ochraně nájemníků.

§ 6. Obce jsou povinny oznámiti okresnímu úřadu na jeho vyzvání a ve lhůtě jím stanovené všechny neobydlené místnosti v obci způsobilé ku pronájmu za byt.

Porušení předpisů § 1 až 6 se trestá podle § 8 cit. nařízení pokutou do 60.000 Kč nebo vězením do 6 měsíců. Stejně bude potrestán podle § 7 cit. vládního nařízení, kdo přímo nebo nepřímo požaduje, dává sobě nebo jinému poskytovat nebo slibovat nepřiměřeně vysoké částky jako nájemné z bytů nebo místností určených k obchodním, živnostenským nebo jiným účelům, daných v nájem se zařízením nebo bez něho, anebo jako úplatu za jiná smluvní plnění, poskytovaná v souvislosti s nájmem,

Tato vyhláška nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Ve Valašském Meziříčí dne 9. listopadu 1938.

⁸⁷ Fašistický stát na území Slovenska v letech 1939-1945 vznikl 14. března odtržením od Československa. Vládnoucí politickou stranou byla Hlunkova slovenská ľudová strana, v jejímž čele byl římskokatolický kněz Josef Tiso. Po vyhlášení Benešových dekretů vydané 5. dubna 1945 Slovenský stát zanikl a byla znovuobnovena Československá republika.

⁸⁸ SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

⁸⁹ SOkA Vsetín, f. Okresní úřad Valašské Meziříčí 1850-1945, inv. číslo 1512

slíbili, že pronájem bude 120 Kč, jej další měsíc zvýšili na 170 Kč. Odůvodnění bylo takové, že se v bytě nachází více lidí, než bylo v plánu, a že mají větší náklady. Skutečnost však byla trochu někde jinde, jelikož pronajímatelé měli jednoho muže ze Slovenska, který nutně potřeboval sehnat byt a nabízel jim 500 Kč měsíčně, tak se snažili vystrnadit Vladimíra Černocho, což se nepodařilo, jelikož argumentoval tím, že vše může vymoci soudní cestou, pokud by jej z bytu vystěhovali.⁹⁰

Do 22. dubna 1939 měly všechny obce a města nashromáždit údaje o volném počtu bytů a chybějící kapacitě. Valašské Meziříčí zaslalo informaci o tom, že ve městě chybí 96 volných bytových jednotek. Dále bylo napsáno, že nelze narychlo postavit domy pro uprchlíky, ale mohou během několika týdnů postavit provizorní ubikace pro více rodin, pokud určitou hotovostí přispěje Ústav pro péči o uprchlíky.⁹¹

Již na počátku roku 1939 muselo město vyhoštění některých obyvatel z města. Většina měla společný problém – opilství a prostituce. Podle zákona mohlo město vystěhovat tyto nežádoucí osoby do míst, kde měly domovské právo předtím, a to po dobu minimálně tří let.⁹²

V zimě probíhala nouzová výpomoc pro nezaměstnané. Nezaměstnaní mohli dostat podporu po splnění těchto podmínek:

a) Osoby mladší 16 let, pokud jsou ovšem ohroženy ve výživě, živitel není v trvalém zaměstnání.

b) Osoby, které pobírají podporu se státním příplatkem, který není týdně vyšší o 10 Kč u samoživitele a 20 Kč u živitele celé rodiny.

c) Osoby, které pobírají mimořádnou podporu v nezaměstnanosti

Vyloučeny byly osoby, které vykonávaly pouze sezónní práce (minimálně půl roku) a v posledním roce pracovali aspoň 3 měsíce. Osoby, které byly vlastní vinou propuštěny ze zaměstnání, osoby, které odmítly veřejnou práci, která byla placená, mladistvé osoby, kde živitel byl trvale zaměstnán, rodiny, které mají uprchlickou podporu.

Výše podpory:

⁹⁰ SOkA Vsetín, f. Okresní úřad Valašské Meziříčí 1850-1945, inv. číslo 1512.

⁹¹ Byl původně vytvořen v listopadu 1938 za účelem pomoci uprchlíkům z pohraničí (tehdy pod názvem *Ústav pro péči o uprchlíky při ministerstvu sociální péče v Praze*), pro které zajišťoval přechodné ubytování a zjišťoval možnosti tzv. nové existence (tj. pokud možno trvalé ubytování a zaměstnání). Po vzniku protektorátu pomáhal Čechům přicházejícím ze Slovenska a počítalo se s jeho zrušením do konce roku 1939, záměry okupační správy si ale vyžádaly jeho další trvání. ZOUZAL, Tomáš: Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově 1942–1945, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 50/1, 2010.

⁹² SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

- 1) tuky – 3 kg pro živitele, 1 kg pro svobodného
 - 2) mouka – 10 kg pro živitele, 5 kg pro svobodného
 - 3) cukr – 5 kg pro živitele, 2 kg pro svobodného
- Tyto suroviny se nesměly prodávat třetím osobám.⁹³

Druhou republikou však útrapy obyvatelstva neskončily. 14. března 1939 byl prezident Emil Hácha pozván do Německa za Adolfem Hitlerem, kde byl násilím a výhrůzkami přinucen k souhlasu se vznikem protektorátu Čechy a Morava.⁹⁴

15. března 1939 v 16 hodin přijel první silný oddíl německých vojáků do města.⁹⁵ První skupina směřovala směrem k náměstí a druhá skupina obsazovala místní kasárna. Nálada této doby byla ponurá, stejně jako počasí, které v ten den panovalo. Na náměstí měli být vojáci přivítání zastupiteli města, ale ani jeden z nich nikoho přivítat nepřišel. Na náměstí visel pouze jediný hákový kříž a to na radnici.⁹⁶ Byl narychlo zhotovený a měl převrácené háky. Zda šlo o úmysl nebo ne se můžeme dnes domýšlet. Nenašel jsem dosud žádný materiál, který by osvětlil původ tohoto vzniku vlajky. Po příjezdu se vojáci snažili vycházet s místními obyvateli města. Okamžitě byla vytvořena „sociální péče“, kdy ve vojenské kuchyni bylo navařeno jídlo pro chudé. Samozřejmě vše se fotografovalo, aby se pak Němci mohli chlubit, jak přišli místním lidem pomoci od chudoby a hladu.⁹⁷ Potraviny však nebyly vůbec přivezeny Němci, ale vše pocházelo ze zásob z kasáren. Rozdávaly se však nejen obyvatelům, ale to, co zbylo, šlo domácímú zvířectvu.

Čeští vojáci, kteří zůstali ve městě ještě po dobu dvou týdnů, museli chodit beze zbraně, a pak teprve byli propuštěni ze služby. V dubnu téhož roku se odvážel z kasáren všechn materiál. Tyto události nebyly pro obyvatele nijak příjemné. Místní lidé tvrdili, že Němci si z československých státních vlajek vytvořili košťata na zametání.

14. březnem 1939 zdaleka neskončil příliv uprchlíků z okolních obcí a měst. Spíše naopak. Zatímco během druhé republiky se měsíčně vyřídilo okolo 13 žádostí, teď se jednalo o více než 20 žádostí o domovské právo měsíčně. Již před několika měsíci měli

⁹³ SOkA Vsetín, f. Okresní úřad Valašské Meziříčí 1850-1945, inv. číslo 1512

⁹⁴ BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha 2000

⁹⁵ Území bylo obsazeno jednotkami VIII. armádního sboru a jednotkami Leibstandarte SS Adolf Hitler.

⁹⁶ SOkA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199

⁹⁷ POMKLA, Marek.: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 271.

místní občané povinnost poskytnout část svých prostor pro ty, kteří ve městě neměli kde bydlet. To však bylo v posledním měsíci již nedostatečné.

Bylo rozhodnuto, že se postaví 5 domů po 8 bytech za celkovou cenu 880 000 K. Ministerstvo sociální péče na tuto stavbu přispělo částkou 480 000 K, město si pak půjčilo u banky dalších 400 000 K. Stavební pozemky, které patřily městu, byly zdarma. Jednání o půjčce s bankou probíhala velmi rychle a spořitelna již o týden později schválila půjčku ve výši 500 000 K, která se měla splácet 30 let s ročním úrokem 4,75 %. Následně doporučila výběrové řízení, kde se přihlásilo 9 podnikatelských firem.⁹⁸

V červnu 1939 se začalo se stavbou domu pro uprchlíky. Původní cena měla být okolo 190 000 K za jeden dům, avšak během stavby se začali ozývat architekti a stavbaři, že je třeba rozpočet navýšit. Například si uvědomili, že by mohli dát silnější cihly místo 30 cm na 45 cm, avšak cena za každý dům stoupne na 224 400 K. Původní cenový plán celého komplexu byl pouhých 950 000 K, o pár měsíců později to již bylo 960 500 K a nyní už 1 220 000 K, což je oproti původnímu plánu rozdíl takřka 25%. Město rozhodlo se souhlasem, že se stavba zkontroluje a případné navýšení se zaplatí z lesního hospodářství, kde jsou určité rezervy.⁹⁹

Vzhledem k tomu, že se Valašské Meziříčí stalo důležitou železniční křižovatkou, přistěhovala se do města spousta pracovníků v oblasti železniční dopravy i se svými rodinami. Bylo složité pro ně i jejich rodiny sehnat bydlení. Město se rozhodlo vybudovat dvě velké bytové jednotky, které měly celkem 32 bytů. Celková stavba se odhadovala na 2 328 000 K, kde 2 000 000 K půjčila městu Ústřední sociální pojišťovna v Praze a zbytek půjčkou uhradilo ministerstvo sociální a zdravotní správy. Stavba trvala dva roky a byla dokončena 15. srpna 1941. Celkem se stavba vyšplhala na 2 473 000 K, což nijak dramaticky nepřekročilo původně plánovaný rozpočet, tak jak to nastalo u domu pro uprchlíky.¹⁰⁰ Měsíční nájem činil 218 K, což byla odpovídající částka za pronájem bytu.

4.3 Správní aparát ve Valašském Meziříčí

Po 30. listopadu 1938 nastaly velké změny v politickém životě. Strany byly rozpuštěny a zřízeny dvě strany s názvy Strana národní jednoty a Národní strana práce.

⁹⁸ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

Komunistická strana byla rozpuštěna 27. prosince 1938, přičemž její činnost byla zastavena již 20. října 1938.¹⁰¹ Po 16. březnu 1939 vznikly ve městě nové úřady. V letech 1939 – 1942 vykonávali říšskou správu v přiděleném území tzv. oberlandráti. Záležitosti Valašského Meziříčí vykonával zpočátku oberlandrát Vsetín, která však fungoval pouze do dubna 1939. Po tomto datu byl podřízen oberlandrátu Kroměříž a od června 1940 oberlandrátu v Moravské Ostravě. V červnu 1942 byla většina úkolů, které prováděl oberlandrát, přenesena na úřady autonomní správy protektorátu v podobě „správy z pověření Říše“. Ve městě fungoval až do roku 1945 okresní hejtman. Během let 1936-1945 se ve funkci vystříдалo 5 hejtmanů, z nichž jeden byl v roce 1941 popraven za odbojovou činnost.¹⁰² Po okupaci se také ihned ve Valašském Meziříčí objevila služebna NSDAP¹⁰³, kde vedení vykonával Karl Überreger, následně vystřídán Rudolfem Ströbingerem. 25. března 1939 byly zrušeny původní dvě politické strany, následně byla ustanovena jediná organizace Národní souručenství¹⁰⁴

4.4 Německé obyvatelstvo

Německé obyvatelstvo se nijak neangažovalo do politického či kulturního života. Přesný počet německého obyvatelstva jsem v literatuře nenalezl, pouze se objevují zmínky, že tito obyvatelé byli v naprosté menšině. To dokazují i nepřímé důkazy v průběhu rozvoje města, ať už jde o příklad místního gymnázia, které se i přes snahu některých německy mluvících obyvatel nepodařilo přeorientovat na německé. V jedné z kapitol se věnuji školství v protektorátní době a v celém městě byla pouze na některých školách jedna německá třída, která však byla vybavenější než ostatní třídy s českými studenty. Nejsou také známy informace o tom, že by se na počátku okupace objevovaly náznaky přivítání německých vojsk či jejich podpora. Pouze v odboji se objevují určití kolaboranti, kteří donášeli na místní obyvatele nebo se snažili zlikvidovat odbojové organizace. Můj odhad je, že se ve městě vyskytovalo německé obyvatelstvo zhruba v podobném počtu, kolik zde bylo Židů.

¹⁰¹ JUNEK, Václav: *Druhá republika: nultá hodina*, Brno 2011.

¹⁰² 1936-1939 – Dr. Ervín Holexa, 1939-1941 – Dr. Květoslav Růžička (v roce 1941 za odbojovou činnost popraven), 1941-1942 – Dr. Antonín Pavlík, 1942-1944 – Dr. Wilhelm Karger, 1944-1945 – Dr. Friedrich Jahn.

¹⁰³ Národně socialistická německá dělnická strana.

¹⁰⁴ Národní sloučenství byla v protektorátu Čechy a Morava jediná povolená organizace, která měla zdánlivě působit jako parlamentní strana. Zajímavostí je, že sdružovala pouze mužské příslušníky, ženám i Židům nebylo povoleno získat členský průkaz. Jako politická organizace skončila v roce 1943, kdy byla nahrazena nepolitickou, která měla za úkol plnit pouze kulturní a výchovné vzdělání. Představitelé této strany byli po válce předvoláni před Národní soud. Zrušena byla v květnu 1945.

4.5 Život ve Valašském Meziříčí v protektorátní době

Krátce po vypuknutí války byly vyhláškou předsedy vlády zavedeny potravinové lístky. Obyvatelstvo bylo rozděleno do několika skupin – děti do 6 let, děti 6-14 let, obyčejní spotřebitelé, těžce pracující, velmi těžce pracující. Tato tabulka názorně ukazuje přehled některých základních surovin, které byly přidělovány týdenním lístkovým systémem:¹⁰⁵

	děti do 6 let	děti 6-14 let	obyčejní sp.	těžce prac.	velmi těžce prac.
Chléb	1,3 kg	2,1 kg	2,9 kg	3,8 kg	4,8 kg
Mléko	0,75 l	0,25 l	0,25 l	0,25 l	0,25 l
Maso	0,25 kg	0,5 kg	0,5 kg	1 kg	1,2 kg
Tuky	0,08 kg	0,2 kg	0,21 kg	0,33 kg	0,675 kg

V této době se ještě mnohé potraviny daly koupit na běžném trhu. Byly dokonce určeny maximální stanovení některých cen.¹⁰⁶

Od roku 1940 musely být podle předpisů označeny firmy dvojjazyčným nápisem. To se týkalo také firem, kde byl český vlastník. Prozatím neplatila povinnost psát dvojjazyčně nápisy na zboží v obchodě.¹⁰⁷ I když první rok po okupaci nebyl nijak příznivý, tak podle místních novinových článků se lidé bavili psaním inzerátů do novin, které měly mnohdy zábavný, ale i informativní charakter:

„Reklama: Hledám exoty. Informace v podatelně.“¹⁰⁸

„Podváděné ženy se strašně pomstily. V jedné slovácké vesnici žila vdova, která přebírala muže jejich manželkám. Ty nechtěly již nečinně přihlížet jejímu počínání a vymyslily na ni

¹⁰⁵ Noviny z pod Radhoště, 7. říjen 1939, číslo 41., týdeník.

¹⁰⁶ Tamtéž. Například maslo čajové 1 kg 26 K, maslo čajové 500 g 13 K, maslo čajové 250 g 6,50 K, tvaroh pečivový 4 K, tvaroh tvrdý 4,5 K.

¹⁰⁷ Noviny z pod Rahoště, 21. září 1940, číslo 30, týdeník.

¹⁰⁸ Lubina, 23. srpen 1940, číslo 21, ročník 28.

pomstu. Každý den chodily v noci ji strašit, až se konečně vdova ze stálého strachu zbláznila. Nyní je v ústavu choromyslných a celý případ bude mít soudní dohru. ¹⁰⁹

V roce 1941 docházelo k velkému přejmenování názvů náměstí a ulic. Toto opatření se týkalo i Krásna nad Bečvou, kde bylo původně Masarykovo náměstí, ulice Sokola Tůmy a další názvy, které se zásadně nehodily pro politiku tehdejší doby. Většina těchto ulic byla přejmenována, ale nastal spor o název „Ulice Sokola Tůmy“, kterou radní odhlasovali i na protest členů NSDAP. O pár týdnů později však přišlo oznámení, kde Oberlandrát zásadně nesouhlasí s tímto názvem a tak muselo být okamžitě přejmenováno. Nakonec se obě strany dohodly na názvu „Rudolfa Schlattaera“, což bylo přijatelné.¹¹⁰

Na začátku schůze 6. června 1942 se vzdávala čest památce Reinharda Heydricha,¹¹¹ na kterého byl spáchán 27. května atentát. Jeho památku všichni uctili tím, že stáli a vše bylo prezentováno ve jménu občanů. Starosta Ladislav Štorkán se vyjádřil, že zločin, který atentátníci provedli na zastupujícím říšském protektorovi, postavil český národ před zásadní otázku budoucnosti. Pokud chceme čestně žít a pracovat, tak je třeba, abychom byli k říši naprosto loajální a získali si její důvěru.¹¹² Všechno co starosta řekl, byla samozřejmě lež. Němci spolupracovali s Čechy pouze proto, že jsme byli dobrá a levná pracovní síla v době války. Po válce bylo naprosto zřejmé, že český národ ze středu Evropy zmizí. Někteří měli být poněmčeni, jiní zase odsunuti směrem na Sibiř.¹¹³

V letech 1942 a 1943 se opět snižovaly příděly potravin. Před žněmi v létě roku 1942 dostal dospělý člověk tento příděl potravin:

„19,64 dkg (masa) chleba, 7,25 dkg mouky, 2,42 dkg tuku (myšleno másla, sádla i umělého tuku), 4,28 dkg cukru, 2,14 dkg ovesných vloček, kaše, luštěnin, 1,42 dkg kávových náhražek, 0,35 dkg bonbónů, 0,9 dkg marmelády, 0,6 dkg umělého medu, 4 kusy vajíček, 0,12 litru mléka, 16 dkg nových brambor. Kuřáci dostávali 40 kusů cigaret na týden.“

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

¹¹¹ Atentát na Heydricha byl proveden 27. května 1942 v Praze. Atentátníky byli Josef Gabčík a Jan Kubiš. Reinhard Heydrich svému zranění o několik dní později podlehl. 27. května byl vyhlášen na území protektorátu výjimečný stav. Odhaduje se, že v důsledku atentátu zemřelo více než 2 000 českých občanů. Mímoto byly vypáleny obce Lidice a Ležáky.

¹¹² SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88.

¹¹³ Jednalo se o „Konečné řešení české otázky“. Plán nacistického Německa počítal s úplnou germanizací českého území. Plán byl v souladu s rasovou politikou vysídlení Slovanů na území Sibíře. Realizace plánu se odkládala na konec války, kdy by nebylo potřeba české pracovní síly k zabezpečení německých vojsk. Plán se realizoval pouze na území Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska, kde bylo vysídleno 65 obcí s více jak 30 000 obyvateli.

V roce 1943 to bylo zase o něco méně. Příklad masa byl postupně snižován z 35 dkg na 25 dkg týdně, příděl cigaret ze 40 na 35 týdně. Ceny chovného zvířectva začaly postupně stoupat. House stálo 130-150 K, kachně 30-40 K, sele 700-1200 K, kilogram hub 100 K, medu 300 K. K Vánocům dostávali občané navíc 50 dkg mouky, 30 dkg cukru, 25 dkg hrozinek a 20 dkg ryby. Rodiny si vařily doma pivo, z rybízů, borůvek, šípků vyráběly víno., z obilí, cukru nebo melasy kořalku, z cukrovky sirup, z máku olej, mýdlo z přidělových umělých tuků slabé jakosti.¹¹⁴

Při pátém výročí zřízení protektorátu stát, tisk, rozhlas a obce musely projevit loajalitu a sympatii k říši. Velký rozruch způsobil ředitel učitelského ústavu Alois Zbavitel,¹¹⁵ který nahlas a veřejně projevil souhlas s událostmi v roce 1938 – 1939. V primě učitelského ústavu se následně jedna žačka rozplakala. Na otázku profesora, proč pláče, mu odpověděla, že si vzpomněla na svého otce, který byl popraven v koncentračním táboře. V této třídě rozhodně nebyla sama, bylo tu i dalších 7 sirotků, kteří přišli minimálně o jednoho ze svých rodičů.

V roce 1942 se narodilo ve Valašském Meziříčí 160 dětí, v roce 1943 186 dětí, tedy nejméně 2× tolik než v období první republiky. Je to dané hlavně tím, že přibývalo mnohem více žádostí o manželství a navíc bylo i vhodné si pořídít dítě, aby muži nemuseli jít na nucené práce do Říše anebo nastoupit na vojenskou službu.¹¹⁶

V září 1944 se začaly stavět první zákopy u kostela Svaté Trojice, u Lidového domu, do nichž mělo být přesunuto obyvatelstvo, pokud by nastalo bombardování. Bylo také vytyčeno několik míst, kde byly nádrže na vodu pro případné hašení požárů. Muži do 60 let byli prostřednictvím místního velitelství povoláni k jednodenní práci a ve výkladech obchodů se objevily první plakáty k návodu, co si všechno s sebou vzít do krytu.¹¹⁷

V roce 1945 již byla situace taková, že se ve městě postupně prostřídalo až 12 000 dělníků, kteří kopali zákopy. Školy již zůstávaly většinou zavřené a čekalo se pouze na to, kdy okupace města skončí. Jako první obec Valašskomeziříčského okresu byla osvobozena Horní Bečva 4. května 1945. Nejtěžší boje se odehrávaly 12 kilometrů od města v malém městečku Rožnov pod Radhoštěm. Část sovětských jednotek se dostala na dostřel

¹¹⁴ SOKA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

¹¹⁵ Alois Zbavitel byl v letech 1938 – 45 byl profesorem a ředitelem učitelského ústavu ve Valašském Meziříčí. Věnoval se kulturním dějinám Frenštátska a hojně publikoval, založil ve Frenštátě muzeum, knihovnu a archiv. Zemřel v roce 1977 v Ostravě.

¹¹⁶ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 103.

¹¹⁷ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

dělostřelectva k Valašskému Meziříčí již 5. května 1945 ve večerních hodinách. Boje o město začaly o den později, kdy trvaly během dopoledních hodin. Ústup nepřítele urychlily další jednotky, které se blížily od Vsetína. Město bylo tedy obklíčeno z jižní i východní strany. Němcům nezbývalo nic jiného, než ustoupit. 7. května 1945 válka pro Valašské Meziříčí skončila.¹¹⁸ S napětím lidé očekávali příchod svých známých, avšak většina z nich se již návratu svého příbuzného nedočkala.

¹¹⁸ POMKLA, Marek: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 285.

5 Školství

V této bakalářské práci zmíním také školství, které má ve Valašském Meziříčí dlouhou historii i rozmanitost. Nejprve začnu tuto kapitolu rozdělením škol, které se nacházely v katastru Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou do roku 1950. Následující podkapitoly se budou věnovat vývoji školství na území dnešního okresu Vsetín. Poslední dvě podkapitoly budou věnovány konkrétním událostem během let 1939 – 1945 v místních školách, obzvláště na gymnáziu.

5.1 Školy na území města do roku 1950

a) Základní školy – nejstarší zmínky o učitelích ve městě se datují do první poloviny 16. století.¹¹⁹ Údajně v roce 1560 zde byla postavena škola sboru Jednoty bratrské, avšak chybí materiální doklady k tomu, aby se vše dalo doložit. V roce 1516 se škola nacházela v domě tehdejší radnice, která sídlila naproti kostelu. Krátce po roce 1713 byla postavena nová škola, která již však díky událostem po třicetileté válce byla zcela katolická. V okolních obcích učili místní učitelé většinou po domácnostech. V letech 1781-1804 byla škola přesunuta přímo do městské radnice a o 50 let později se vyučovalo v místech dnešní České spořitelny. V roce 1863 byla zřízena hlavní škola, která byla stupněm nižší střední školy. V roce 1870 musela být zřízená obecná škola. Přelom také nastává roku 1891, kdy byla zřízená měšťanská škola pro dívky.¹²⁰ Při další reorganizaci byly v roce 1941 zřízeny dvě samostatné školy – obecná škola smíšená a měšťanská škola smíšená.¹²¹

Připojení Krásna nad Bečvou se v roce 1924 na organizaci školství takřka vůbec neprojevovalo. V Krásně se nacházela obecná škola a měšťanská škola chlapecká.

b) Mateřské školy – První mateřská škola byla zřízena v roce 1885.¹²²

c) Střední školy a učiliště – V roce 1871 bylo rozhodnuto o zřízení nižšího chlapeckého gymnázia, ve kterém se plánovalo vyučování českého jazyka. Přípravné práce

¹¹⁹ Zde se rozchází datace. V knize okres Vsetín se píše, že první škola ve Valašském Meziříčí vznikla již v roce 1419.

¹²⁰ BALETKA, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 863-866

¹²¹ Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inventární číslo 183, číslo kartonu 36, státní okresní archiv Vsetín.

¹²² BALETKA, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 863-866

začaly na jaře roku 1872. Škola musela být nejprve umístěna v náhradních prostorách a v roce 1875 byla dokončena stavba nové gymnaziální budovy podle architekta Antonína Grušky¹²³. Během konce 19. století si škola vybojovala kontinuální výuku českého jazyka. Během 1. světové války bylo část vyučování přemístěno do jiných budov, jelikož hlavní sídlo bylo z části využíváno pro zraněné vojáky jako vojenská nemocnice. V roce 1936 byl škole udělen čestný název Státní čs. reálné gymnázium Františka Palackého. V roce 1948 se gymnázium stalo čtyřletým a sídlilo na nějaký čas v budově učitelského ústavu na Šafaříkově ulici.¹²⁴

V roce 1903 byl otevřen soukromý ústav pro vzdělávání učitelek, který byl o rok později převzat městem a v roce 1920 státem. V roce 1948 byl však ústav zrušen.

V roce 1874 byla otevřena státní odborná škola pro zpracování dřeva, které zřídilo ministerstvo obchodu a průmyslu.¹²⁵ Tato škola zde byla postavena hlavně kvůli tomu, aby nastala větší podpora soukromého drobného živnostenského podnikání. Původně byly jen vytvořeny dílny pro nábytkové truhlářství a ornamentální řezbářství. Následně byly rozšířeny o soustružnickou dílnu. Tento ráz školy zde zůstal až do roku 1951, kdy došlo k reorganizaci oborů.¹²⁶

V roce 1944 při místních sklárnách vznikla sklářská škola, která s málo obměnami zůstala až do dnešních dob. I když sklárny byly na počátku 21. století zrušeny, sklářská škola se reorganizovala o nové obory a dnes je z ní integrovaná střední škola, která se zaměřuje spíše na elektro-chemické obory.

d) Speciální školy – V roce 1907 bylo rozhodnuto o zřízení zemského ústavu pro výchovu hluchoněmých dětí. Během 4 let se stihl ústav postavit a v roce 1911 byl otevřen.

Roku 1908 byla ze Zašové přeložena Zemská škola kobercová a gobelínová, která však později ztratila charakter školy.

V roce 1945 byla zřízena také zvláštní škola, která působila v Mikyškově domě.

¹²³ Antonín Gruška 1840-1882 – významný moravský architekt

¹²⁴ *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996, str. 9.

¹²⁵ DEMEL, Jirí – Pastorčák, Josef: *Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku*, Valašské Meziříčí, Střední průmyslová škola stavební 1994.

¹²⁶ *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002.

e) Základní umělecká škola – Soukromé hudební umělecké školy vznikaly již v 19. století. Roku 1921 zřídila Kongregace Milosrdných sester svatého Kříže soukromou hudební uměleckou školu ve Valašském Meziříčí. Tato škola v roce 1950 byla připojena k městské hudební škole, která byla zřízena v roce 1939.

5.2 Vývoj školství na území okresu Valašské Meziříčí

První školy na území okresu Vsetín se datují do 15. století. Českým školám se dařilo před třicetiletou válkou, kdy českobratrské školy patřily mezi nejvíce spořádané a dbaly o kvalitní vzdělání mládeže. V 17. století však nastal rozsáhlý útlum. Z celého okresu zůstaly kvalitní školy pouze ve městech Valašské Meziříčí, Vsetín a v Lidečku. Pro toto století je také příznačné to, že se o školy starala vrchnost. Na vrchnosti záleželo zřizování škol a jmenování učitelů.¹²⁷ Mezi nejvýznamnější školní reformy patří tereziánské.¹²⁸ Základem zůstala farní škola, která sloužila obci, která byla o jedné či dvou třídách s maximálně dvěma učiteli. Nad školou měl dozor kněz. V josefínské době nadále pokračovala tereziánská reforma. Josef II. kladl důraz na nižší školy a hlavním jazykem měla být němčina. Od roku 1815 se však téměř všude vyskytují triviální školy, kde se hlavním vyučovacím jazykem stala čeština. V 19. století nastal intenzivní rozvoj škol, kdy byly zakládány nové školní budovy v menších vesnicích po celém okrese, ve kterých bylo možné vyučovat.¹²⁹ V 70. letech 19. století však byl stav nižších škol stále neuspokojivý a nedokázal pojmout tolik žáků.

Vyšší typy škol v okrese začaly vznikat ve druhé polovině 19. století. Měšťanské školy vznikly ve Vsetíně (1889), Valašském Meziříčí (1891) a v Kelči (1901). Roku 1874 byla zřízena odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, což byla jedna z prvních odborných škol na Moravě. V okrese bylo založeno také první gymnázium (1881), učitelství (1903), odborná škola kobercová a gobelínová (1889 založena v Zašové, o deset let později přesunuta do Valašského Meziříčí), zemská odborná škola hospodářská (1890) a další.

¹²⁷ *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002.

¹²⁸ Reforma školství, vyhlášená Marií Terezií 6. prosince 1774, zůstává do dnešních dnů nejvýznamnější reformou našeho školství. Školský systém, který se opíral o univerzity, gymnázia a městské školy, měl být dobudován systémem veřejných škol, které zajišťovaly všeobecnou přístupnost. Základem školství byly triviální školy, které působily na obcích a učily dětem základy čtení, psaní, počítání a náboženství. Reforma se neopírala pouze o výstavbu škol, ale také o podpůrné prostředky ke kvalitnímu vyučování. Zřízen byl sklad školních knih a kurzy pro učitele.

¹²⁹ V každé vesnici se však nestavěly nové budovy. Vznik školy totiž přímo nesouvisel s výstavbou budovy. V některých obcích se tedy učilo pouze provizorně buď v kostele, nebo na radnici. Nacházejí se také zmínky o tom, že vyučování probíhalo v místních hostincích.

Až do 1. světové války se takřka nic nezměnilo. Z mnoha škol začali odcházet učitelé. Děti trpěly podvýživou, nemocemi a nedostatkem oblečení. V okrese z těchto důvodů fungovala pravidelně zhruba pouze šestina škol.¹³⁰

Během první republiky školský systém na Valašsku pokračoval ve stejném duchu jako v předchozích letech. Ponechal již existující jednotřídní a malotřídní školy, jejichž počet překročil stovku. Během dvaceti let bylo zřízeno pouze 7 nových měšťanských škol.¹³¹

Po vzniku protektorátu Čechy a Morava přistoupila okupační správa k zavádění nových pořádků i ve školství. V době první československé republiky mohl být zřizovatelem stát, orgány místní samosprávy, soukromý subjekt nebo církev. V Československé republice měli všichni právo na vzdělání ve svém rodném jazyce. Na našem území tak nechyběly ústavy, které vyučovaly v němčině, polštině a maďarštině. V protektorátu nejmladší žáci chodili na obecnou školu. Po vychození čtvrté třídy¹³² mohli přecházet na měšťanskou školu¹³³ nebo po složení přijímacích zkoušek na gymnázium či reálnou školu. Také se mohli rozhodnout pro jiné typy škol. Ve Valašském Meziříčí mohli nastoupit na střední průmyslovou školu, učitelský ústav nebo na městskou hudební školu.¹³⁴ Jedinými protektorátními vysokými školami byly od 17. listopadu 1939 německá Karlova univerzita a německá technická vysoká učení v Praze a v Brně.¹³⁵ Do těchto škol však čeští studenti přístup neměli. Po roce 1941 se struktura zásadně změnila. Byl nařízen výběr na měšťanskou školu, takže ti, kteří v ní neuspěli, museli absolvovat povinnou osmiletou školní docházku na obecné škole. Také bylo nařízeno snížení stavů na gymnáziích, kdy postupem času měly být zrušeny úplně. To se například stalo ve školním roce 1941/1942, kdy například z valašskomeziříčského gymnázia musela odejít více než třetina studentů.

¹³⁰ BALETKA, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 863-866

¹³¹ Rožnov pod Radhoštěm, Hošťálková, Nový Hrozenkov, Velké Karlovice, Horní Bečva, Valašská Bystřice, Zubří.

¹³² Od roku 1941 od páté třídy.

¹³³ od roku 1941 se nazývala hlavní škola.

¹³⁴ V době protektorátu se na tyto školy bylo složité dostat, obzvláště na hudební školu, kde nerozhodoval talent, ale původ studenta. Nastal i případ, kdy studentka vykonala úspěšně přijímací řízení první v pořadí, ale nakonec přijata nebyla.

¹³⁵ MORKEŠ, František: *Československé školy v letech 2. světové války*, Praha, Pedagogické muzeum J. A. Komenského.

Od roku 1939 se začaly vylučovat a upravovat učebnice podle německých vzorů. Díky těmto věcem bylo vyučování značně zpomaleno, jelikož prvním rokem se musely nevhodné informace v učebnici zaretušovat. K revizi byli vybráni profesori, kteří dostali pověřovací dopis ke kontrole určité učebnice. Jejich úkol byl sepsat určitá místa, která nevyhovovala protektorátnímu režimu, a vypracovaný posudek předali řediteli školy, který jej poslal na příslušný úřad. Musela se vyškrtnout bez výjimky všechna slova, která označovala politický režim před 15. březnem 1939.¹³⁶ Byl vypracován oběžník pro české národní školy, české střední školy a učitelské ústavy, ve kterém byl seznam zakázaných učebnic, které se již od školního roku 1939/1940 nesměly využívat. Jednalo se hlavně o učebnice dějepisu, ve kterých se musela přepsat postupně celá historie, jelikož málokteré období vyhovovalo tehdejšímu okupačnímu režimu.¹³⁷

V posledních dvou letech války docházelo k úplnému omezování školní výuky. Platilo to hlavně tehdy, kdy Německo začalo prohrávat, a boje se blížily k našemu území. Časté letecké poplachy, zřizování nemocnic, zabránění škol armádou, nic z toho nepřispělo ke zlepšení školní výuky. V posledních měsících války se většinou vyučovalo jen v krátkodobých dopoledních hodinách mimo školní budovy. Učitelé spíše jen rozdali úkoly, které si žáci vypracovávali doma. V poslední fázi války se neučilo už ve většině škol.

5.3 Školy ve Valašském Meziříčí během protektorátu

5.3.1 Obecné školy

Ve Valašském Meziříčí se nacházely všechny typy škol kromě vysokých. Obecné a měšťanské školy patřily mezi ty základní. Po městě bylo několik obecných škol, které zajišťovaly výuku nejmladším dětem, kterým nastala povinná školní docházka. Po odtržení Sudet přibývaly ve městě i děti, které musely navštěvovat tyto školy, avšak chyběla kapacita. Zemská školní rada ještě před obsazením pohraničí dostala podnět k tomu, aby byla zřízena pětiletá dívčí škola.¹³⁸ Jenže 31. října 1939 byl narychlo sepsán nový návrh, díky

¹³⁶ Jednalo se například o: Československo, Československá republika, naše republika, legionář, legie. Dále se mazala jména významných osobností jako byl Tomáš Garrigue Masaryk. V zeměpisných záležitostech byly nepřipustné všechny údaje, které byly v rozporu s novou úpravou státních hranic.

¹³⁷ Viz příloha č. 5.

¹³⁸ Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inventární číslo 183, číslo kartonu 36, státní okresní archiv Vsetín

rozsáhlému přílivu uprchlíků. Namísto klasických 30 žákyň na třídu by tak najednou byl takřka dvojnásobek a v takových podmínkách, kdy třídy nejsou dostatečně velké, nebylo možné učit.¹³⁹ Ředitelé škol žádali o změnu vyučování, kdy by se třídy střídaly na polodenním vyučování. (každá třída 3× v týdnu dopoledne a 3× odpoledne), ale pouze pro některé ročníky.¹⁴⁰ Ve školním roce 1941/1942 byl předložen návrh, aby se ale již všechny třídy opět střídaly po třídením vyučování dopoledne-odpoledne. V páté třídě by bylo vyučování zkráceno o hodinu, kde odpadla hodina tělocviku navíc a dvě hodiny ručních prací a to z důvodu, aby dívky v zimě musely chodit domů po tmě, jelikož vyučování by trvalo až do 18:15. Od půl šesté tam navíc působila městská hudební škola, takže se navzájem kryly dvě různé skupiny učitelů a žáků.¹⁴¹

Nejlépe dokládá situaci o počtu žáků v jednotlivých letech archiv okresního školního výboru, který uvádí přesná čísla o počtu žáků v jednotlivých letech v obecné škole ve Valašském Meziříčí.¹⁴²

Důležitý mezník nastal opět ve školním roce 1942/1943, kdy nastala platnost nově reformovaného školství. Do obecných škol se chodilo až do čtvrté třídy. Zatímco střední školy omezovaly počty studentů, tak u obecných škol byl problém opačný. Během prázdnin musely vymyslet, kam usadí dalších více než 100 dětí. Z několika možných variant vzniklo nakonec řešení rozdělit obecnou školu v Krásně nad Bečvou na dva ústavy. V roce 1940 se začala šířit spalová nemoc, která mohla být způsobena výrazným překročením kapacit tříd. Rozšíření nemoci postihlo měšťanskou školu ve Valašském Meziříčí a také hudební školu, která měla své prostory v přízemí budovy. Celá budova musela být vydezinfikována, ale ani to nepomohlo. O několik týdnů později postihl město tyfus a opět se muselo dezinfikovat, tentokrát však nemoc postihlo více škol. Naštěstí po této infekci se městu další rozsáhlé nemoci vyhnuly a nebylo třeba na několik dnů či týdnů omezit vyučování z důvodu nemoci.

5.3.2 Měšťanské školy

¹³⁹ Třídy měly většinou délku 9,5x6,5 metru. při počtu 50 míst by bylo nereálné, aby se všichni umístili do jedné místnosti.

¹⁴⁰ Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inventární číslo 183, číslo kartonu 36, státní okresní archiv Vsetín.

¹⁴¹ Rozvrhy vyučovacích hodin byly pro rok 1940/1941 takové:

Rozvrh dopoledního vyučování:

8:45-9:25, 9:30-10:10, 10:20-11:00, 11:05-11:45, 11:50-12:30

Odpolední vyučování začínalo ve 13:20.

¹⁴² Viz graf v příloze č. 4.

Další skupinou byly měšťanské školy, které byly na území města dvě – ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou.¹⁴³ Scénář byl opět stejný jako na obecných školách. Po Mnichovské dohodě rapidně stoupl počet žáků zejména ve třetích třídách. Nejlépe to dokládá situace v měšťanské škole Krásno, kde byly dvě třetí třídy. První z nich měla na začátku školního roku 59 žáků a druhá 53 žáků. Celkem v této škole bylo k 31. říjnu 1938 k vidění 364 dětí, což značně převyšovalo kapacitu školy. V polovině listopadu byl celkový stav žáků třetích tříd 129 dětí, což bylo neúnosné, aby se učilo pouze ve dvou třídách. Narychlo se tedy sehnala další místnost a byly vytvořeny tři paralelní třídy po 43 žácích. Jednalo se o další rozšíření, jenže žádost městského úřadu v Brně byla vypsána špatně. 20. ledna 1939 přišla do Valašského Meziříčí zpráva, že průměr na jednu třídu je dostatečný. Problém byl však ten, že se bral průměr za celou školu, nejen tedy za ročníky, které byly přeplněné. Problém se vyřešil až v březnu roku 1939, kdy mohla vzniknout další paralelní třída a také díky rozdělení obecné školy, kde od roku 1939 mohla vzniknout ve městě další měšťanská škola.

5.3.3 Hudební škola

V roce 1939 vznikla na území města nová městská hudební škola.¹⁴⁴ V roce 1940 výuku rozšířila o klavírní oddělení, smyčcové nástroje a pro dechové nástroje. Největší novinkou tohoto roku byl vznik předhudební výchovy, což byly základy hudby pro předškolní děti. Většinou se během následujících let hlásilo k výuce 130-150 dětí.¹⁴⁵ Tato škola byla významná hlavně z toho důvodu, že se zde mohl rozvíjet dětský talent. Škola, i když měla svá určitá omezení, tak během protektorátních let nezaznamenala výrazné výkyvy na poli vzdělávání. Neměla také problémy s režimem, protože se zde neučily věci jako na gymnáziu či jiných místních školách. V posledním roce učitelům hrozilo to, že budou totálně nasazeni, ale prozatím byli ponecháni na svých místech, jelikož by tuto školu pro nadané studenty neměl kdo vést. Mezi žáky a studenty panovala dobrá atmosféra. Horší to ale bylo s přijímacími zkouškami. Stávalo se často, že studenti, kteří uspěli v přijímacích zkouškách na šestém postupovém místě, nebyli přijati, jelikož nevyhovovali přísným rasovým kritériím. Místo toho vzali někoho, kdo neuspěl, ale byl názorným příkladem árijské rasy.¹⁴⁶

¹⁴³ Od roku 1940 byly v krásně nad Bečvou měšťanské školy dvě.

¹⁴⁴ SOKA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

¹⁴⁵ 14. září 1940, číslo 29, týdeník.

¹⁴⁶ SOKA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

5.3.4 Moravský zemský ústav pro hluchoněmé

Dalším ústavem, který se ve městě nalézal, byl Moravský zemský ústav pro hluchoněmé. Na počátku 20. století na Moravě fungovaly dva ústavy, které se staraly o takto postižené děti.¹⁴⁷ Po provedení sčítání hluchoněmých na Moravě a ve Slezsku se zjistilo, že dva ústavy jsou nedostačující. V roce 1907 byl tedy schválen návrh postavit další typ tohoto ústavu ve Valašském Meziříčí. Stavba byla započata v roce 1909 a vyučování začalo o dva roky později.¹⁴⁸ Během 1. světové války většina chovanců musela zůstat bez vzdělání, jelikož budova byla využita pro válečné účely. Vyučování začalo až v roce 1919, kdy bylo přijato 109 žáků. V září a říjnu 1938 byly v důsledku mobilizace děti poslány domů a v ústavu byla zřízena vojenská nemocnice. Válečná léta se nevyhnula ani této instituci. V únoru 1940 zabrala německá armáda polovinu budovy, naštěstí se v další části mohlo pokračovat ve výuce. Z kroniky vyplývá, že i v roce 1944/1945 probíhala výuka 105 hluchoněmých dětí, ale většina z nich nedokázala do školy přijet, jelikož pocházely z celé Moravy. Navíc nebylo dovoleno vzít v tomto ročníku děti starší 14 let.¹⁴⁹ Od konce roku 1944 se však přestalo vyučovat úplně, jelikož vojenská nemocnice zabrala všechny zbylé prostory školy. Obnova výuky započala až po skončení války a to 15. listopadu 1945.¹⁵⁰

Po mobilizaci byl Moravský zemský ústav pro hluchoněmé tak jako většina školních budov zabrán Československou armádou. Vyučování bylo přerušeno a znovu zahájeno až 4. října 1943, avšak ne ve vlastní budově, ale v části místního gymnázia. Po několika dnech byl však opět přesunut do své původní budovy. Zajímavostí je, že ještě ve školním roce 1939/1940 měla škola svůj celý název Masarykův koedukační ústav učitelský ve Valašském Meziříčí. Název se měnil až o rok později, kdy byl upraven bez jména prvního prezidenta Československa. Na tomto ústavu se během protektorátních let zatýkalo nejvíce.¹⁵¹ Od 1. prosince 1940 se na ústavu začalo vyučovat podle přehledu vyučovacích hodin vydaného Ministerstvem školství a národní osvěty. Koncem roku 1941 se spojil tento ústav se stejným v Moravské Ostravě, kde se nekonaly přijímací zkoušky, a všichni

¹⁴⁷ První byl v Lipníku nad Bečvou a druhý v Ivančicích.

¹⁴⁸ Archiv školy, Pamětní kniha Moravského zemského ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí.

¹⁴⁹ SOKA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

¹⁵⁰ <http://www.val-mez.cz/index.php?page=historie>

¹⁵¹ prof. Emil Dlask, školník Josef Podzemný, topič František Polášek.(popraven), prof. Vojtěch Šobora (popraven), cvičný učitel Jaroslav Parma, školníkův syn Jaroslav Podzemný (popraven), topič Jan Frydrych (popraven), uklízečka Frydrychova (zemřela), chovanci Blecha, Antonin Libiger (popraven), Černocký.

přihlášení mohli bez problému studovat ve Valašském Meziříčí.¹⁵² Od 30. ledna 1945 probíhalo pouze nouzové vyučování, jelikož větší část ústavu byla zabrána velitelstvím zákopových prací a přespávalo zde 400 dělníků. Poté byla zabrána pro německý lazaret. Výuka stejně jako na gymnáziu probíhala v Janyškově továrně, kde byly možnosti omezené. Po osvobození republiky byl ústav obnoven a opět mohl být změněn název na Masarykův koedukační ústav učitelský ve Valašském Meziříčí.¹⁵³

5.3.5 Odborná škola pro zpracování dřeva

Školou, o které se v této práci také zmíním, je odborná škola pro zpracování dřeva, která vznikla v roce 1874. O této škole se dají vyhledat informace pouze v almanachu, který škola vydala v roce 1994¹⁵⁴ a v okresním archivu Vsetín. V almanachu o historii této školy během protektorátu se nepsalo takřka nic. Archiv se nezmiňuje o žádných důležitých událostech, ale přesto se dala získat informace, která přiblížila studentský život v tomto městě. Ve Valašskomeziříčské kronice se píše, že během školního roku 1944/1945 byl povoleno otevřít pouze jeden ročník, do kterého se přihlásilo 36 žáků. Nejpravděpodobnější vysvětlení je to, že místní škola se musela během tohoto období postarat o dalších 1 400 studentů z celého kraje. Učilo se pouze jeden den v týdnu a pracovní úvazek mělo 40 profesorů. Ceny obědů se pohybovaly v průměru 4,50 K za oběd a 3,50 K za večeři. V jediném školním roce se muselo uvařit více než 54 000 obědů. Když k tomu připočteme cenu ubytování 120 K – 200 K měsíčně, které nabízel internát pro chlapce, tak měsíční studium mohlo vyjít na minimálně 300 K, což je čtvrtina průměrného tehdejšího platu.¹⁵⁵

5.4 Protektorátní léta na gymnáziu ve Valašském Meziříčí

Během první republiky až do roku 1941 existovalo v protektorátu několik typů gymnázií. Prvním typem byla klasická gymnázia, která navazovala na staré tradice, kde se kladl důraz na výuku řečtiny a latiny. Nejvíce rozšířena reálná gymnázia se lišila výukou, která především zahrnovala matematicko-přírodovědecké předměty. Místo řečtiny a latiny

¹⁵² VANČUROVÁ, Silvie: *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903-1948* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2008, str. 6-19.

¹⁵³ Tamtéž, str. 6-19.

¹⁵⁴ DEMEL, Jirí – Pastorčák, Josef: *Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku*, Valašské Meziříčí, Střední průmyslová škola stavební 1994

¹⁵⁵ SOKA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199.

se kladl na důraz na francouzský a německý jazyk. Všechny typy gymnázií byly buď pouze pro chlapce, pouze pro dívky, anebo smíšené. Ještě existoval jeden typ gymnaziální školy a to bylo reformně reálné gymnázium.¹⁵⁶ V mé práci se věnuji gymnáziu ve Valašském Meziříčí a tato škola se řadí mezi reálné školy, která byla zpočátku pouze chlapecká, poté rozdělena na chlapeckou a dívčí a nakonec smíšená. Vcelku klidná prvorepubliková léta¹⁵⁷ byla vystřídána problémy po Mnichovu a hrůzami během protektorátních let.

V zářijové mobilizaci byla budova krátce obsazena čs. armádou, která však po podepsání Mnichovské dohody musela odejít. Do služby k mobilizaci museli nastoupit profesori Ota Vaverka, Antonín Soukup, Jaroslav Uhlíř a František Kraus.¹⁵⁸ Po odchodu armády se větší část budovy využívala pro vyučování v dopoledních hodinách, odpoledne se muselo učit v místech, které nebyly součástí hlavní budovy. Během původních měsíců nastal největší problém s nedostatkem místa, jelikož zde byli přijímáni studenti z okolních měst. V posledních dnech před zabráním zbytku republiky a nastolením protektorátu, probíhaly přednášky o prezidentu T. G. Masarykovi, konala se divadla a 14. března 1939 někteří studenti v rámci školy navštívili představení filmu Zborov. Následující den již byla budova zabrána pro vojenské účely.

Maturitní zkoušky se stejně jako předchozí roky konaly na konci dubna a v červnu. Témata pro maturitní práci v českém jazyce byla následující:

- a) Karel Rittich, Lípa v bouři. Etický rozbor básně
- b) B. Björnson, Vítězství kyne tomu, kdo čerpá posilu z neštěstí. Úvaha s doklady z historie
- c) Největší změny v přírodě dějí se nepozorovaně, povlovným vzrůstem a ne výbuchem. Rozprava podle přírodovědeckého učiva.

Dále se zkoušky se konaly z německého, francouzského a latinského jazyka.¹⁵⁹

Jeden z prvních nárůstů studentů nastal z bývalého okresu Nový Jičín, jelikož město bylo odloučeno od naší republiky a část českého obyvatelstva se přesouvalo směrem k okresu Valašské Meziříčí a Vsetín. Válečnou situaci bylo brzo cítit i ve škole, kdy

¹⁵⁶ SVOBODA, Jaroslav: *Školství v období protektorátu*, České Budějovice, Nová Forma 2010

¹⁵⁷ Během první republiky nastaly problémy ve 30. letech, kdy bylo potřeba budovu rekonstruovat. Od dostavby uplynulo takřka 50 let, jenže žádné rozsáhlejší rekonstrukce nebyly provedeny. Budova nebyla stále připojena na vodovod a kanalizační systém byl v nevyhovujícím stavu. Až v roce 1937 se díky novému řediteli Františku Nedbálkovi podařilo sehnat finanční prostředky na opravy.

¹⁵⁸ SOKA Vsetín, f. Gymnázium Valašské Meziříčí 1871-2001.

¹⁵⁹ Tamtéž.

začínaly všelijaké sbírky, studenti museli na zemědělské práce, do kanceláří a obzvláštní nárůst nastal po listopadu 1939, kdy byly uzavřeny všechny české vysoké školy.¹⁶⁰

Během tohoto roku se pokusili tři místní studenti utéct do zahraniční armády. Dva z nich, a to konkrétně Petr Bronislav a Vilém Muric byli chyceni již na hranicích, avšak Radkovi Čurnovi se utéct povedlo. Bohužel on se jako jediný z těchto tří nedožil konce války, protože padl v bitvě u Dunkerque.¹⁶¹ Všichni se ze školy odhlásili již před těmito akcemi, proto také ústav neměl žádné potíže s vysvětlováním, proč to udělali, i když bylo zřejmé, že škola s tímto incidentem měla hodně společného, jelikož ředitel školy a několik dalších profesorů bylo předem informováno o této akci.

Další školní rok 1940/1941 začal vyloučením 27 nově přijatých studentů, jelikož těsně po začátku školního roku přišlo nové nařízení, kdy se musely snížit stavy. Počet studentů nesměl činit více než 800. V tomto školním roce se začalo také se zákazem používání některých učebnic nebo minimálně s jejich ruční korekturovou úpravou.¹⁶²

František Nedbálek¹⁶³ je jedním z nejvýznamnějších ředitelů na tomto ústavu, jelikož se aktivně angažoval v hnutí Obrana národa.¹⁶⁴ Na podzim roku 1940 byl gestapem zatčen a za svou činnost byl v roce 1942 odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán 22. dubna 1943.

¹⁶⁰ Uzavření nastalo díky nepokojům, které se staly 28. Října 1939 v Praze, kdy během poklidné demonstrace byl postřelen student Jan Opletal a zastřelen dělník Václav Sedláček. Jan Opletal nakonec svému zranění podlehl. Pohřeb se konal 15. Listopadu, kde však opět docházelo ke střetům s ozbrojenými složkami. Výsledkem těchto akcí bylo uzavření všech českých vysokých škol po dobu tří let, zatčení několika stovek studentů a popravení devíti vedoucích představitelů studentské organizace.

¹⁶¹ *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996.

¹⁶² Viz příloha

¹⁶³ František Nedbálek byl popraven 22. ledna 1943 stětím. Profesor, který učil češtinu a francouzštinu, poté ředitel gymnázia ve Valašském Meziříčí, byl iniciativní, vytrvalý a obětavý pracovník. Jako cvičenec, vzdělavatel a posléze také starosta sokolské tělocvičné jednoty v Kroměříži, funkcionář a činný člen ve všech oborech sokolského dění. Rodák z Těšan, narozen 26. srpna 1889 vystudoval v Kroměříži gymnázium, kde následujících 12 let učil. Roku 1937 přišel již jako ředitel na státní reálné gymnázium Františka Palackého ve Valašském Meziříčí. Sem také z Hané Přenesl svou velkou vlasteneckou činnost. Po začátku okupace se rychle dostal k odbojové činnosti, avšak již 6. prosince 1940 byl zatčen gestapem. V Moravské Ostravě vězněn do 2. června 1941, přesunut do Wohlau a následně do Vratislavi. Za vinu mu byla kladena činnost vedoucího protiněmeckého odboje, rozšiřování ilegálních tiskovin, přechovávání zbraní, činnost v Sokole, špatný vliv na žactvo a činnost ve straně československých národních socialistů.

¹⁶⁴ Obrana národa byla odbojová organizace v letech 1939 – 1942 na území protektorátu. Její vznik iniciovali důstojníci zaniklé prvorepublikové československé armády. Od počátku se zaměřovala na vojenskou odbojovou organizaci, kde výsledkem měla být postupná likvidace německých bezpečnostních složek. Její pole působnosti bylo na poli zpravodajském, sabotážním, bezpečnostním a propagandistickým. Mezi nejvýznamnější členy patřili např. Josef Balabán, Otakar Batlička, Alois Eliáš...

V prosinci roku 1941 se rušilo gymnázium ve Frenštátě pod Radhoštěm.¹⁶⁵ Někteří studenti se během dvou let stěhovali již podruhé. Poprvé se tak stalo po podepsání Mnichovské dohody, kdy bylo rušeno gymnázium v Novém Jičíně, a studenti se stěhovali do Frenštátu pod Radhoštěm. O zhruba dva roky později se stěhovali znovu. Nejbližší gymnázium se nacházelo právě ve Valašském Meziříčí, kde mohli nadále pokračovat ve studiu. Kapacitně však nastal kolaps, jelikož gymnázium najednou mělo 1001 studentů ve 24 třídách. Byl vymyšlen plán, kdy místní studenti chodili na vyučování dopoledne a studenti z již bývalého frenštátského gymnázia odpoledne. Velkým problémem bylo vlakové spojení, takže i když se vyřešila výuka, která se navíc zkrátila do třicetiminutových hodin, tak i přesto byly dojezdové časy katastrofické. Po zatčení Františka Nedbálka bylo vedení gymnázia nabídnuto profesorům z Frenštátu pod Radhoštěm. na konci roku došlo k opětovnému snížení stavu a 75 studentů nebylo puštěno do dalšího ročníku, což vzbudilo značné vášně.

Rok 1941/1942 bylo opět ve znamení změn. V prvním pololetí probíhalo vyučování ve dvou směnách a všelijak se měnilo, jelikož se měnily i příjezdy vlaků. Avšak v dalším pololetí se situace konečně zlepšila a bylo zavedeno jen dopolední vyučování, protože se dokázalo zajistit místo, kde mohlo být paralelně vyučováno jak v hlavní budově, tak i v učitelském ústavu.

Žákovská knihovna byla silně omezena a chyběly v ní takřka všechny důležité prvorepublikové a demokratické knihy a tak žáci ani do knihovny moc nechodili, protože nebylo pořádně z čeho si vybírat.

Často chodila na profesory anonymní oznámení gestapu, která se zmiňovala například o odbojové činnosti nebo poslouchání zahraničního rozhlasu. Většina z nich nebyla pravdivá, ale například u profesora Dočkala se udavatel nejspíše náhodně trefil, a tak nastal problém s tím, jestli někdo opravdu něco ví, anebo jsou to všechno jen pomluvy a někdo pouze zkouší, zda se daný profesor chytí a přizná se bez důkazů.¹⁶⁶ První obětí v profesorském sboru byl Jindřich Gratz, který byl zatčen za posměšné listy vůči nacistům a Hitlerovi. Konec školního roku opět dosáhl toho, že se snižovaly stavy, ale tentokrát byl zásah o dost větší. Z kvart muselo odejít takřka 50 % studentů, z kvint 25 % a sext skoro

¹⁶⁵<http://www.frengp.cz/content/historie/historie-gymn%C3%A1zia-ve-fren%C5%A1t%C3%A1t%C4%9B-pod-radho%C5%A1t%C4%9Bm>

¹⁶⁶ *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996.

30 %. Mnoho studentů, i když splňovali všechny předpoklady ke studiu, bylo vyloučeno. Hodně špatně dopadli i abiturienti, jelikož zkoušející měli povinnost vyhodit alespoň 20 % maturantů. Mnoho z nich dokončilo toto gymnázium až po osvobození.

Od září akademického roku 1942/1943 nastoupil na ústav nový ředitel – Vítězslav Nekvinda z Kroměříže. Toto gymnázium v očích Němců nebylo vůbec dobře zapsáno, jelikož zde bylo až příliš velké češství a problémy s odbojem. Navíc změna na pozici ředitele gymnázia byla jednoznačná, protože bývalý ředitel z Frenštátu pod Radhoštěm všechno toleroval, a tak musel být vyměněn, aby se na ústavu udělal pořádek. Navíc nová nařízení a přísné podmínky způsobily to, že počet studentů s vyznamenáním klesl na pouhých 2,7% a počet propadajících byl 8,6%. Také se přestalo scházet rodičovské sdružení, jelikož to bylo zakázáno.

5. září 1944 začal poslední rok okupace, který byl ve znamení války. Studenti i profesori byli čím dál častěji povoláváni k protiletectké službě, což pravidelně rušilo vyučování. Každý týden se také konala povinná návštěva kina ke sledování německých týdeníků. Všude byly k vidění jen německé noviny a časopisy. V tomto posledním roce přestala být škola pod ochranou pracovního úřadu a do práce museli jít naprosto všichni. Chodby a třídy byly upraveny tak, aby všude mohly být vidět hrdí němečtí vojáci, děla, tanky a další válečná výzbroj. Také se všichni museli přesunout z hlavní budovy do krásenské měšťanské školy, která absolutně neměla potřebnou kapacitu. Vyučování bylo takřka nemožné, jelikož stále častěji se ozýval letecký poplach. V lednu 1945 byla zabráná i krásenská škola, a tak se vyučování přesunulo do Janyškovy továrny, kde se vyučovalo alespoň jedno dopoledne v týdnu. Na jeden předmět připadalo zhruba 5 minut vyučovací doby, a tak je jasné, že se nemohlo nic stihnout. Nebyly učebnice, podle kterých by se dalo pořádně učit, a tak se začalo s domácími úkoly a samostudiem.¹⁶⁷ 11. dubna nastalo poprvé bombardování města sovětskými bombardéry, které vyhodily přes 50 bomb. Při náletech byla budova školy poškozena, avšak nikdo nebyl zraněn, jelikož od začátku měsíce bylo vyučování přerušeno úplně až do konce války. Hlavní budova krom toho, že zažila zásah bombou, tak nebyla ušetřena ani drancováním ze strany zákopových dělníků z Plzeňska.

Po osvobození Československa bylo co nejdříve nutné zajistit pravidelnou výuku a opravit budovu. Budova byla v bídném stavu. Bylo zde přes 2 000 rozbitých okenních

¹⁶⁷ *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996, str. 9.

tabulí, vyraženy dveře, poničené vnitřní prostory a špína. Navíc nebylo ani moc kvalifikovaných dělníků, kteří by byli schopni dát budovu hned do pořádku. Při převážení sbírek je čekalo nejedno smutné překvapení, ale i tak se všemi starostmi se podařilo už 28. května dát částečně budovu do pořádku a zahájit alespoň nějaké pravidelné vyučování. Téměř 400 studentů, kteří během protektorátu nemohli vykonat maturitní zkoušku nebo pokračovat ve studiu, se mohlo vrátit zpět do školy a vše si řádně dodělat. Školní rok 1946/1947 byl první, který probíhal bez závažných událostí, které by omezovaly řádnou docházku.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 10.

6 Kultura

Nacistickou okupací byla také silně ovlivněna kultura. Z knihoven musela být odstraněna díla, která připomínala první republiku a také díla, která by ohrožovala nynější režim. Svá ochotnické sdružení měly místní spolky Sokola, Orla, hasiči i organizace politických stran. Postupně během protektorátních let spolková činnost utichala. Jediným významným spolkem na Valašsku, který vzniknul po roce 1939, bylo Kulturní sdružení zaměstnanců Zbrojovky. Tento spolek nebyl zrušen pouze z těch důvodů, že firma měla velké množství zaměstnanců, kteří měli zájem na kulturním vyžití. Jen během roku 1943 uspořádal více než 80 veřejných představení na celém území protektorátu.¹⁶⁹

Valašské Meziříčí bylo v kulturní oblasti mnohem méně aktivní než sousední město Vsetín. Proto se v této části kapitoly nyní budu hlavně věnovat místnímu kinu Sokol, které je na informace bohaté.

Jedním z nejnavštěvovanějších kulturních míst ve městě bylo kino. Propaganda mohla ve filmových materiálech využít prostor k tomu, aby ovlivnila co nejvíce lidí. V meziválečném období vznikla na území Československé republiky síť veřejných kin. V období protektorátu čítal celkový počet 1115 sálů, kde bylo možné shlédnout filmová představení. Okupace znamenala ve filmové tvorbě mnohé změny. Část kvalitních filmových tvůrců odešla do emigrace, hlavní postavení v oblasti kultury mělo kulturněpolitické oddělení Úřadu říšského protektora, kde pracovalo na 60 zaměstnanců. Do konce roku 1941 byly zlikvidovány všechny výrobní společnosti a zůstaly jen Lucernafilm a Nationalfilm. Dohled nad českou filmovou kinematografií mělo Českomoravské filmové prostředí, které však nerozhodovalo o cenzuře.¹⁷⁰ V protektorátní době se natočilo celkem 114 filmů od 23 režisérů.

Zatímco režiséři neměli příliš na výběr, aby vyjádřili svůj postoj k dané situaci, tak divák měl zcela jiné možnosti. Mohl buď kino ignorovat a nechodit tam, anebo dávat najevo svými zvuky nebo gesty přímo v kině, co si o daném filmu myslí. Filmové představení začínalo tak, že se nejprve objevovaly dobové reklamy, po něm následoval

¹⁶⁹ *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko, Valašské Meziříčí*, 2002, str. 275-276.

¹⁷⁰ KAŠPAR, Lukáš: *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*, Libri, Praha 2007.

filmový týdeník¹⁷¹ a až poté začal film. Diváci zvláště u filmových týdeníků dávali najevo své emoce. Je popisováno mnoho případů, kdy diváci schválně rušili a vyjadřovali své názory nahlas. Jeden ze známých případů nastal právě v okolí Valašského Meziříčí, konkrétně v Bystřici pod Hostýnem, kde se promítal film Leni Riefenstahlové Olympia. Diváci aplaudovali pouze, když na snímku byli jiní sportovci než německé národnosti. Díky tomuto incidentu muselo být kino na dva měsíce zavřeno.

Ve Valašském Meziříčí se první filmová představení hrála již od roku 1912 v sokolovně, která však nebyla pro tyto účely stavěna. Vlastní budova kina se začala stavět v roce 1927 a slavnostní otevření proběhlo 1. dubna 1928.¹⁷² Celkové náklady na stavbu činily 750 000 Kč a vlastníkem byla Tělocvičná jednota Sokol. Většina lidí okolo provozování kina nedostávala žádnou mzdu. Pravidelnou peněžní odměnu dostávali pouze promítači a domovník, který měl v budově svůj byt. Ti, co v kině pracovali, většinou dostávali volné vstupenky na filmová představení.¹⁷³

Nařízení okupačních úřadu po 15. březnu 1939 se dotklo i kina ve Valašském Meziříčí. Biografy byly sdruženy pod německou majetkovou správu a do kin byli dosazeni správci.¹⁷⁴ V roce 1939 však stále v místním kině působili členové Sokolu, kteří dokonce podávali protest vůči některým nařízením. 12. dubna 1941 bylo oznámeno pozastavení činnosti Sokola a Česká obec sokolská byla následně v říjnu téhož roku rozpuštěna. Na konci září 1941 se změnil název z Bio Sokol na Kino Alfa.¹⁷⁵ Hospodářská situace kina byla příznivá. Již v roce 1937 navštívilo za rok kino 100 000 diváků, v roce 1939 byl nárůst ještě o 30% vyšší. I když úpravy kina se každoročně pohybovaly v řádech statisíců korun,¹⁷⁶ tak příjmy převyšovaly výdaje.

Od roku 1941 nejsou vedeny přesné údaje o fungování kina. Dle poměrů v dalších městech lze soudit, že od roku 1941 museli být zaměstnanci povinně členy Českomoravského filmového ústředí. Od listopadu 1944 měla na starost provoz těchto zařízení Českomoravská kinematografická společnost. Jediné archivní materiály, které se

¹⁷¹ Filmový týdeník informoval o aktualitách, které se děly ve světě. V době války se většinou promítaly propagandistické válečné informace, které nebyly založeny na pravdě.

¹⁷² Viz příloha č. 2.

¹⁷³ ČÍP, Martin: *Zapomenuté kino: Historie prvního stálého kina ve Valašském Meziříčí v letech 1927 – 1952* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2009, str. 27.

¹⁷⁴ EISMANN, Šimon: *Osudy spolkových biografů v poválečném Československu*, Národní filmový archiv, Praha 1999, str. 55.

¹⁷⁵ SOKA Vsetín, f. Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 360.

¹⁷⁶ V roce 1939 stály úpravy 400 000 K, v roce 1940 136 000 K.

daly najít z tohoto období, pocházejí až z roku 1944, kde se jedná o revizi bývalého sokolského kina. Jediné co je čitelné, že jedním ze členů je stále člen bývalého Sokola Bohuslav Petr. Po skončení války bylo v červenci 1945 opět přejmenováno na původní název Kino Sokol¹⁷⁷ a pravidelná promítání byla spuštěna 30. srpna 1945.¹⁷⁸

V protektorátu se pouštěly většinou tři druhy filmové tematiky. Prvním z nich byly antisemitistické filmy, kterými však protektorát příliš zasažen nebyl. Nejznámější jsou Žid Süss,¹⁷⁹ anebo protektorátní film Ulice zpívá¹⁸⁰. Tato představení však u nás tak silnou odezvu jako v Německu neměla, jelikož protizidovské nálady tady nebyly nikterak silné. Dalším tématem byly filmy s pracovní tematikou, které se však více natáčely po roce 1948. První snímky, kde se jedná o „pracovitost“, mohli diváci shlédnout v roce 1940 s názvem Velká přehrada.¹⁸¹ Následovaly poté další filmy s touto tematikou, jako byly Nebe a dudy,¹⁸² Druhá směna¹⁸³ aj.

Posledním velkým a hlavním tématem pro filmové náměty byly komediální filmy. Komediální filmy byly určeny k tomu, aby udržovaly dobrou náladu mezi lidmi. Propagandy bylo všude dost, ať už ve veřejném životě nebo ve filmových týdnech. Lidé by pouze na propagandistické filmy do kina nešli, bylo proto potřeba natočit filmy, o které je zájem.

¹⁷⁷ SOKa Vsetín, f. Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 351, 360.

¹⁷⁸ SOKa Vsetín, f. Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 456.

¹⁷⁹ <http://www.csfd.cz/film/109547-zid-suss/>

¹⁸⁰ <http://www.csfd.cz/film/89002-ulice-zpiva/>

¹⁸¹ <http://www.csfd.cz/film/43132-velka-prehrada/>

¹⁸² <http://www.csfd.cz/film/8505-nebe-a-dudy/>

¹⁸³ <http://www.csfd.cz/film/3100-druha-smena/>

7 Židé v dějinách Valašského Meziříčí

7.1 Židovské obyvatelstvo Valašského Meziříčí do roku 1938

V našich dějinách došlo k mnoha dramatickým událostem, které Židy ovlivňovaly. Většinou jsou zaznamenány negativní záležitosti, jako byly zákazy a vyhoštění židovského obyvatelstva z českých zemí.

Za nejstarší svědectví o vrstvě židovského osídlení ve Valašském Meziříčí je možno považován náhrobní kámen, který je jediným hmotným pozůstatkem bývalého židovského hřbitova na území města. Kámen byl nalezen v roce 1880 a zjistilo se, že byl použit pro stavbu hradeb v polovině 16. století. Problém je dodnes určit přesné datum, kdy byl tento artefakt zhotoven a zda opravdu pochází z místního hřbitova.¹⁸⁴

První důkaz o pobytu Židů na území města pochází z roku 1523, kdy Jan ze Žerotína a na Strážnici žaloval u zemského soudu Jana Kunu z Kunštátu a na Rožnově o 300 kop grošů za to, že jeho lidé z Meziříčí přijali Žida Šalamouna, který po sobě ve Strážnici zanechal nesplacené dluhy. Další zprávy pocházejí z 16. století, z doby, kdy obě města byla spojená Janem z Pernštejna.¹⁸⁵ Nastal příliv Židů, kteří obchodovali. Otázkou dnes však je, jak fungovalo tehdejší právo, jelikož tyto osoby nesměly nakupovat domy, a tak se musely spokojit nejspíše pouze s přespáním u místních obyvatel. Ovšem v roce 1621 se podle pramenů situace změnila. Nebylo nikde přímo napsáno, že Židé bydlí v určitých domech, ale z materiálů je zřejmé, že probíhal mezi Židy a místním obyvatelstvem čilý obchod.¹⁸⁶ Je docela možné, že žili pod ochranou vrchnosti, avšak nikde se nenašel žádný přímý důkaz. Jako první židovský nájemce domu a obchodu ve Valašském Meziříčí je uváděn Daniel Izák, který si v roce 1650 koupil dům v blízkosti Krásenské brány v Mostní ulici. Tato událost se udála pouhé dva roky po tom, co skončila třicetiletá válka, po které bylo město vydrancováno a takřka vypáleno.¹⁸⁷ Do města se vrátila pouhá hrstka původních obyvatel. Mnohé domy tudíž zůstaly neobydleny a vrchnost byla ráda, když se našel kdokoliv, kdo by opět město zabydlil a znovu rozjel výrobu řemesel. Ovšem již o pár

¹⁸⁴ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 7.

¹⁸⁵ BALETKA, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 855.

¹⁸⁶ V Meziříčí v 17. století nastal rozvoj pálení kořalek, které však neprodávali pouze místní výrobci, ale také Židé.

¹⁸⁷ DOSTÁL, František: *Valašská povstání 1620-1644: z bojů východomor. venkovského lidu pod jménem Valachů*, Městský národní výbor Vsetín, Vsetín 1966.

let později nastal spor mezi měšťany, majitelem panství Bernardem ze Žerotína a Danielem Izákem. Jednalo se o to, že tento Žid byl osvobozen od placení daní a jeho palírna vynášela velké zisky. Majitel panství tento spor vyhrál, jelikož dokázal, že měšťané obzvláště během třicetileté války město opouštěli, městská rada se nestarala o osazení opuštěných domů, čímž majitel panství přicházel o příjmy a tím utrpěl značnou finanční ztrátu.¹⁸⁸

Nevraživý stav měšťanů vůči Židům však nebyl jen v tomto městě, ale i v mnoha dalších. Tyto jevy byly způsobeny katolickou církví, která v tomto období měla nepřátelské vztahy vůči jiným vyznáním, které nebyly poslušné Římu, ať to byli luteráni, čeští bratři nebo Židé. Nejstarší písemná zpráva o Židech v Krásně nad Bečvou pochází z roku 1560, kdy tu žil jistý Abrahám, který vystupuje jako věřitel některých krásenských měšťanů. Abrahám avšak nevlastnil v Krásně dům, a pokud zde žil natrvalo, zdržoval se nejspíše ve vrchnostenském stavení. Prvním známým nájemcem objektu byl roku 1745 Marek Haas, který si pronajal palírnu. Bylo to o takřka 100 let později, než si první židovský nájemce zřídil palírnu ve vedlejším městě Meziříčí.¹⁸⁹

První písemné zprávy o životě několika židovských rodin jsou poměrně skoupé, naopak v následujícím období po roce 1848 jsou velmi bohaté. Průměrné zastoupení Židů v obou městech se razantně lišilo. Bylo to způsobeno tím, že Krásno se stalo v tomto období hospodářským městem, zatímco Valašské Meziříčí bylo označováno jako „Valašské Athény“,¹⁹⁰ tudíž se zaměřovalo na kulturu a vzdělání. Židé byli především obchodníci a v roce 1859, kdy nastalo zrušení cechovních předpisů a omezení, se mohli plně včlenit do hospodářského života. O 4 roky později navíc mohli vlastnit nemovitý majetek.¹⁹¹

Na konci 19. století se Židé neúspěšně pokusili proniknout do Valašského Meziříčí, kde nebyl průmysl takřka žádný. Avšak do roku 1900 naráželi na takový odpor, že snaha o proniknutí hospodářského sektoru byla mizivá. Židé se aktivně účastnili českých i německých spolků. Zpravidla byla tolerance na velmi přijatelné úrovni ze všech stran. Vážné časy pro židovskou komunitu ve městě nastaly až s rokem 1939.

¹⁸⁸ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 11.

¹⁸⁹ BALETKA, Ladislav – PAŠTIKOVÁ, Jana: *Historie a současnost podnikání na Vsetínsku, Valašskomeziříčsku a Rožnovsku*, Žehušice 2007.

¹⁹⁰ BALETKA, Ladislav: *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002, str. 857.

¹⁹¹ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 22.

7.2 Židé ve Valašském Meziříčí v době okupace

Když dne 15. března 1939 obsadila nacistická vojska druhou republiku, nacházelo se na území nově zřízeného protektorátu Čechy a Morava 118 310 osob, které splňovaly definici pojmu Žid.¹⁹²

Německá okupace zbytku Československa 15. března 1939 vyvolala mezi Židy ve Valašském Meziříčí rozdílné reakce. Dokonce někteří pamětníci tvrdí, že se mezi touto částí obyvatelstva našli takoví, kteří byli spokojeni s příjezdem německých vojsk. Mnozí si však uvědomovali svou situaci a snažili se uniknout do exilu. S touto invazí se jako jeden z prvních nemohl smířit Josef Berger, který vlastnil na náměstí obchod s kožešinami, kůžemi a čalounickými potřebami. 16. března 1939 po poledni spáchal přímo ve svém obchodě sebevraždu oběšením.¹⁹³

Adolf Hitler zpočátku rozhodl, že si má protektorát vyřešit židovskou otázkou sám, a tak návrh protizidovských opatření nejprve řešila vláda Aloise Eliáše. Avšak říšský protektor Konstantin von Neurath vydal vlastní nařízení s principy Norimberských zákonů.¹⁹⁴ Již 21. března 1939 Úřední list Zemského úřadu v Brně nařídil zákaz obchodu s židovským obyvatelstvem. Nebylo tedy možné, aby například židovský obchodník narychlo přepsal svůj majetek na někoho, kdo by s touto vyhláškou neměl problém. Později toto nařízení potvrdily již zmíněné Norimberské zákony, které na území protektorátu začaly platit od června téhož roku. Němcům šlo především o to, aby se majetku zmocnili přímo oni. 26. července 1939 okresní úřad ve Valašském Meziříčí rozeslal vyhlášku o provedení soupisu půdy neárijců. S evidencí osob židovského původu nebyl absolutně žádný problém, jelikož byly k dispozici jednak evidence, které byly zabaveny na židovských náboženských obcích, jednak i policejní přihlášky k pobytu a knihy domovského práva na městském úřadu.

V květnu se začalo postupně řešit, které provozovny budou pod vedením tzv. Treuhändera.¹⁹⁵ Ještě 12. července okresní hejtman sděloval, že v celém okrese nebyl ještě žádný správce židovského podniku ustanoven. První firmou, které byl přidělen

¹⁹² KREJČOVÁ, Helena: Židé v protektorátu: Hlášení náboženské obce v roce 1942, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997.

¹⁹³ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 102.

¹⁹⁴ KREJČOVÁ, Helena: Židé v protektorátu: Hlášení náboženské obce v roce 1942, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997.

¹⁹⁵ Správce věrné ruky.

Treuhänder, se stala 11. září Ernst Thein a spol. Josef Losert z Valašského Meziříčí. Počátkem listopadu 1939 bylo již 14 správců, kteří vyřizovali majetek těmto obchodníkům:

Julie Kulková – výroba a prodej lihovin

Marek Quittner – obchod se smíšeným zbožím

Erich Löw – obchod se střížným a konfekčním zbožím

Katuše Pěnicová – obchod se smíšeným zbožím

Hugo Altenstein – výroba klihu

Robert Altenstein – výroba klihu

Josef Löw – lihopalna a hostinec

Bruno Bača – obchod s uhlím a dřívím

Max Rosenfeld – hostinec

Arnošt Knöpfelmacher – zasílatelství a obchod s uhlím

Hanna Tochová – výroba pleteného zboží

František Braun – hostinec

Paula Glesingerová – hokynářství a vetešnictví

Josef Buchbinder – obchod se starým železem

24. února 1940 ministerstvo vnitra rozšířilo již počtvrté prováděcí nařízení o židovském majetku. Podle tohoto prohlášení podléhal přihlášení:

- a) provozní majetek všech židovských podniků a živnostenských provozoven
- b) pozemkový majetek
- c) akcie, podílnická práva a účastenství všeho druhu

Přihlášky k tomuto majetku měli být podány do 15. března 1940. Židé si ve Valašském Meziříčí museli zakoupit tiskopisy přihlášek k tomuto majetku. Ve městě měl tuto agendu na starost JUDr. Karel Heller.¹⁹⁶ Celkem bylo v okrese Valašské Meziříčí prodáno 620 kusů těchto přihlášek. Přijetí nařízení ve městě podepsalo ve dnech 29.

¹⁹⁶ JUDr. Karel Heller se narodil roku 1894 ve Valašském Meziříčí. V posledním desetiletí existence židovské komunity ve Valašském Meziříčí byl nejvýraznější osobností. Po studiích se stal advokátem, který byl v celém okolí nejvyhledávanější. Po počátku okupace byl v roce 1941 z neznámých důvodů zatčen i s jeho ženou. Po několika dnech je oba propustili. JUDr. Karel Heller měl jako předseda židovské obce starat se o uprchlé Židy ze Sudet. V roce 1942 mu připadl úkol připravit seznam Židovských obyvatel města, kteří měli být vystěhováni. JUDr. Karel Heller byl deportován později než ostatní meziříčští občané. Když byl ze svého domu odvážen, tak celou ulici podle pamětníků gestapo uzavřelo. Podle historika M. Honeye zemřel nejspíše v roce 1943 v Osvětimi s tchýní a jeho dvěma dcerami.

července – 1. srpna 1940 celkem 68 Židů a osob, které byly podle Norimberských zákonů považovaných za Židy. V říjnu téhož roku bylo vydáno nařízení, které nově upřesňovalo, kdo je prohlášen za Žida:

- a) kdo pocházel od tří podle rasy úplných židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, příslušel-li k židovské náboženské společnosti,
- b) za Žida se též považuje židovský míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů,
 - aa) který dne 16. září 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní jest přijat,
 - bb) který dne 16. září 1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni v manželství vstoupí,
 - cc) který pochází z nemanželského styku se Židem (lit. a) a byl narozen jako nemanželský po 31. červenci 1936,¹⁹⁷

Občané, kterých se týkalo ustanovení o Židech, se snažili prokázat svůj árijský původ, anebo alespoň původ smíšený.¹⁹⁸

I v tomto městě byla smíšená manželství. Tyto případy se často řešily rozvodem, aby alespoň jeden z manželů byl ušetřen represí. Velmi těžko šlo totiž zjistit to, jaký byl skutečný důvod rozvodu. Obzvláště po válce docházelo k četným diskuzím, z jakého důvodu se mnohdy partneři rozešli. Mohlo jít o případy, které nesouvisely s nařízeními během protektorátu, ale dlouho předtím.¹⁹⁹

Krom opatření směřujících k zabránění majetku, byla vydána řada nařízení, která měla policejní charakter, omezovala lidskou svobodu a dotýkala se nejzákladnějších principů lidského života. Již od září 1939 byl Židům na našem území zakázán vstup do hotelů, hostinců, lázní, kin a divadel. Po 20. hodině večerní nesměli opouštět svůj byt. Děti těchto osob mohly zaplnit školní lavice pouze ze 4%, později už byly ze škol vyloučeny úplně.²⁰⁰ Ohledně finanční stránky tyto rodiny strádaly také. Krom zabavení jejich podniků, továren či zákazu živnosti, nezískaly na trhu práce žádné klasické zaměstnání.

¹⁹⁷ Noviny z pod Radhoště, číslo 47, ročník 1940.

¹⁹⁸ Ve Valašském Meziříčí se jednalo o tyto dvě osoby: Erich Tauber, MUDr. Otto Levý.

¹⁹⁹ U některých manželství rozvodová řízení započala ještě předtím, než nastala hrozba vyhlazení Židů na našem území.

²⁰⁰ KREJČOVÁ, Helena: Židé v protektorátu: Hlášení náboženské obce v roce 1942, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997.

Další starostí bylo odnětí podpory v nezaměstnanosti, takže z hospodářského hlediska nastalo totální odloučení od ostatní pracující i nepracující společnosti.

Jedno z dalších nařízení, které se dotklo Židů, bylo vydáno 13. srpna 1940, kdy ministerstvo vnitra zakázalo zaměstnat Židy ve veřejných službách. Od toho dne nesměli být zaměstnání na protektorátních ani samosprávných úřadech. Židovští učitelé měli zakázáno učit ve školách. Lékaři nesměli vykonávat svou lékařskou praxi. Ve Valašském Meziříčí se jednalo o dva lékaře, kterými byli MUDr. Otto Levý²⁰¹ a MUDr. Mořic Schönfeld.²⁰² Oba museli ze svých bytů a ordinací odstranit tabulky se svým doktorským titulem.

Kontrola rodového původu spočívala v tom, že od září 1940 museli všichni zaměstnanci veřejné správy mít při sobě průkazy, ve kterých byl zapsán rodový původ. Ještě během roku 1940 bylo Židům nařízeno nevzdalovat se z místa bydliště a následně podniky začaly vyhrazovat pouze určitá místa, kam židovský občan mohl přijít a ve kterou dobu.

Od 1. září 1941 nařídil říšský ministr vnitra označování Židů Davidovou hvězdou. Tvořila ji šesticípá hvězda o velikosti dlaně s černým lemováním, s černým nápisem Jude, která se musela nosit viditelně přišitá na levé straně části oděvu. Mimo to dostali Židé zákaz nosit jakékoliv jiné odznaky, ať už čestné nebo řády.²⁰³

Od září 1941 byli Židé z Valašského Meziříčí nacisty organizováni do tzv. pracovních kolon. Jejich povinností bylo odstraňování nevhodných protinacistických nápisů, úklid ulic, apod. Jakékoliv neuposlechnutí rozkazu v pracovní době vedlo k zatčení, mučení a takřka jisté cestě do koncentračního tábora. Celkem v tomto městě byly tři takové skupinky, z nich dvě pracovaly pro oblast Meziříčí a Krásno a poslední byla záložní pro případ mimořádné situace.

²⁰¹ MUDr. Otto Levý se narodil roku 1895 ve Valašském Meziříčí. V době okupace sice nebyl členem Židovské náboženské obce, ale podle Norimberských zákonů byl za Žida považován. Existují dvě verze, proč se vyhnul transportům. Podle první z nich žil ve smíšeném manželství, takže se na něj nevztahovaly těžké životní podmínky. Podle druhé verze si vědomě udržoval vřed a Němci měli obavy z průběhu jeho transportu. Jako jeden z mála Židů z Valašského Meziříčí válku přežil a až do roku 1966 působil jako lékař.

²⁰² MUDr. Mořic Schönfeld se narodil roku 1903 v Kalwarii. Do Valašského Meziříčí se přistěhoval v roce 1939 z Moravské Ostravy. Ve Valašském Meziříčí byl poslán i se svou manželkou do Terezína, kde přicestovali 22. září 1942. 23. října 1944 byli oba přesunuti do Osvětimi. Konec války MUDr. Mořic Schönfeld nepřežil.

²⁰³ ROTHKIRCHNENOVÁ, Livie, SCHMIDT-HARTMANNOVÁ, Eva, DAGAN Avigdor: *Osud Židů v protektorátu 1939–1945*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny, 1991.

Nejhorší situace však nastala v roce 1942. Do této doby měli sice Židé omezená práva vykonávat svou práci, byla jim odňata osobní práva, ale pořád se mohli pohybovat v rámci svého města. Avšak 16. února 1942 bylo vydáno další nařízení, které všechny postupně stěhovalo do prostoru Terezína.²⁰⁴

Židé také nedostávali potravinové lístky. V březnu 1942 byly určeny ve Valašském Meziříčí pro Židy tyto obchody se smíšeným zbožím:

M. Brokož – řezník a uzenář, B. Halamíček – obchod se smíšeným zbožím, J. Fajmon – obchod se smíšeným zbožím, J. Vencl – pekař, J. Křiva – mlékárna.

Stanoveno bylo také to, že Židé mohou v těchto obchodech nakupovat pouze od 15. – 17. hodin (v mlékárně od 16. – 18. hodin). Jakékoliv doručování potravin do domů bylo přísně zakázáno a trestalo se buď peněžitou pokutou, nebo vězením v trvání dvou týdnů.

Na příkaz úřadů také vznikl „Seznam Židů okresu Valašské Meziříčí“, jehož součástí je „seznam Židů nemožjišského vyznání okresu Valašské Meziříčí“. Tento seznam je napsán na psacím stroji a obsahuje razítko Židovské náboženské obce Valašské Meziříčí – Vsetín se sídlem ve Valašském Meziříčí. Jeho autorem je JUDr. Karel Heller. Celkem seznam obsahoval 186 jmen, avšak není přesně datován jeho vznik. Pouze podle jmen lze určit datum vzniku okolo září 1940. Hellerův seznam však neobsahuje seznam tzv. míšenců, o které se začaly okupační úřady zajímat v průběhu roku 1942. Vůči židovským míšencům byla uplatňována stejná práva jako proti Židům, kromě hromadné deportace. Pouze ke konci války jim hrozilo zatčení, či dokonce poprava.

Možnost nějaké ochrany vůči represím byla mizivá. Někteří se domnívali, že by je zachránilo to, že vystoupí z židovské víry. To se týkalo například studentky místního gymnázia Zdenky Langerové, která tak učinila v roce 1939. Následuje ještě pár osob, které ji následovalo, avšak nikdo z nich neuspěl, jelikož všem těmto osobám nebylo uznáno vystoupení z víry ze strany Židovské obce v Praze.²⁰⁵

²⁰⁴ Terezín – pevnost, která během druhé světové války sloužila nacistickému režimu jako židovské ghetto. Z formálního hlediska Terezín nebyl koncentrační tábor, ale pouze se jednalo o věznic gestapa a židovské ghetto. Po skončení 2. světové války se Terezín stal poutním místem, kam ročně přijíždí tisíce lidí uctít památku obětem nacistického režimu.

²⁰⁵ Ve Valašském Meziříčí se jednalo o tyto osoby: Zdenka Langerová, Max Rosenfeld, Alice Kubíčková, Leo Knöpfelmacher a Alice Knöpfelmacherová.

Židé byli od většinového obyvatelstva segregováni, tak že jim bylo vštěpováno přesvědčení, že člověk může být buď „cokoliv“, anebo Žid. To se postupem času přenášelo i na úřady, kdy v roce 1941 nastala změna tiskopisů, kde jedna z otázek byla: Jude? – Žid?.

Ačkoliv ve většině protektorátu hojně začaly transporty do Terezína, v okresech Valašské Meziříčí a Vsetín se čekalo na poslední chvíli. Místní úřady chtěly židovské obyvatelstvo co nejvíce využít ke svému prospěchu. Nejčastěji byli nasazováni na práce v zemědělství v okolí města. Platnost posledních pracovních povolení skončila 18. září 1942, kdy do Terezína přijel první vlak s označením Bh, který převážel Židy z Valašskomeziříčska a Vsetínska. Ještě v září se postupně mezi obyvatele rozdělovaly volné byty, jelikož problém s bytovými jednotkami nastal od obsazení Sudet.²⁰⁶

Podle výpovědí pamětníků byli Židé postupně svázeni nákladními auty na vlakové nádraží. Vše se mělo obejít bez velké pozornosti, aby náhodou nedocházelo k různým spekulacím o tom, co se připravuje. Do transportu si každá rodina mohla vzít pouze to nejnnutnější. Celková váha zavazadla nesměla překročit 50 kg. Na nástupišti byly přichystány nákladní vagóny, z nichž každý hlídali dva ozbrojení němečtí vojáci. Z Valašského Meziříčí byli Židé odvezeni do Ostravy, kde se po tři dny přepočítávali a kontrolovali, než nastoupili do vlaku ve směru Terezín. Už po čtyřech dnech pobytu v Terezíně celá třetina židovského obyvatelstva z celého Valašska byla přesunuta do koncentračního tábora Malý Trostinec, kde byli povražděni. Zbytek Židů, který nebyl z tohoto vlaku přesunut do již zmíněného koncentračního tábora, byl během několika dalších týdnů rozmístěn po dalších koncentračních táborech.²⁰⁷

Z meziříčských občanů židovského původu, kteří byli deportováni ještě před hromadnými deportacemi, nepřežil rok 1945 nikdo. Skončení války se dočkalo pouze 16 osob židovského původu z celkových 186.²⁰⁸ Do města se však již nikdo nevrátil. Většina z přeživších si po válce nechala raději změnit příjmení, aby zapomněli na všechny útrapy války.

Nemovitý židovský majetek, který se dostal do rukou okupantů, byl dekrety prezidenta Edvarda Beneše nejprve jako majetek Němců a kolaborantů konfiskován a poté

²⁰⁶ SOKA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 102.

²⁰⁷ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 96.

²⁰⁸ Michael Homigwachs, Zdenka Langerová, Selma Reichenbaumová, Ing. Erich Reinchenbaum, Erna Zwilingerová, Olga Grollová, Anna Grollová, Aurélie Schönfeldová, Babette Tintnerová, Markus Tintner, Aranka Smutková, Gertruda Šimůnková

byl převeden pod Národní správu majetkových podstat vystěhovaleckého fondu, úřadovna Moravská Ostrava. Po roce 1948 nastala změna, kdy nemovitý majetek převzaly do správy národní výbory nebo národní podniky. Většina původních židovských domů byla totiž zbořena a na místo toho se vystavěla komplexní bytová výstavba a nové komunikace. Po roce 1989 zbytek majetku byl předán do rukou potomků židovských rodin, kteří v tomto městě žili.²⁰⁹

²⁰⁹ BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004, str. 96.

8 Odboj

Odboj ve Valašském Meziříčí se dá rozdělit na dvě období, které jsou stylem boje proti okupantům rozdílné. Tím prvním jsou léta 1939 – 1942, kdy se vytvořily organizované odbojové organizace, které měly vlastní strukturu a působily po celém protektorátu. Po prvních letech však byly postupně okupanty odhaleny a následně zrušeny. V roce 1943 – 1945 nastává druhá část odboje, který byl postaven na jiném principu boje. První partyzánské oddíly se skládaly z dobrovolníků z okolních měst a vesnic, kteří se museli ukrývat před gestapem. Po několika měsících se v okrese Valašské Meziříčí objevily partyzánské organizace s muži ze Sovětského svazu, kteří se spojili s místními partyzánskými skupinami.

Krátce po okupaci zbytku republiky se občané snažili všemožnými způsoby vyjádřit svůj odpor k režimu. Ať už to bylo nošení trikolor, obrácené nošení odznaku Národního souručenství či šířením letáků a psaním protiněmeckých nápisů.²¹⁰

Velmi brzy se začal formovat první organizovaný odboj Obrana národa. V odboji Obrana Národa byli spolehliví důstojníci a poddůstojníci z rozpuštěné Československé armády, kteří měli za úkol vojenskou výchovu, aby v případě vhodné chvíle mohli zaútočit. Ústředí se nacházelo v Praze a velitelem se stal podplukovník Balabán, jeho zástupcem se stal podplukovník Karel Jaroš. Od dubna 1939 se stala větší organizací a tak bylo zapotřebí zaplnit více míst ve vedení. Krajským vedoucím, který měl na starost i město Valašské Meziříčí se stal plukovník Edmund Klímek, dále se ustanovil okresní velitel a následně jednotliví organizátoři úseků.

Důležitými lidmi, kteří měli zapojení do Obrany Národa, se stali místní železničáři, kteří byli napojeni na skupinu odbojářů v Brušperku. Hlavou tohoto odboje ve městě byl přednosta stanice Jan Rypár. Jména těchto padlých jsou vyryta v pamětní desce na vlakovém nádraží, které bylo vybudováno v roce 1938. Odboj obrany národa vyzradil František Šmíd z Nedvědic z okresu Tišnov již 31. října 1939 a od té doby nastalo zatýkání a hledání dalších členů. Tento člověk dostal následně 12 let vězení, avšak po dvou letech napsal vedoucímu brněnského gestapa Otu Kozlovému dopis, ve kterém uvedl své

²¹⁰ Po území okresu byly rozšiřovány například tyto nápisy: „České dítě patří do české školy“, „Lid československý volá: Bratrské Rusko, vezmi nás v ochranu“, „Ať žije svobodná ČSR“, „Jen počkej, natěrači...“

odhodlání spolupracovat s režimem. Na to si pro něj osobně vedoucí gestapa přijel autem a od té doby spolupracoval jako konfident.

Organizace Jindra byla ustanovena v červnu 1939, vedení v této organizaci měl na starost Stanislav Indruch. Zatímco Obrana národa měla za cíl sdružovat vojenské čety, přípravu případného povstání či soupis motorových vozidel a benzínu, tak tato organizace měla na starost revoluční akci, zpravodajské informace o německé armádě, seznamy zbraní a střeliva, informace o motorových vozidel a brannou východu. Hlavním úkolem však bylo pomáhat při přesunu uprchlíků za hranice. Před napadením Polska byla cesta přes Bílý kříž, později přes Velké Karlovice. K těmto přesunům napomáhali také železničáři z Valašského Meziříčí.²¹¹

Ihned po Mnichovské dohodě zde začala také působit komunistická organizace, kde vedoucími činiteli byli Václav Grossmann a Eduard Širůček. Jejich hlavní náplní práce bylo rozmnožování ilegálních tiskovin a Rudého práva. Tito lidé navázali styl s ilegálním hnutím KSČ v Ostravě.²¹²

Gestapo ve Valašském Meziříčí začalo působit v červnu 1939, kdy začalo vyšetřování místních občanů. V den napadení Polska začalo hromadné zatýkání. V okrese Valašské Meziříčí se to týkalo celkem 19 osob. Počátkem roku 1940 došlo také na vedení Obrany národa v Ostravě, to se poprvé začala utahovat smyčka i kolem působnosti místních obyvatel ve městě. Gestapo také přišlo na to, že s touto organizací má dočinení i místní četnická stanice, následně byli i všichni tito četníci pozatýkáni. Většina ze zatčených se pohybovala ve věznicích na Vsetíně, Uherském Hradišti, Brně – Kounicových kolejí, Ratiboři, Wohlnu, Zhořelci a Vratislavi, kde čekali až do roku 1942 na soud. Obrana národa byla již v roce 1940 však takřka vyřazena z činnosti, jelikož byla bez vedení a členové, na které se nepřišlo, žili v takové nejistotě, že ilegální činnosti raději zanechali.

Ve městě se konaly dvě velké vlny zatýkaná členů Obrany národa, v té druhé byl zatčen nejznámější člen uskupení ředitel místního gymnázia František Nedbálek, který patřil mezi nejnaktivnější odbojáře. Svou vlasteneckou činnost do Valašského Meziříčí

²¹¹ Baletka, L.: Rožnov pod Radhoštěm a jeho okolí v odboji proti fašismu 1938-1945, Vsetín, 1986.

²¹² Smutek, J.: Odboj Valašska a nacistická perzekuce bývalého okresu Valašské Meziříčí, svazek 1, sbírka rukopisů 35.

přinesl ze své rodné Hané. Po začátku okupace se rychle dostal k odbojové činnosti, avšak již 6. prosince 1940 byl zatčen gestapem a 22. ledna 1943 popraven ve Vratislavi.²¹³

Rok 1941 byl pro město nejtěžší zkouškou odbojové činnosti v celém období války, jelikož se konala další zatýkání dalších členů všech odbojových skupin. Byl to rok, kdy se Německé říši dařilo a všude hlásalo svá vítězství. Dobyto bylo Dánsko, Norsko, Belgie, Holandsko i Francie a válka pokračovala v Jugoslávii a Řecku. Jediná země, která vzdorovala, byla Anglie. Spousty věcí se tedy zdálo beznadějných a morálka všech odbojových skupin se ocitla na bodu mrazu. Velkou nadějí v obrat nastalo při napadení Sovětského svazu, kde se spoléhali na partyzánské akce příslušníků sovětské armády. První období, kdy aktivně působí odbojové organizace končí po smrti Reinharda Heydricha, kdy nastalo další hromadné zatýkání osob. Po tomto období členové těchto skupin, kteří chtěli i nadále pokračovat v činnosti, museli změnit náplň činnosti, kdy se většinou starali pouze o uprchlíky, kteří se museli schovávat před zatčením či chtěli uprchnout mimo protektorát.

Značné ztráty, které odbojová hnutí utrpěla, bylo způsobeno nedostatečnou konspirací. Jediní komunisté měli určitou výhodu působnosti v ilegalitě, jelikož se v ní pohybovali před vznikem protektorátu. Vedení nekomunistického odboje podcenilo sílu gestapa a jejich metod. Gestapo mělo město již od počátku přesně zmapováno díky plánu, který zhotovili členové NSDAP, s kterými byly ihned po příjezdu vojska navázány kontakty. Jelikož i ve městě žili Němci, tak díky nim si gestapo vytvořilo vlastní síť svých konfidentů. Od počátku roku 1940 se ve Valašském Meziříčí zřídila německá četnická stanice o maximálním počtu pěti mužů, kteří měli na starost spíše hospodářské delikty.

Na přelomu let 1942-1943 se však začaly formovat nové skupinky osob, které bojovaly proti režimu. V tomto období se v okolí města poprvé objevují partyzánské skupiny, které zprvu měly za úkol převádět uprchlíky přes hranice se Slovenským štátem. V prvních partyzánských oddílech se shromažďovali místní občané, kteří měli problém s gestapem a uprchlíci z okolních okresů, kterým se nepodařilo přejít přes hranice z různých osobních důvodů.²¹⁴

²¹³ Kronika Valašské Meziříčí, II. svazek, 199.

²¹⁴ Smutek, J.: Odboj Valašska a nacistická perzekuce bývalého okresu Valašské Meziříčí, svazek 1, sbírka rukopisů 35, státní okresní archiv Vsetín.

Jediná partyzánská organizace, která působila v katastru Valašské Meziříčí, se formovala v roce 1944 sloučením menších odbojových skupin. Byla to partyzánská skupina, která se vytvořila kolem osoby Michala Malíka. Své ilegální aktivity započali v září 1944, kdy jejich hlavní náplní bylo pokračovat v tom, co prováděly první odbojové skupiny na počátku protektorátu. Zaměřili se na rozmnožování a rozšiřování letáků, přechovávání partyzánů, ale také předávali obyvatelstvu informace z vysílání zahraničního rozhlasu. Činnosti odbojové skupiny vyvrcholil na přelomu let 1944-1945, kdy se na vlakovém nádraží ve Valašském Meziříčí zmocnili cisterny plné benzínu. Odvezený benzín se používal nejen pro jejich aktivity, ale také pro ostatní partyzány v okolních obcích. Nejdůležitější akcí, která se podařila před jejich vyzrazení gestapem, bylo odhalení konfidenta Františka Šmída, který se snažil dostat do 1. čs. partyzánského oddílu Jana Žižky a získat všechny důležité informace. U odbojářů však František Šmíd vzbudil takové podezření, které se neustále zvětšovalo, následně se rozhodli jej 7. února 1945 odstranit.

Brněnskému gestapo zpočátku nebylo zvláštní, že se jejich člověk nehlásí. V této době byl však zlínským gestapem zadržen další člen této skupiny a to Václav Březík. Ten několik týdnů mlčel, ale 4. března 1945 vše nakonec vyzradil. O dva dny později dostaly prítartyzánské jednotky ve Valašském Meziříčí rozkaz, aby následující den v ranních hodinách obklíčili dům, ve kterém se ukrývali zbývající členové partyzánské skupiny. Díky tomu, že v ranních hodinách se ještě tito členové nescházeli, tak byla zadržena pouze část osob. Všichni zatčení byli odvedeni do hotelu Modrá Hvězda, kde měla bezpečnostní policie kanceláře a poté byli převezeni do místní věznice. Malíkova organizace měla v této době zhruba 100 členů, z nichž polovina byla během několika dní zadržena a následně převezena k výslechům.

V lednu 1944 došlo k zatčení skupiny železničářů ve Valašském Meziříčí, kteří byli napojeni na organizaci Obrany národa v Brušperku. Většina ze železničářů měli za úkol sabotovat činnost na drahách, jako bylo poškozování vlakových souprav ve výtopnách a strojích, transportem a dalším záležitostem týkající se železničního provozu. Vysoké číslo zatčených pracovníků dokazuje to, že jejich činnost byla rozsáhlá a velmi důležitá. Gestapo nejprve přišlo na organizaci v Brušperku, kde následně další stopy vedly do Valašského Meziříčí.²¹⁵

²¹⁵ ONV Valašské Meziříčí, inventární číslo 351, karton 6, pres. 125/1948.

Gestapo s partyzánským hnutím bojovalo všemi prostředky, ale mnohdy jejich taktika byla neúspěšná. Mezi dochovanými dokumenty v archivních materiálech byl nalezen i svazek směrnic a rozkazů, které dostával na vědomí pouze K. H. Frank. V těchto dokumentech jsou fakta, která se týkají partyzánských bojů po celém Valašsku. Na severovýchodní Moravě byl uspořádán nový protipartyzánský útvar, který měl název Mietha a čítal dvě roty. Hlavním úkolem byla likvidace partyzánů v Beskydech.²¹⁶

Území okresu Valašské Meziříčí bylo osvobozeno ve dnech 2. – 7. května 1945, kdy Valašské Meziříčí bylo osvobozeno jednotkami 18. armády pod velením generálporučíka A. I. Gastiloviče, která bojovala v sestavě 4. ukrajinského frontu pod vedením A. I. Jeremenka.²¹⁷ V sestavě 18. armády postupoval také 1. československý armádní spor v SSSR pod vedením generála Karla Klapálka. První osvobozenou obcí valašskomeziříčského okresu byla Horní Bečva. V ranních hodinách 6. května 1945 začaly boje ve Valašském Meziříčí, které trvaly několik hodin.²¹⁸ V blízkosti města se však ještě bojovalo 7. května 1945, kdy německé baterie zaútočila na sovětská postavení. V tento den skončila na území okresu Valašské Meziříčí několikaletá okupace, která změnila život všem místním obyvatelům.²¹⁹ I když válka skončila, nastalo období hledáním příbuzných a přátel, kteří byli věznění ve vězení či v koncentračních táborech. Následně se musely ve městě odstranit válečné škody a plně obnovit předválečný fungující hospodářský a sociální život.

²¹⁶ Sládek, O.: Hlas Revoluce 49-1985.

²¹⁷ Pomkła, Z.: Okres Vsetín, Valašské Meziříčí 2002, str. 278-281.

²¹⁸ Kronika města Valašské Meziříčí.

²¹⁹ Pomkła, Z.: Okres Vsetín, Valašské Meziříčí 2002, str. 278-281.

9 Závěr

V této bakalářské práci jsem se pokusil na základě dobových materiálů přiblížit město Valašské Meziříčí během let 1938–1945 v různých aspektech hospodářského a sociálního života.

Valašské Meziříčí během protektorátních let zažilo změny, které se citelně dotkly veškerého obyvatelstva města. Od odstoupení pohraničí v říjnu 1938 nastaly první změny, které se týkaly přistěhovalců z okolních okresů, které již nepatřily Československé republice. Město ležící dosud uprostřed republiky se během krátkého období stalo městem pohraničním a ocitlo se v těsném sousedství dvou států – Německé říše a Slovenského štátu. V prvních měsících se řešila jak stavba bytových jednotek pro nově příchozí obyvatele, tak i jejich začlenění do sociálního života ve městě.

V práci je zachyceno sociální zázemí občanů města, jejich pracovní podmínky, podmínky přistěhovalců a také otázky školství, které v tomto období doznalo významných změn. Školy měly problém s kapacitou tříd, kdy po roce 1938 po zrušení okolních škol museli studenti docházet do Meziříčí. Během prvních let se řešily zejména kapacitní podmínky ve školách. V obecném měřítku se měnila výuka, kdy nastala povinnost učit se druhý cizí jazyk němčinu, měnily se rozvrhy předmětů podle toho, jak to vyhovovalo nacistickému aparátu a nejdůležitější změnou byla cenzura učebnic a přepisování historie. V prvních letech místní studenti nijak zvlášť nepocítili útrapy války, až v době, kdy nastaly první letecké poplachy a využití školních budov pro válečné účely, se situace změnila. V první polovině roku 1945 fungovala v celém okrese Valašské Meziříčí pouze šestina škol a vyučování se přesouvalo do podniků, které poskytly prostor pro alespoň omezenou výuku. Vyučování bylo opět plně obnoveno až v září 1945 a první studenti, kteří měli problémy složit maturitní zkoušku kvůli nacistickému režimu, školu dokončili až v létě 1946.

V oblasti kultury bylo město méně aktivní než sousední Vsetín. Způsobeno to bylo také tím, že ve Vsetíně fungovala již zmíněná Zbrojovka a pro dělníky byl ve volných chvílích připraven vždy kulturní program. Z dostupného archivu a literatury je v práci využita řada informací o místním kinu, které fungovalo od roku 1928. Kinematografie měla pro nacistický režim ohromný význam. Nejednalo se pouze o propagandistické filmy, ale také o filmové týdeníky, prostřednictvím kterých režim obyvatelstvu předkládal své

úspěchy. Jedna z kapitol zmiňuje také odboj, který ve městě probíhal ve dvou etapách. V té první to byl odboj organizovaný organizacemi Obrana Národa, komunistickou organizací a organizací Jindra. Do roku 1942 však byly všechny tyto organizace postupně zničeny a zbytek obyvatel města, kteří měli co do činění s odbojem, byli buď převezeni do vězení a následně do koncentračních táborů, nebo se skrývali a v následujících letech podporovali partyzánský odboj, který byl v tomto okrese rozsáhlý. Tento odboj vznikl na počátku roku 1943 v okolních lesích poblíž města. Přimo ve městě působili hlavně železniční odbojáři, kteří až do roku 1944 podnikali sabotáže na železnici. V tomto roce však gestapo přišlo na podobnou organizaci v Brušperku, kde získali informace o tom, že ve Valašském Meziříčí v odboji také působí železniční pracovníci. Druhou organizací působící v tomto města byla skupina lidí okolo Michala Malíka, která však neprováděla sabotážní akce, ale spíše se podílela na krádežích materiálu potřebného pro okolní partyzánské skupiny. Dále se soustředila na šíření letáků mezi obyvatelstvem, které měly protinacistický podtext. Tato organizace byla na počátku roku 1945 odhalena a její členové zatčeni. Valašské Meziříčí bylo osvobozeno 6. května 1945, avšak v okolí města se bojovalo ještě následující den.

Židovské obyvatelstvo sice nemělo ve městě tak rozsáhlou komunitu jako v jiných částech protektorátu, ale jejich přispění k městskému životu je třeba v této práci zmínit. Většinou se jednalo o drobné živnostníky, kteří nabízeli různý sortiment zboží. Po skončení války se židovská komunita z města zcela vytratila, jelikož všichni ti, kteří přežili koncentrační tábory, emigrovali a již se do města nikdy nevrátili. V dnešní době je již takřka nemožné vypátrat potomky původního židovského obyvatelstva tohoto města, jelikož žijí v zahraničí.

Hospodářské změny ve městě se odvíjely od zavedení nových systémů do hospodářství celého protektorátu. Ve firmách začínali být dosazováni němečtí důvěrníci či se celý majetek zkonfiskoval. Průmysl se začínal orientovat na válečnou výrobu, která se týkala také některých podniků ve Valašském Meziříčí. Zdaleka se však nedosahovalo takové válečné produkce jako v sousedním městě Vsetín, kde se nacházela Zbrojovka, která během válečných let zaměstnávala až 12 000 dělníků. Během let se měnily pracovní doby pro dělníky a nastalo zvyšování válečné produkce, která vyvrcholila v roce 1944, kdy byla největší produktivita práce.

V práci jsou zmíněny i nové stavební úpravy, které město v těchto letech započalo. Na konci roku 1938 se vypracoval plán na kanalizaci, která však byla zcela dokončena až

v roce 1948. Další významnou stavbou, již se podařilo realizovat, bylo nové nádraží, které městu slouží dodnes. Významnou stavbou, která započala na počátku 40. let, byla výstavba nové silnice spojující Valašské Meziříčí a Rožnov pod Radhoštěm a vedoucí dále ke slovenským hranicím. Tato silnice se však podařila dostavět také až v roce 1948. V průběhu protektorátních let vznikaly plány na rozvoj města, které počítaly s výstavbou a rozšířením města na 50 let dopředu. Žádný z těchto dlouhodobých plánů však nevyšel a v roce 1948 byl vypracován jiný, podle kterého se stavěla nová sídliště a také jedna z nejvýznamnějších firem na Valašsku, chemický podnik DEZA.

Po druhé světové válce se tvář města radikálně změnila. Z malého městečka se v 60. letech 20. století stalo město významným centrem průmyslu na Valašsku. Paradoxně i přes úspěšnost města byl v roce 1960 zrušen okres Valašské Meziříčí a všechny obce se připojily k okresu Vsetín, které se stalo dominantním městem v regionu. O tři roky později tvář města změnila výstavba chemického průmyslu DEZA, který je dodnes významným zaměstnavatelem ve městě. Po roce 1989 došlo k obnově soukromého podnikání, což se projevilo na nových rekonstrukcích budov v historickém jádru města. Ve městě se dodnes prolíná venkovský klid s městským ruchem centra Valašska, jelikož je železniční a silniční křižovatkou. Nyní má Valašské Meziříčí 22 926 obyvatel, což je značně více, než bylo v období protektorátu, ale značně méně, než bylo ještě před rokem, kdy nastaly neshody s některými místními částmi města, která se osamostatnila. Avšak původní historické městské části Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou zůstávají sjednoceny i nadále.

Tato bakalářská práce se z různých úhlů pokusila přiblížit život v malém městě na Valašsku během okupačních let. Snažil jsem se o souhrnné shrnutí toho, co se v tomto městě dělo. Od života obyčejných lidí, přes studenty, kteří studovali, až po partyzánská hnutí, která aktivně bojovala proti okupantům. Tato práce je souhrnem informací ze všech dostupných pramenů, které byly vydány od konce druhé světové války, až po dnešní dobu. Tyto informace doplňují archivní materiály, které se podařilo sehnat ve většině případů v moravských archivech. Doufám, že tato práce bude přínosem dalším lidem, kteří se zajímají o období protektorátu ve východní části dnešní České republiky.

10 Prameny a literatura

Archivní prameny:

Archiv školy, Pamětní kniha Moravského zemského ústavu pro hluchoněmé ve Valašském Meziříčí

SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Sběrka učebnic

SOkA Vsetín, f. Archiv města Valašské Meziříčí 1574-1945, inv. číslo 88, 102, 103

SOkA Vsetín, f. Gymnázium Valašské Meziříčí 1871-2001

SOkA Vsetín, f. Kronika Valašské Meziříčí, inv. číslo 199

SOkA Vsetín, f. Městský národní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 456

SOkA Vsetín, f. Okresní národní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 351, 360

SOkA Vsetín, f. Okresní školní výbor Valašské Meziříčí, inv. číslo 183

SOkA Vsetín, f. Okresní úřad Valašské Meziříčí 1850-1945, inv. číslo 1512

Zemský archiv v Opavě, f. Českomoravské sklárny, a. s. Valašské Meziříčí

Literatura:

- *Almanach ke 125. výročí založení gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Gymnázium Valašské Meziříčí 1996
- *Almanach obětí nacismu v letech 1939 – 1945 v okrese Vsetín*. Vsetín b. d.
- AUGUSTA, Pavel: *Československo 1938-1945*, Praha, Albatros 1995
- BALETKA, Ladislav – DEMEL, Jiří: *600 let města Valašského Meziříčí: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku*. Příloha ke zpravodaji města Valašské Meziříčí ročník, Valašské Meziříčí 1970
- BALETKA, Ladislav – PAŠTIKOVÁ, Jana: *Historie a současnost podnikání na Vsetínsku, Valašskomeziříčsku a Rožnovsku*, Žehušice 2007
- BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004
- BALETKA, Tomáš: *100 let školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Městský úřad Valašské Meziříčí 2011.
- BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha 2000
- ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha, Libri 1998
- ČAPKA, František: *Odbory v Českých zemích v letech 1918-1948*, Brno, Masarykova univerzita, 2011
- ČÍP, Martin: *Zapomenuté kino: Historie prvního stálého kina ve Valašském Meziříčí v letech 1927 – 1952* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2009
- DEMEL, Jiří - Pastorčák, Josef: *Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí, Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku*, Valašské Meziříčí, Střední průmyslová škola stavební 1994
- DEMEL, Jiří: *Valašské Meziříčí: 1969*, Valašské Meziříčí, Městský národní výbor 1969
- DEMEL, Jiří: *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, Valašské Meziříčí 1998
- DEMEL, Jiří: *Sokol nad Bečvami: historie a současnost tělovýchovné jednoty Sokol ve Valašském Meziříčí 1864-2004*, Valašské Meziříčí 1994

- DOLEŽAL, Zdeněk, *Pracovní právo v protektorátu Čechy a Morava* (diplomová práce), Masarykova univerzita, Brno 2012
- DOSTÁL, František: *Valašská povstání 1620-1644: z bojů východomor. venkovského lidu pod jménem Valachů*, Městský národní výbor Vsetín, Vsetín 1966
- EMMERT, František: *Atentát na Heydricha*, B4U, Brno 2008
- EISMANN, Šimon: *Osudy spolkových biografů v poválečném Československu*, Národní filmový archiv, Praha 1999
- FABIÁN, Josef: *Valašské Meziříčí v zrcadle času, Valašské Meziříčí 2009*
- FLEKAČOVÁ, Martina: *Architektura a urbanismus Valašského Meziříčí ve dvacátém století* (magisterská práce), Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2011
- GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země koruny české XV.*, Paseka, Praha 2006
- GERICH, Vladislav: *Historie Urxových závodů ve Valašském Meziříčí*, DEZA, Valašské Meziříčí 1995
- HOLUBOVÁ, Michaela: *Ekonomický vývoj v protektorátu Čechy a Morava 1939-1945* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2011
- HOŘENÍ, Jan - JANDA Tomáš - LÍDL, Václav: *70 let dálnic ve fotografii, Ředitelství silnic a dálnic*, Havlíčkův Brod 2009
- JAHN, Metoděj: *Kraj můj milovaný*, Rožnovské malé tisky, Rožnov pod Radhoštěm 2012
- JANIŠ, Dušan - LADISLAV BALETKA: *Vsetín v době okupace* Muzeum regionu Valašsko, Vsetín 2012
- JANOUŠEK, Jindřich: *Historie Valašského Meziříčí a Krásna nad Bečvou v datech*, Colora, Valašské Meziříčí 1996.
- JUNEK, Václav: *Druhá republika: nultá hodina*, Brno 2011
- KAŠPAR, Lukáš: *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*, Libri, Praha 2007
- KMENT, Zdeněk: *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*, Protis, Valašské Meziříčí 2011
- KMENT, Zdeněk: *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948*, Valašské Meziříčí, Echo Valašska 2008
- KOPEČKOVÁ, Veronika: *Odbojová skupina Michala Malíka ve Valašském Meziříčí v letech 1944 – 1945* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2010
- KOVÁŘŮ, Věra: *Lidový kroj na Valašsku*, Ostrava, Krajské kulturní středisko 1982
- KRAMÁŘ, Josef - DORČÁK, Pavel: *Zámek Kinských: Valašské Meziříčí – Krásno*, Valašské Meziříčí, Společnost ve Valašském Meziříčí, Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně, Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí 1998
- KRAMÁŘ, Josef: *Valašsko-meziričské starožitnosti*, Valašské Meziříčí, Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí ve spolupráci s Městem Valašské Meziříčí 2007
- KREJČÍŘÍK, Mojmír: *Po stopách našich železnic*, NADAS, Praha 1991
- KREJČOVÁ, Helena: *Židé v protektorátu: Hlášení náboženské obce v roce 1942*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997
- KRMELA, Jan: *Školství v Čechách a na Moravě v době okupace hitlerovským Německem* (bakalářská práce), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2012
- MALÍŘ, Jiří: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008

- MANA, Jiří: *Historie skláren na Moravě*, Valašské Meziříčí, Občanské sdružení Valašské Athény 2006
- MARTIŠKOVÁ, Ivana: *Příběh zámku Kinských ve Valašském Meziříčí-Krásně*, Vsetín, Muzeum regionu Valašsko 2012
- MERENDOVÁ, Veronika: *Nářeční terminologie sklářství ve Valašském Meziříčí a v Karolině* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2010
- MORKES, František: *Československé školy v letech 2. světové války*, Praha, Pedagogické muzeum J. A. Komenského
- *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku*, Valašské Meziříčí, Český svaz ochránců přírody 2008
- *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*, Valašské Meziříčí, 2002
- OLŠOVSKÝ, Rudolf: *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918-1945*, Nakladatelství politické literatury, Praha 1963
- PETRŮV, Helena: *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha, Auditorium 2011
- PODZEMNÁ, Alena - STANICKÝ, Petr: *Historie a současnost sklářské tvorby na Zlínsku*, Zlín, VERBUN 2010
- RAFAJ, Oldřich: *Monografie - život a dílo Metoděje Jahna*, Přerov, Šárka 2011
- ROTHKIRCHNENOVÁ, Livie, SCHMIDT-HARTMANNOVÁ, Eva, DAGAN Avigdor: *Osud Židů v protektorátu 1939–1945*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny, 1991
- SMRČKA, Jiří: *Historické sochy ve Valašském Meziříčí a v Krásně nad Bečvou*. Valašské Meziříčí, Muzejní společnost ve Valašském Meziříčí 2010
- SVOBODA, Jaroslav: *Školství v období protektorátu*, České Budějovice, Nová Forma 2010
- ŠIGUT, František: *Dějiny farnosti Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí, Valašská knihovna a kamenotiskárna 1940
- ŠOPÁK, Pavel: *Řeč vláken*, Praha, Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2008
- ŠTAJF, Jiří: *Revoluční léta 1848-1849 a české země*, Praha, Historický ústav akademie věd, 1990
- ŠTIKA, Jaroslav: *Salašnické koliby v západokarpatské oblasti*, In: *Zborník Slovenského národného múzea*. Bratislava, Obzor 1968
- ŠTIKA, Jaroslav: *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 2007
- UHLÍŘ, Dušan: *Černý den na Bílé hoře: 8. listopad 1620*, Brno, AVE 1998
- VÁCLAVEK, Matouš: *Valašská svatba: její zvyky a obyčeje*, Telč, Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce 1892
- VANČUROVÁ, Silvie: *Masarykův státní koedukační ústav učitelství Valašské Meziříčí 1903-1948* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2008
- VAŠÁK, Jaroslav: *Valašská kuchyně: krajové speciality*, Praha, Ikar 2012
- ZOUZAL, Tomáš: *Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra se sídlem v Benešově 1942–1945*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 50/1, 2010

Internet:

<http://blisty.cz/art/43714.html>

<http://www.csfd.cz>

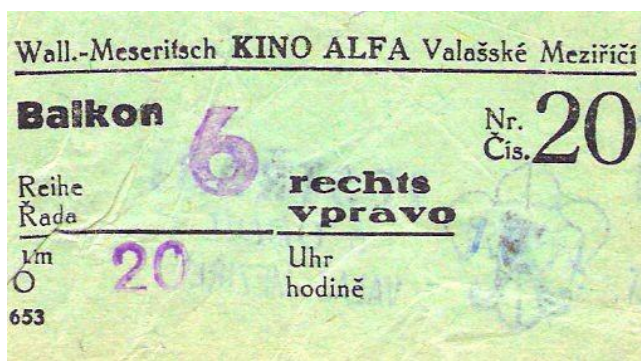
<http://www.frengp.cz/content/historie/historie-gymn%C3%A1zia-ve-fren%C5%A1t%C3%A1t%C4%9B-pod-radho%C5%A1t%C4%9Bm>

<http://www.military.cz/opevneni/mnichov.html>

<http://www.valasskemezirci.cz/doc/1092/>

<http://www.val-mez.cz/index.php?page=historie>

11 Přílohy

Příloha č. 1: Vstupenka do kina ve Valašském Meziříčí (zdroj: ČÍP, Martin: *Zapomenuté kino: Historie prvního stálého kina ve Valašském Meziříčí v letech 1927 – 1952* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2009)

Příloha č. 2: Budova kina Sokol v roce 1928 (zdroj: ČÍP, Martin: *Zapomenuté kino: Historie prvního stálého kina ve Valašském Meziříčí v letech 1927 – 1952* (bakalářská práce), Brno, Masarykova univerzita 2009)

Deutsches Reich

Regierungsbezirk: Troppau Kreis: Hohenzollern

Schulnachricht für Schulen mit tschechischer Unterrichtssprache.

Gründelová obecná škola smíšená v e. Václavově 26

Školní rok 1939/40 Číslo 26

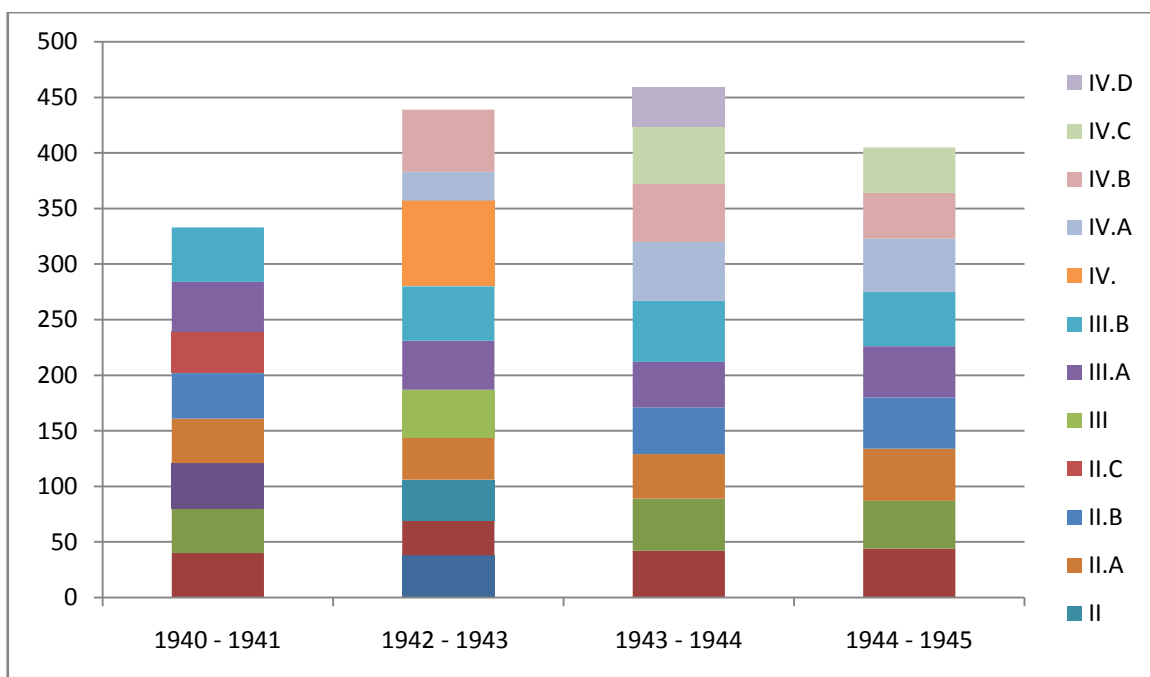
ŠKOLNÍ ZPRÁVA.

Ferdinand Armela
 narozen dne 23. listopadu 1930 v e. Václavově
 kraj Žalčický náboženství řím.-kat. příslušnost nemec.
 začal chodit do školy vůbec v e. Václavově dne 1. září 1936
 do zdejší školy dne 1. září 1936 a dostal v první třídě
 2. oddělení (3. postupný ročník) tyto známky.

Všebecný posudek:
Dobý.

Pololetí		I.	II.	
Povinné předměty				
Tělesná výchova		2	2	
Vyučovací jazyk na středním a vyšším stupni				
Převouka a vyučovací čtení a psaní		1	1	
Jazyk na nižším stupni převouka a cvičení řeči		1	1	
Jazyk německý		1	1	
Věcné nauky	zeměpis			
	dějepis			
	přírodopis a přirodozpyt			
Náboženství		2	2	
Počty s naukou o tvarech měřických		1	1	
Hudba		3	3	
Kreslení a ruční práce chlapecké		2	1	
Ruční práce dívčí s naukou o domácím hospodářství				
Zaměškané omluvené		2	13	
pádný neomluvené		-	8	
Zpráva byla vydána dne		10. 11. 1940	13. XII. 1940	
Je způsobilý postoupiti do vyšší třídy.				
Úřední počet	Podpisy			
	Pololetí	ředitel/ředitelky učitele	třídního učitele	rodíčů nebo jejich zástupců
I.		<u>Josef Svadil</u>		<u>Ferd. Armela</u>
II.		<u>Josef Svadil</u>		

Příloha č. 3: Ukázka vysvědčení ze školního roku 1939-1940 na smíšené obecné škole (zdroj: KRMELA, Jan: Školství v Čechách a na Moravě v době okupace hitlerovským Německem (bakalářská práce), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2012)

Příloha č. 4: Graf počtu žáků na obecných školách ve Valašském Meziříčí a jejich rozdělení ve třídách v průběhu protektorátu Čechy a Morava (kromě školního roku 1941-1942). (zdroj: vlastní)

- 24/L.Horák:III.díl Základů občanské nauky a výchovy pro měšťanské školy.
 25/M.Skořepa:III.díl "Červánků",občanské nauky a výchovy v úkolech pro měšťanské školy.
 26/Vrána-Konvička:Děti,čítanka pro I.-5.postupný ročník obecných škol.
 27/Musilová-Příhoda-Musil:První kniha.Druhá kniha.Třetí kniha. Čítanka pro 1.-3.postupný ročník obecných škol.
 28/Uher-Kopeček:III.díl učebnice občanské nauky a výchovy pro měšťanské školy "Za novým životem".
 29/Břeský-Reitler:Občanská nauka a výchova pro měšťanské školy díl I.-III.Dr.Krůta-Reitler:Občanská nauka a výchova pro jednorocní učební kursy při měšťanských školách.

Užívání učebnic pod číslem 1 - 6 bylo zastaveno s okamžitou platností;učebnic pod číslem 7,8,11,13,17 až 21 nesmí se užívat od počátku školního roku 1939/40;učebnic pod číslem 23 až 29 nesmí se užívat od školního roku 1940/41;učebnic pod číslem řadným 9, 10,12,14 až 16 a 22 nesmí se užívat od školního roku 1939/40 počínajíc I.dílem,takže dalších dílů nabude užíváno postupně v dalších školních letech.

b/ Na středních školách :

- 1/Pr.Heřmanský:Latinská cvičebnice s mluvnicí pro ref.reál,gymnasia.
 2/Trnka:Deutsches Lesebuch für die V.und VI.Klasse der Mittelschulen.Trnka-Veselík-Neudert:Deutsch.Lesebuch für die obersten Klassen der Mittelschulen a Leitfaden der deutschen Literaturgeschichte.
 3/Růžena Studničková:Nouvelle grammaire complete.
 4/Jeremiáš:Škola zpěvu pro školy střední,měšťanské a pedagogia. Kniha I.,II.a III.

II/Některých dalších učebnic/dosud 50/je z důvodů hospodářských sice dovoleno užívat i nadále,ale teprve po vyloučení určitých závadných míst. Úpravu těchto učebnic provedou před jejich prodejem příslušná nakladatelství,a to podle pokynů daných v každém jednotlivém případě.Úprava výtisků těchto učebnic zavedených na škole a zakoupených buď žactvem nebo školou již před jejich revisí budiž provedena jejich vlastníkem.Učitelé jsou osobně odpovědní za řádnou upravu uvedených učebnic.

III/V největším počtu učebnic dosud zrevidovaných nebyly zjištěny závady,pro které by bylo nutno knihu ihned buď vyřaditi z užívání anebo upravovati.Nedostatky, které i v těchto učebnicích byly při revisi shledány, jsou vedeny v patřnosti pro případné schvalovací řízení nového vydání těchto učebnic.

Z uvedeného je patrné, že po provedené revisi učebnic nebude možno již v příštím školním roce z důvodů technických,hospodářských i školských užívat jen revidovaných a v každém ohledu plně vyhovujících učebnic.Budiž proto všech učebnic dříve aprobovaných a dosud nevyloučených,zejména pokud jde o učebnice češtiny/jazyka vyučovacího/,občanské nauky a výchovy,vlastivědy,zeměpisu a dějepisu,užíváno s náležitou rozvahou.

Pokud by v takových učebnicích se vyskytovaly nějaké údaje, nevyhovující dnešním poměrům,necht učitelé příslušné části buď vůbec vynechávají nebo svými výklady opraví,po případě doplní, řídíce se zdejší výnosem ze dne 17.dubna 1939,č.50.935/39-I/1, o výchově a vyučování žactva na školách s českým jazykem vyučovacím v Protektorátě Čechy a Morava.

O tom dáváme věděti podle vnesení ministerstva školství a národní osvěty ze dne 17.června 1939,č.74040/39-I/1.

Vicepresident :

Dr. Dvořák .

Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze

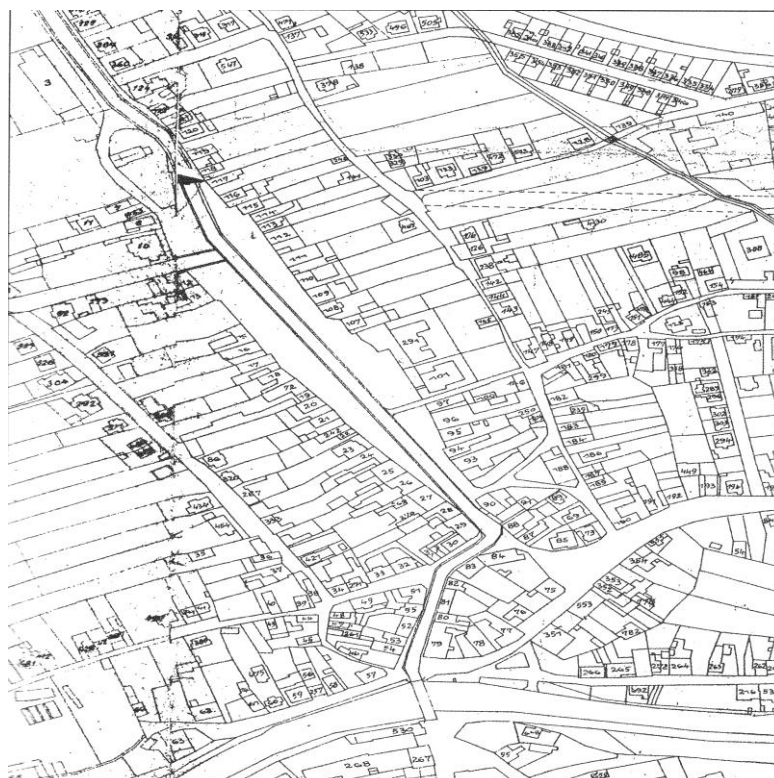
Došlo dne 19 1939

Číslo 520 Přílohy

Příloha č. 5: Část seznamu zakázaných učebnic. Zdroj: SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Sběrka učebnic

Střed Valašského Meziříčí na mapě z r. 1940 (SOKA Vsetín)

Střed Krásna mapě z r. 1940 (SOKA Vsetín).

Příloha č. 6: Mapa středu města Valašského Meziříčí (mapa nahoře) a Krásna nad Bečvou (mapa dole) v roce 1940). Zdroj: BALETKA, Ladislav: *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, Valašské Meziříčí 2004

Krasenský zámek z parku - pohled z r. 1940 za majitele Ladislava hraběte dr. Seilerna.

Krasenský zámek v červnu 1943 - po odkoupení zámku městem.

Příloha č. 7: Krasenský zámek během protektorátních let ve Valašském Meziříčí Zdroj: KRAMÁŘ, Josef - DORČÁK, Pavel: *Zámek Kinských: Valašské Meziříčí – Krásno*, Valašské Meziříčí, Společnost ve Valašském Meziříčí, Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně, Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí 1998